

Tartalom

A CENTRUMBAN GYŐRI LÁSZLÓ

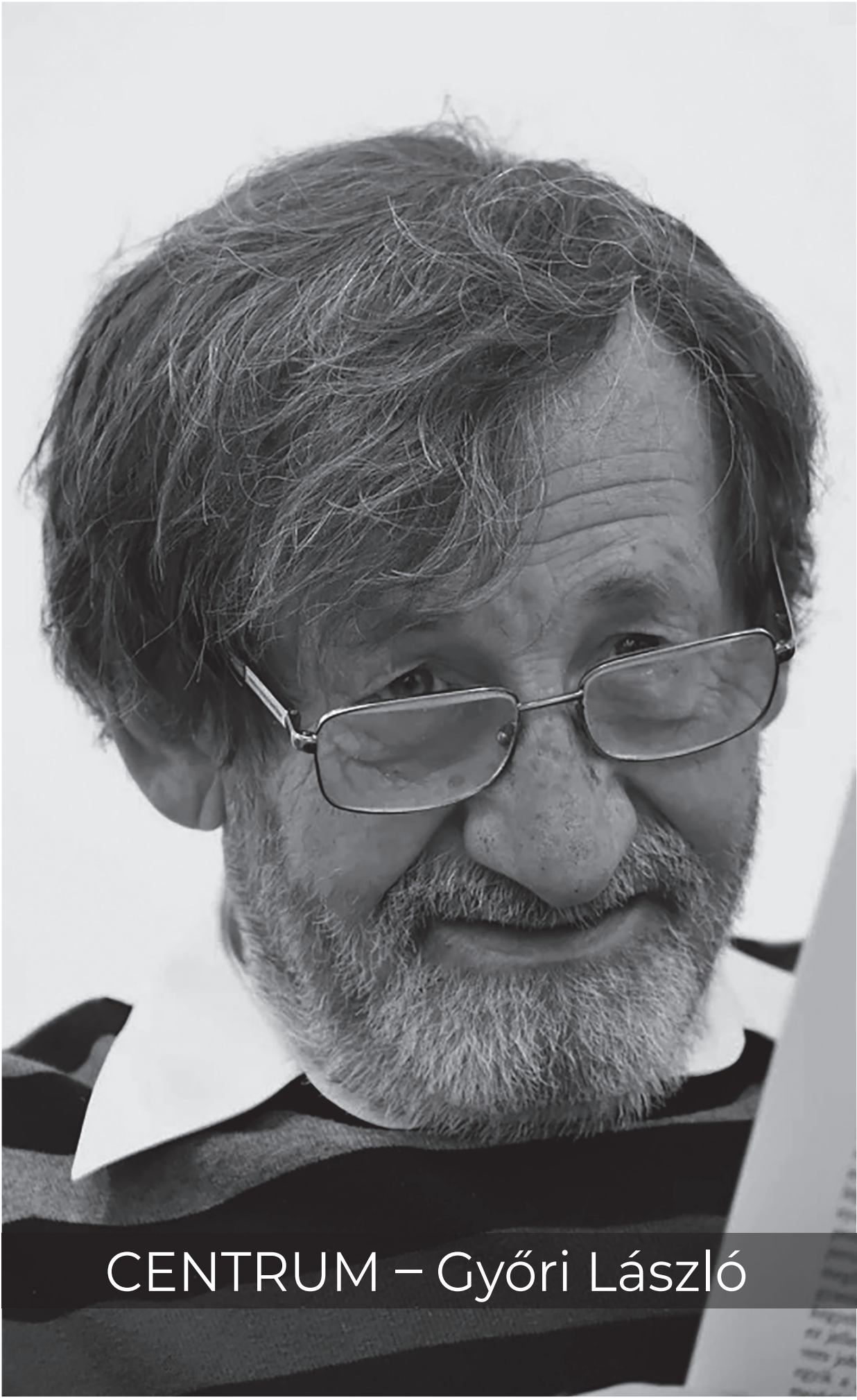
GYŐRI LÁSZLÓ: Májusi fagy; Rojtos fémkehely; Parkoló; Az ártatlanok	5
„Hiányzik a higgadt hang” – a költővel SIMON ADRI beszélget	9
GYŐRI LÁSZLÓ: Beszéd a világ költőihöz	32
VILCSEK BÉLA: Kívül és belül – Győri László költészete (<i>tanulmány</i>)	34
SZENTMÁRTONI JÁNOS: „...minden végtelen minden határtalan” (<i>születésnap i esszé</i>)	61
GYŐRI LÁSZLÓ: A végső naplemente; A gyűjtögető; Malom	63
DÉRCZY PÉTER: A harmadik énekes Khalkisz városában – arcképvázlat Győri Lászlóról (<i>esszé</i>)	66
BÁTHORI CSABA: Az éjből, a mélyből – Győri László egyik verséhez (<i>esszé</i>)	81
MOHAI V. LAJOS: „Bizonyos értelemben” – Győri László „feleletei” (<i>esszé</i>)	86
FALUDI ÁDÁM: A szó árnyékában öröklakó (<i>esszé</i>)	99
GYŐRI LÁSZLÓ: A bűn; Apokalipszis; Keresztlevél	101
ANGYAL JÁNOS: „Én a költőt, még inkább az embert nézem” – cédulák Győri Lászlóról	104
PÉNTÉK IMRE: A klasszicitás kísérlete (<i>esszé</i>)	107
KAKUK TAMÁS: A költő megtalált édene (<i>esszé</i>)	111
ONAGY ZOLTÁN: Hajnali szövegromok (<i>esszé</i>)	114

Borító belsők: **FÁBIÁN ISTVÁN**

KÖVETKEZŐ SZÁMUNKBAN: Lyra Mundi

CENTRUM – Győri László

GYŐRI LÁSZLÓ (Orosháza, 1942. január 29. –) magyar költő, könyvtáros. A Kilencek költőcsoport tagja.

Középiskolai tanulmányait a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban, valamint az orosházi Táncsics Mihály Gimnáziumban végezte. 1960–1966 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar–könyvtár szakos hallgatója volt. 1964 óta publikál. 1964–1965 között a Tiszta szívvel című egyetemi folyóirat rovatvezetője volt. 1966–1972 között Salgótarjánban, Kaposvárott, 1972–1980 között Tatabányán, 1980–1981 között a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban volt könyvtáros. 1974–1980 között a tatabányai Új Forrás szerkesztőbizottsági tagja volt. 1981-től a Központi Sajtószolgálatnál újságíró. 1994-től az 1956-os Intézet könyvtárosa.

Művei:

Ez a vers eladó (versek, 1968)

Elérhetetlen föld (antológia, 1969)

Verselemzések bibliográfiája (1977)

Tekintet (versek, 1980)

Nomád katona. Magyar írók elbeszélései cigányokról (válogatás és szerkesztés, 1980)

Laposkúszás (versek, 1984)

Szépen magyarul, szépen emberül. Nyelvművelési cikkek gyűjteménye (válogatás, 1986)

A legfényesebb csillag. Fiatal győri költők antológiája (válogatás, összeállítás, 1989)

Skandalum (versek, 1995)

Kutyafoci (gyermekversek, 1996)

Bizonyos értelemben (versek, 2002)

A kései Éden (elbeszélések, 2005)

Piros a vér a pesti utcán. Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai (gyűjtés, összeállítás, 2006)

A rabbiánus kecsketartó (elbeszélések, 2009)

A szó árnyéka (versek, 2010)

A rabbiánus kecsketartó (elbeszélések, 2011)

A tisztaság akarása (versek, 2012)

Fordított pohár (versek, 2016)

Díjai:

Kaposvár művészeti díja (1971)

Móricz Zsigmond-ösztöndíj (1975)

Radnóti-díj (1977)

Komárom megye művészeti díja (1981)

SZOT-díj (1985)

József Attila-díj (1992)

Szépíró-díj (2010)

GYŐRI LÁSZLÓ
Májusi fagy

A vén diófa mind merészebb.
Hittelen sűrű, szapora
barkákat tolt ágaira,
hogyan megkísértse az Egészet,

aztán hajnalra csupa szén lett,
fekete árnyak lógtak a
fán, a kegyetlen éjszaka
elvitte mind. De mit meséljek?

Nekiront-e, ha lesz, a résznek,
egy-két barkája, önmaga?
Lesz-e jövőre hajnala
olyan, ennél mely derűsebb?

Hol volt, hol nem volt, elenyészett,
szénné vált a galaktika
megannyi forró csillaga.
De hát magamról mit meséljek?

Rojtos fémkehely

Ragaszkodom.
Ezt hívják konzervativizmusnak?
Ötévente egyszer konzervet veszek,
babgulyást, vagdalt húst,
amely aztán évekig a polcon hever,
s egyre hátrébb toljuk.
Nincs rá alkalom, hogy felbontsam,
mert mindig fő, sül új leves, új hús,
friss ebéd.

Csak egyszer ha volnék egyedül, étlenül,
ebéd híján, de van szorgos feleség,
aki új meg új ételeket kohol,
amelyek közé nem illik
a dobozba zárt gulyás,
hideg vacsorának a vagdalt hús konzerv,
ifjúságom kiszállásai idején
a falvak hideg könyvtárai mélyén
keservesen fölnyitott pléhdozoz.
A rojtos fémkehely
mennyi gyötrelmet, nehézséget kínált:
ujjvágást, vérző sebeket,
a kemény töltet
kínos, lassú kidarabolását.

Csak egyszer ha volnék egyedül, étlenül!

Ragaszkodom.
Amit már nem lehet visszahozni,
és mégis megkísérteni
a visszahozhatatlant.
Rojtos, érzelemvágó rímeket
tenni a sorvégekre
tévedés. A tévedés látszata.

Ragaszkodom. Elégedetlenül.
Már nem. Vagy mégse?
Az éveket sorra szétvegetáltam,
ez volt az állandóság bennük.
A születésnapok rojtos szegélyei,
a napszakok csipkés éle körben?
Még most is szétvegetálok.

Parkoló

Alig találunk parkolóhelyet.
 Forgunk, tolatunk össze-vissza.
 Előremenet és hátramenet
 cseréli a jó napot komiszra.

És hajba kapunk mindjárt valakivel,
 mert besurran a mi kiszemelt helyünkre
 a Mercédészével, és odalesz a hely
 az elegáns nő miatt, aki fölhevülve

káromkodni kezd, és mi méltatlanul
 ugyanúgy vágunk vissza, noha semmi haszna,
 a vagdalkozás mindjobban elfajul,
 de a hely elveszett, már jobb tolatni vissza

új helyet keresni, egyre távolabb
 a céltől, ahova egyre elkeseredettebben
 igyekszünk igyekezni, s egy autó tolat
 kifelé, s várunk, már nem szárnyaszegetten

mögötte, már kitárjuk röpülésre kész
 szárnyainkat, hussanunk a kiürült porondra,
 a tér kinyílt, az ember a térre néz,
 beméri a helyet lassan megnyugodva,

irányt helyesbít, hogy ne messze, ne közel
 álljon a két autó közé, hogy odva
 mélyét kényelmesen, lazán hagyhassa el
 derűs célja felé indulni végleg megnyugodva.

Parkolódzott. Újra megoldott valamit.
 Ballag.
 Nem akar elérni újabb meg újabb célokig.
 Ugyan mit akarhat?

Az ártatlanok

A fél falu. De mennyi lélek?
A templomkerti kolera-
emlékoszlop felirata
megmondaná, a régi véset.

Élő hány, aki elenyészett?
Elég annyi, hogy szinte a
fél falu, fél galaktika
lobbant utolsó, hősi véget.

Az ártatlanok halni készek.
Azért hősök. Így él a fa.
A sokaság zöld pagonya
csupa lepke és csupa féreg.

Mert ember és fa egytestvérek,
mindenki egymás rokona,
viselje oszlop, fán a kéreg:

mirajtunk nő, nő a moha.

„Hiányzik a higgadt hang”

SIMON ADRI BESZÉLGETÉSE GYŐRI LÁSZLÓVAL

Mutasd be, kérlek, a kisgyermek Győri Lászlót! A háború alatt születél. Mik a legelső emlékeid? Hogy emlékszel vissza később az első leírt szavakra, az első versekre, mikor születtek, és főként hogyan, milyen inspirációból? Mit és miért kezdted írni?

– A háború idején születtem, nagy tél volt, sok hó esett, úgy mondják, egészen az ablakig ért. Fölállították a 2. magyar hadsereget, amely egy évvel később, 1943. január legvégén, február elején megsemmisült a Don-kanyarban. Huszonhárom évvel azelőtt, 1919. január 29-én temették Ady Endrét. Én pedig élni kezdtem.

Amikor Buddha meghalt, még évszázadokig mutogatták az árnyékát egy barlangban. Amikor megszülettem, árnyék voltam egy barlangban, öt-hat évbe telt, mire kijutottam a napfényre. Első öt-hat évem árnyék, amelyre nem emlékszem. A háború idején születtem, 1942-ben, de a háború nem hagyott bennem semmi nyomot, amit arról az időről tudok, úgy vagyok vele, mint minden kisgyerek: összerosódik bennem, amire valóban, a magam tudatából emlékszem, azzal, amit apám, anyám, a családom mesélt. Nem tudom, én magam láttam-e, vagy csak úgy mesélték, hogy egy orosz kiskatona rohant be a házba, végigfutott a folyosón, a kövekre folyt a vére hosszú csíkokban, nyomában egy tiszt, s ahogy a katona a folyosó végére ért, s már-már az udvarra csapta ki a derékig érő szárnyas ajtót, a tiszt rálőtt, megbicsaklott, úgy zuhant ki holtan az udvarra. Ugyanúgy másik árnyékos emlék, amely nem történet, hanem állókép, amit vizsgálva idéztek föl a szüleim: a román tisztek rúzsolták a szájukat, a tükör előtt illegették magukat; ilyet még sose láttak. Ahogyan erdélyi ismerőseim fölvilágosítottak, a piperkőc román férfiak nem homoszexualitásból, nemi elferdülésből tették, hanem szépelgésből, előkelőségből. Egy másik, egy idegen kultúrát hoztak elénk, amely elborzasztotta őket. Ez a másik világ azonban nem sokáig tartott, elvonultak a tisztek, elvonult a hadsereg, a háborúból csak annyi maradt, hogy a kertben még évekig ásított egy hosszúkás gödör, amelyet parancsra afféle óvóhelynek kellett ásni, mert Orosházát is bombázták az amerikaiak. Az a gödör védett volna meg bennünket, az a néhány szál deszkával, kukoricaszárral, földdel borított bunker, ahová valószínűleg sohasem bújtunk, a háború gyorsan elillant a fejünk fölül, már 1944. október 6-án megtörtént a „bejövetel”, ahogy nagyanyám emlegette. A „bejövetel”, nem a felszabadulás. A gödörbe egy alacsony, szélesen elterülő ágazatú almafát ültettek, a gödör még kapóra is jött, nem kellett hozzá külön fáradozni. Az a rétesalmafa a háború emlékét termette minden nyáron.

Egy kisgyerek még árnyékban él, köd neki a világ, egy almafa többet mond neki, mint az első lépés, az első kiejtett szó.

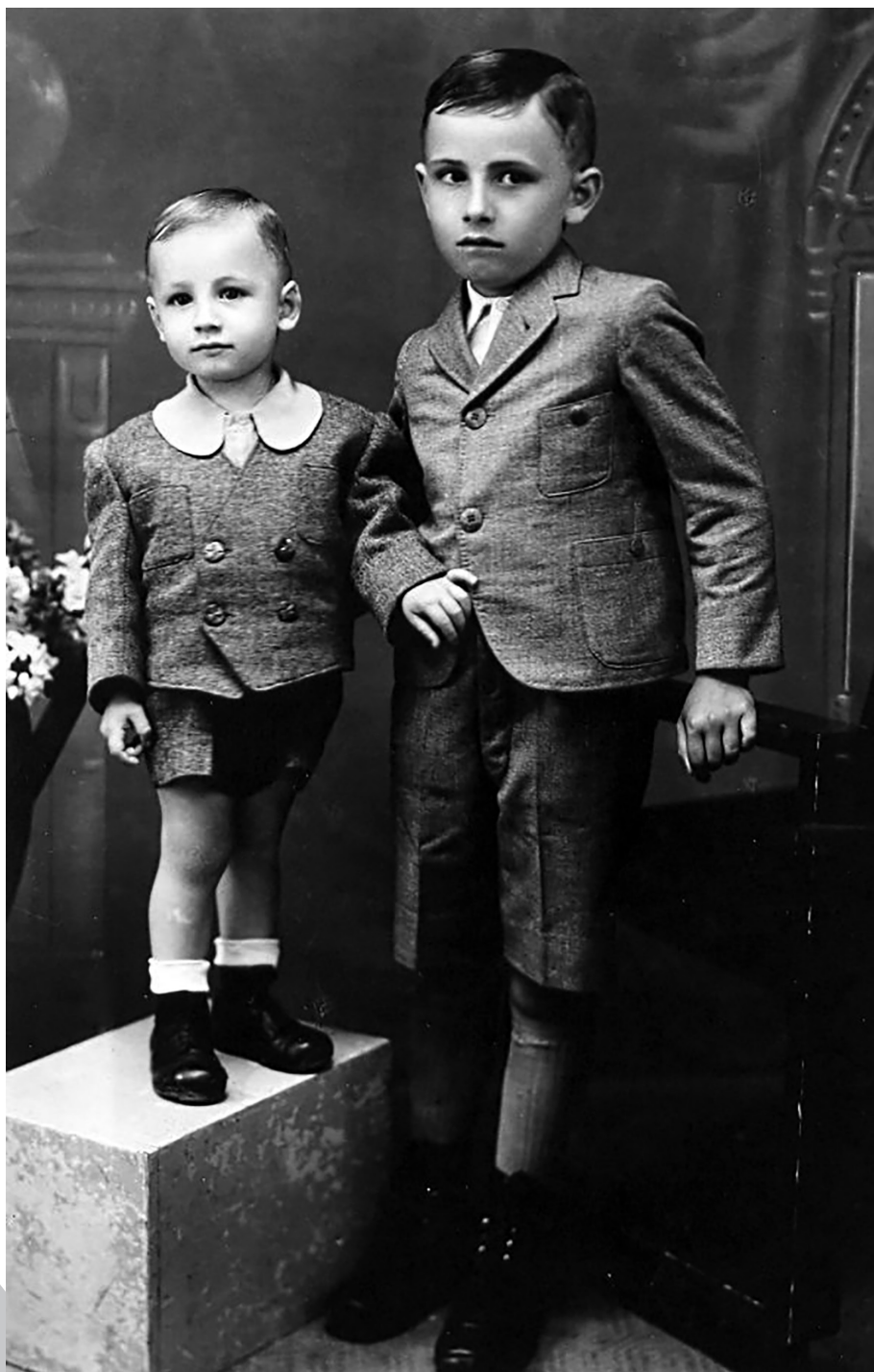
Azt is mesélték ezekből a ködülte időkben, hogy kisétáltam a házból, a kiskapu ugyanis lötyögős rézkilincsel mindig nyitva volt, és elindultam. Nem tartottam sehová, csak mentem az utcán. A sarkon megállított egy rendőr: –

Hová mész, kisfiam? Hol laktok, hogy hívnak? – Anyám odaért: – Nehogy elvigye már, ez az én kisfiam!

Sokszor elszöktem még otthonról keresztanyámékhöz a város másik végébe, messzire, és nagyanyám fenyegetőleg mondta, amikor ártatlan arccal besétáltam a kiskapun: – Vár a vizes kötél, be van áztatva, ha még egyszer szó nélkül elkóborolsz! – A nagyobb nyomaték kedvéért meg is mutatta a kötelet, a vályúban ázott.

Az iskola aztán megfogott, már nem tudtam elszökdösni, meg nem is akartam, szerettem az iskolát, borzasztóan szerettem iskolába járni. Izgatott az ol-

Hat évvel idősebb bátyjával

vasás, minél előbb szerettem volna megtanulni. Karácsonykor már én olvastam magamnak a mesét. Amilyen gyorsan megtanultam, olyan későn szeretnék az olvasásból kitanulni, nem látni többé a betűt, a fél világot. A betűket nemcsak az olvasás miatt szerettem, hanem azért is, mert tudok velük írni, úgy, ahogy a könyvekben, az újságokban teszik. Imádtam fogalmazni, az volt a legkönnyebb, mintha tollba mondták volna. „A mi házunk”, „Az ősz”. Csak az kellett nekem: „Lassan közeledett az ősz, mint Duna-parton lépegető ekszkavátor” – Egy sztálinvárosi riportban olvastam róla. A tanárnő piros, hullámos vonallal aláhúzta, meg még egy kérdőjelet is rajzolt a füzet szélére, ahelyett hogy örült volna. Nagyokat lehetett játszani a képzelettel, nagyokat lehetett lódítani: „Orosháza termelőszövetkezeti város lett.” Olyan termelőszövetkezeti várost kerekítettem Orosházából, hogy csak úgy lángoltak az utcák.

Ebből lett az írás. Először vers, mert a vers az igazi irodalom. Egy történetet mindenki el tud mondani, a vers az más, ahhoz mélység kell. Hogy formátlan még, annyi baj, de ne is legyen túl formás, azt is bárki meg tudja csinálni. Későn, tizennégy évesen írtam az elsőt, megvan, de nem mutatom meg senkinek, mert kinevetne. Minek csináltam? Szerelemből. Nagyon szerelmes természetű voltam. Egyszer egy kis történetet is írtam, megvan, de nem mutatom meg senkinek, mert kinevetne. Hogy elbeszéljek, nem nagyon izgatott. A vers, csak a vers!

A gimnazista évek meghatározók szoktak lenni, főként, ha a történelem szele is átsüví rajtuk. Te két gimnáziumba is jártál, Hódmezővásárhelyen és Orosházán. Miért kellett váltani?

– Olyan természetesen vettem papírra az első verset, hogy szinte észre sem vettem. Megvan még ma is, őrzöm azokat a füzeteket, amelyekbe gimnazista verseimet írtam. Formátlanok, én is csak néhányal voltam megelégedve, de rengeteg energiát éreztem bennük. Persze. Szegény gimnázium! Pedig alig tudtam bekerülni. 1956-ot írtunk, a szüleim osztályidegenek voltak, apámat „sakkozó kulák”-nak titulálta egy formás karikatúra a városi tanács hirdetőtábláján. A hódmezővásárhelyi, a más megyebeli Bethlen Gábor Gimnázium, személy szerint a gimnázium igazgatója, Gyáni Imre vett föl, a kitűnő, neves történész, Gyáni Gábor édesapja. Egyéb hasonló cselekedetei okán börtönbe is került ötvenhat után.

Becsörtettek a tankok, statárium, kötélsorozat kezdődött egészen 1961-ig, a kisembereknek, az olyanoknak, mint én, mégis megváltozott a világ. Januártól az orosházi Tánacsics Mihály Gimnáziumban folytathattam az iskolát. Humán tagozatra jártam, azaz az oroszon kívül latint is tanultunk. Sajnos ez a latin már nem az a Csokonai idejébéli volt, amikor még megbüntették a diákokat, ha magyarul és nem latinul beszélgettek egymás közt. Az orosz? Nagy csoda volt, amikor egyszer bejött helyettesíteni egy tanár, és élő, eleven orosz nyelven szólt hozzánk.

A gimnáziumban fél tucat fiú írt verset. Egyedül én nem hagytam abba. Nem tudtam, hogy néhány évfolyammal följebb van egy lány is, aki Kossuth-díjas költő lesz, a Nemzet Művésze: Kiss Anna. Három évvel idősebb volt nálam, nem ismertem. Pályázatot írtak ki május elsejét köszöntő versre. Gombkötő Mihály nagyon formásat írt, takaros Tóth Árpád-i rímekkel, irigyeltem is érte, mégis nekem ítélték az első díjat, s a vers meg is jelent a Tánacsics Útján című iskolai újságban.

Utólag fáj, hogy nem akadt egyetlenegy tanár sem, aki elolvasta, kíváncsi lett volna a verseimre, és tanítgatott, eligazított volna, pedig botladoztam; nem biztatott, nem állt elém egyik sem, már-már azt kell gondolnom, hogy csupa érzéketlen tanáraink voltak, favágás volt nekik a tanítás. Lehet, hogy igaztalan vagyok, de amikor másoktól azt hallom, hogy ápolgatták a tanárai, nem azt kell-e gondolnom, hogy másképp is történhetett volna? Volt két tanár, aki különb volt a többinél: Szokolay Sándornak, a zeneszerzőnek a testvére, Szokolay Károly, aki később az egri tanárképző főiskolán tanított, angolból fordított verseket, és Elek László magyartanár, aki később a szarvasi tanítóképzőbe került, komoly helytörténész volt, Justh Zsigmondról írt monográfiát, velük azonban sohasem találkoztam, engem nem tanítottak.

1960-tól az ELTE hallgatója lettél magyar–könyvtár szakon. Vidékről Budapestre – horribile dictu, a „földről” a nagyvárosba – kerülni elég nagy váltás lehetett. Krízishelyzetben érezted-e, vagy rögtön föltaláltad magad?

– 1960-ra, érettségim idejére megváltozott a világ. Apám belépett a kardoskúti Rákóczi termelőszövetkezetbe. Csak négy polgárit végzett, de értelmes parasztember volt, a faluban színjátszó köit szervezett, verset, elbeszélést írt, 1947-ben Kardoskút Népi Sakkbajnoka címet szerzett, a Futura nevű gabonafelvásárló cég helyi kirendeltségét vezette, vegyesboltja is volt a faluban. Mint számokhoz, üzlethez értő földművest választották elnökké. Ebben a társadalmi helyzetben álltam az egyetem előtt. Természetesen magyar szakra gondoltam, de mivel akkoriban kétszakos képzés folyt, egy másikat is keresnem kellett hozzá. És még egy bonyodalom akadt. Mint Békés megyeinek a szegedi egyetemre kellett volna mennem, Szeged beiskolázási körzetébe tartoztunk. Oda azonban nem óhajtottam beszögelni magam. Irodalmi folyóiratát, az újság alakú Tiszatájt olvastam, gyöngének találtam, olvasgató barátom Cicabájnak hívta. Egyszer már jártam Szegeden, egy nagyobb Orosházának tetszett, tehát nem tetszett, azonfelül nem óhajtottam tovább együtt élni gimnáziumi társaimmal, nem gögből, hanem mert olyanokra vágytam, akik a vállukra tudnak venni. Egy osztálytársam éles szemmel észrevette, hogy könyvtár szak egyedül Pesten van, ha tehát arra adom be felvételi kérelmemet, nem fognak Szegedre kényszeríteni.

A Ménesi úti kollégiumba kerültem, Ágh István volt az egyik szobatársam, akiről hamarosan kiderült, hogy Nagy László testvéröccse; a szomszéd szobában pedig Bella István lakott, mind a ketten könyvtár szakosok. Bellával kötött össze legjobban a sors, később Péntek Imrével, és lassan-lassan bővült a kör.

Pesti éveim nehezen indultak, nagyjából két év kellett, mire úgy-ahogy otthon éreztem magam Pesten, az egyetemen. Szorongtam, attól féltem, hogy nagyon keveset tudok, nem értelmiségi családból származom, ahol a könyv természetes tárgy, nálunk otthon két tucat ha akadt. Volt József Attilám, Ady, tízéves koromtól rendszeresen jártam a könyvtárba, olvastam Radnóti Miklóst Koczkás Sándor előszavával, előtte, az ötvenes évek elején persze sok Vernét, kevés Jókait, Tersánszkyt, Goethét, a *Timur és csapatát*, Ethel Lilian Voynich *Bögöly* (később *Vihar Itália felett*) című regényét, sok mindent, ami a polcokon elém került. A kortárs irodalomról a folyóiratokból tájékozódtam, rendszeresen, hónapról hónapra elolvastam őket. Az Élet és Irodalomért minden szombat elzarándokoltam a Kossuth Lajos utcai újságoshoz, olvastam Juhász Ferenc *Tűzliliom az éjszakában* című versét, sőt mindig elküldtem a

keresztrejtvény megfejtését, mert akkor még keresztrejtvényt is közölt, így törttem be az irodalom világába: 1958-ban megjelent benne a nevem, mint az egyik nyertesé, egy 18 forintos Petőfi-összest küldtek jutalomként. A rejtvényfejtést ezzel befejeztem.

Nagyon sok klasszikus kimaradt az életemből. Nem azért, mintha nem olvastam volna őket szívesen, szívesen, sőt mohón, hanem azért, mert ma már elképzelhetetlen módon teltek gimnáziumi esztendeim. Ahogy véget ért a tanév, máris indulnom kellett a földre, Kardoskútra, holdszámra kapálni a kukoricát, holdszámra aratni a búzát, a kenderet; aratni, hordani, ha ma tudja még valaki, hogy mi a *hordás*, a gabona betakarítása. Volt úgy, hogy a földről indultam el a tanévnyitóra, alig értem be. Nem csoda, hogy nagy hátránnyal indultam, alig győztem bepótolni.

Az egyetemen alapul egész életem, nagyon jól tettem, hogy az ELTE-t választottam. Bella volt a példaképem, és igazán jó barátok voltunk. Egy időben egy tancsoportba is tartoztunk, sokfelé csatangoltunk. A Hungáriába jártunk, de csak velem egyidős költőkkel beszélgettem, az irodalom nagyjaival sem akkor, sem később nem kerültem kapcsolatba, még egy-egy szóváltás erejéig sem. Viszont összeismerkedtem Ferenczy Lászlóval, Radnóti Sándorral, Balaskó Jenővel, Földesi Józseffel, Feld Gézával (Bella István neki ajánlotta Szelíd ég című versét, amely azonban Tibor Kláráról szólt, Farkas János filozófus későbbi feleségéről), és számtalan irodalom körül keringő árnyékkal, akiknek már a nevére sem emlékszem. A hosszú hajú, vad Balaskó Jenő mindig a karzaton írt. Bella István azt mondta rá: – Vagy örült, vagy zseni. – A kilencvenes években fulmináns, dühöngő cikkeket írt, de ahogy változott a politika, már nem volt rá szükség, eltűnt. 2007–2008 körül egy néptelen kőbányai utcán jött velem szemben, mint egy múzeumi darab. Utána néztem: – Te voltál Balaskó, az örült vagy zseni?

Részt vettem az egyetemi alkotókör munkájában, én is szerkesztettem versrovatvezetőként a Tiszta Szívvel című lapot, amelynek a történetét ideje volna már megírni, csak eddig még nem figyelt föl rá senki sem. Fiatal történészek, irodalmárok végre szemügyre vehetnék. Érdekes kísérlet volt, túlélt bennünket, a nálunk fiatalabbak egy ideig még folytatták, nem tudom, hogyan és meddig.

Miből írtad a szakdolgozatod?

– Imádtam a nyelvészetet: volt úgy, hogy az egyik tanár, Bencédy József azt mondta, ez már nem is ötös, hanem kitűnő, és így is írta be a jegyet. Nyelvészetből írtam tehát a szakdolgozatomat Benkő Lorándhoz *Az impresszionizmus nyelvi, stilisztikai jellemzéséről*. Már nem érdekelt az egyetem, a végére akartam jutni. Kényszerből összeírtam harminc oldalt, és Benkő Loránd nagyon kegyes volt hozzám, kettést adott rá, pedig egyest érdemeltem volna. Tudta, hogy írok, nem akart Horger Antal lenni. Forgatta az indexemet, látta, hogy milyen jó jegyeim voltak nyelvészetből, emiatt is megkegyelmezett.

Emlékszel-e az első publikációra? Melyik folyóiratban jelentél meg először?

– A hatvanas években az Új Írás volt a legkívánatosabb fórum. 1964 novemberében sikerült benne megjelennem, nemsokára a Kortársban is, a Tiszatájban is. Nem túl gyakran, de folyamatosan.

1968: az első kötet. Mi a története?

– Nagyon nagy dolog volt egy verseskönyv, évekig kellett rá várni. Úgy alakult, hogy barátaim közül nekem volt szerencsém: 1968-ban kiadott a Magvető. Nincs különös története: Bella István összeismertetett Vilmon Gyulával, saját kötete lektorával, akinek megtetszettek a verseim, s négy év múlva kisodródott a nyomdából. Az első rossz ítéletű kritikára megtagadt.

Nem túl sokat író, a kötetmegjelentést s a közszereplést nem erőszakoló, tartózkodó alkatod mélyen rokonszenves a gyakran harsány, magamutogató, törtető írói közegben. Tudatos ez a visszafogottság, szerénység, direkt vagy ilyen diszkrét, vagy már így születél, eleve ilyen alkat vagy?

– Ellenkezőleg: nagyon sokat író ember voltam, sőt olyan, aki alig-alig hagyja el a verseit. Tíz-tizenkét kötetbe vannak bekötve, és egy padláson porosodnak, a gerincükre az van nyomtatva: Gyűjtőfogház. Az újabbak is szaporodnak, csak el kellene már őket vinni egy könyvkötőhöz. Voltam én is közszereplő, szerveztem a Ráday utcai kollégiumban felolvasóestet, szerkesztettem a Tiszta Szívvel, de az egyetem végén vidékre költöztem, Kaposvárra. Hat év múlva onnan Tatabányára, az fontos volt az életemben.

Soha nem tötettem, a verseimmel igyekeztem tötetni, meg is van az eredménye. Nem tehetek róla, ilyen vagyok, sajnálom, akik egyre a lépcsőket járják. Szerkesztőségekbe nem látogatok, nem megyek tömegnek irodalmi estekre, csak azokéra, akiket szeretek, tisztelek. Ismerek dicsőséget, díjakat hajszólok. Volt olyan író, olyan dicsőséges férfi, aki még bensőséges, családi eseteket is képes volt hazudni; vacsorára hívott, és mi ártatlanul visszahívtuk, és amikor végre – feleségem némi segédletével – megkapta az áhított nagy díjat, örökre eltűnt.

Hogyan teltek tatabányai éveid?

– Öreg harmincas voltam már, éppen harminc, amikor a városba érkeztem. Ismerősre akadtam rögvést, Baráth Lajosra, aki tehetséges, tisztességes munkásíró volt, akit akkoriban annak címezték. Elbeszéléseiből televíziós játékokat forgattak, *A félelem földje* címmel szép történelmi regényt írt az 1631-es hegyaljai parasztfelkelésről. (Vezére, parasztkapitánya Császár Péter volt, egy bükkaranyosi parasztember; bükkaranyosi, mint Bari Károly.)

Író-olvasó találkozója volt a Népházban. A Népház a bánya művelődési háza, a Bányász Irodalmi Színpad otthona, máshol igazi színháznak is beillene. Ma itt játszik a Jászai Mari Színház. Kis közönség hallgatta, főleg fiatalok, egészen fiatalok, innen a húszon. Az este véget ért, ültek a nézőtéren, valamire vártak. – Szóval te vagy, akit idehoztak?! – kérdezte ellenségesen egy hosszú hajú fiú. Híre kelt hát, hogy Somogyból ideérkezem, s ők, e tizennyolc éves fiúk, akik már legalább egy esztendeje verset írnak, feldühödtek azon, hogy a megye idegen költőt hoz a nyakukra. Nem is értettem, mi a méltatlankodás oka, ezek a hosszú hajú gyerekek valóban fel vannak háborodva, vagy csak színjátékot adnak elő. Lássuk, mit tudtok! Kértem tőlük a műveket, s előkerültek a kéziratok. Lecsöndesedtek, s én éveken át olvastam újabb meg újabb verseiket. Volt, aki abbahagyta, van, aki még ma is rendületlenül ír. Freisinger Ede ma már Faludi Ádám néven jelenteti meg verseit, novelláit, regényeit. Tavaly

József Attila-díjjal tüntették ki. Elmúlt hatvanéves, annál sokkal komolyabban veszi az irodalmat, minthogy egyetlen rezdülése véletlenül is szoborrá merevedjen. Ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely a beatköltészetben, az amerikai irodalmon nőtt fel, a rockzenén. És írt egy nagyon szép könyvet *Hogyan teremtettem a világot* címmel falusi gyerekkoráról.

A megyei könyvtárban afféle alkotókört szerveztem nekik, minden hónapban kiadtunk, persze csak kezdetleges módon, fénymásolatban, egy-egy kis füzetes gyűjteményt.

Kakuk Tamás hamarosan messzebb jutott a többinél: verseit 1976-ban bemutatta az Új Forrás, az Alföld, szerepelt az Új Írás Ady-émlékszámban; a Mozgó Világ, a Kortárs is közölte. Aztán elhallgatott, de jó ideje újra ír: a Vigiliában, a Műhelyben, a Bárkában, a Præben, a Ligetben lehet a verseit olvasni, sőt prózai kötetet is kiadott.

Avar Ferenc munkatársam volt a könyvtárban, korán meghalt, halála után Faludi Ádám összegyűjtötte, kiadta a verseit. Megható, szép versek maradtak utána.

Juhász Miklós, a vízvezeték-szerelő novellákat írt, abbahagyta, majd ismét elkezdte, sőt másba is belevágott: videófilmeket készít lelkesen, odaadással, mindenféle szerkezete van hozzá. Utassy József egyik Tatabánya-bánhidi író-olvasó találkozóját lefilmezte, itthon örzöm. (Bánhida Tatabánya Galla-patakon túli része.) Amikor hetvenéves lettem, hiúságból készíttettem vele Kutasón magamról – az utókornak! – egy dokumentumfilmet.

Egy másik munkásfiúnak, Keresztes Józsefnek, aki idősebb volt náluk, verseskönyve jelent meg 1978-ban a Kozmosz Kiadónál, évtizedek múlva a Norannál *A kései Éden* című könyvvel egy időben novelláskötete. Együtt ültünk az Ünnepi Könyvhéten a Noran sátoránál. Novelláiban hallani lehet a főte recsegését.

És olyan fiúk is voltak, akik nem írtak semmit, csak szerették az irodalmat, meg szerettek engem. Hajdu Lászlóval, Kiss Ferencsel még ma is számon tartjuk egymást.

Ifjúmunkás utcai lakásunkban a piros tapétás szobába sokszor eljöttek; Kakukkal sakkoztam, és mindig veszítettem. Györe Balázs éppen Tatán dolgozott, ő is gyakran ellátogatott hozzánk, Hamvas Béláról és feleségéről, Kemény Katalinról mesélt. Ha ők nincsenek, sivár lett volna az életem. Irodalmi élet volt az! Nem az Új Forrás szerkesztőségében, a lakásunkon éltetett.

Költeményeid dátumaként gyakran nem egy évszám szerepel, hanem egy időintervallum; vagyis szívesen írod át, javítod korábbi verseid, nem múzeumi darabokként kezeled őket. Egy helyütt azt írod: csak a változás számít. Változások sora az életed?

– Egy írószövetségi esten Tarján Tamás megjegyezte: – Ha jellemezni akarom Győri Lászlót, azt mondanám: *az átíró költő*. – Figyelemmel kísért, észrevette, hogy nem kevés versem új meg új változatban ismét megjelenik. Teljesen természetesnek tartom, hogy előveszem a régieket, és ha tudok, javítok rajtuk. Nem tartják költőhöz méltónak, mert a költőséghez az is hozzátartozik, hogy a költő afféle fenomén, akiből árad a vers, nem gyötrődik, nem kínlódik vele, egyetlen pillanat alatt elkészül, csak le kell írnia. Költők után nagyon ritkán marad fogalmazvány, gondosan széttépik, eltüntetik. A kezdet meg a vég látószólag ugyanaz. Ebből az következik, hogy amit papírra vetettek, az már nem

is papírra van vetve, hanem kőbe van vésvé. Talán Berzsenyi Dániel a legismertebb, aki átírta a verseit. Csokonai részben fölhasználta régebbi verseit, részben meg is változtatta. József Attilától szintén ismerünk versváltozatokat: az *Eszmélethez*, a *Kései sirató*hoz több fogalmazványt is írt, az *Azt mondják...* kezdetű versének kétszer is nekifutott. Szabó Lőrinc fiatalkori Baudelaire-for-dításait húsz év múlva átsimította.

Ha prózáról van szó, úgyszólván természetesnek vesszük, hogy egy író át-dolgozza a regényét, vagy át akarja, de végül nem jut hozzá. Móricz Zsigmond-nak van egy regénye, a *Jobb, mint otthon*. 1934-ben a Pesti Naplóban jelent meg folytatásokban, hétről hétre megírt belőle egy-egy fejezetet. Elégedetlen volt vele, át akarta fogalmazni, túl gyorsan, hajszában írta, de sohasem került rá sor. Nem is engedte, hogy könyv alakban kiadják. Egy-egy verset szerencsére könnyebb átdolgozni, kevesebb idő kell hozzá. Nem is az időn múlik, hanem azon, hogy el tudjuk-e kapni a tengelyét, amin forog. Akkor már az eredetiből esetleg semmi sem marad, csak ötletet, egy képet, egy gondolatot adott a vég-sőhöz. És melyik változat a végső? Csodálom azokat, akik annyira biztosak magukban. Az ember tudja, milyen hibába szokott beleesni: túl terjengős, túl prózai, olyan ismeretlen területre lép, amelyen még nem járt, el is sülyed, ki kell belőle kapaszkodnia, nincs bátorsága megtennie azt az utat. Ez a bizony-talanok, a kevésbé prosperálók átka.

A verset gondozni kell akár egy vessző, egy írásjel erejéig is. Talán az idő múlásával több tudás halmozódik föl bennünk, amit ki kell használni. Persze lehet, hogy elrontjuk a régit, de többnyire javítunk rajta. Magánügy, belső, az olvasót ez nemigen érdekli, a vers gazdája azonban tegyen meg mindent, hogy a legjobb tudása szerint alakuljon.

Mi az, ami mégis állandó, mi a változatlan a pantha rhei-ben?

– Valószínűleg mégis van bennünk valami állandóság. A tehetség termé-zete feltehetőleg nem változik. Lehet rajta alakítani, az azonban baj volna, ha gyökeresen meg szeretnénk változtatni eredendő, akaratlan ívű tehetségünket, mert mások máshogyan írnak, meit a sikeresek, a népszerűek stílusát szeret-nénk követni, meit úgy véljük, olyan versek kellene, amilyeneket ők írnak. Meg lehet próbálni, de úgyszólván visszatérünk a saját pályánkra, nem lehet erő-szakot tenni magunkon. Egy költő ismerősöm mesélte, hogy egy időben olyan versek írására tért át, amelyek bizonyos akkori sodort követtek, a posztmodern stílust, mások nyomába lépett, de aztán ráébredt, nem megy, hiába, nem megy, a saját útját kell követnie. Én is a saját bensőm által diktált hangot igyekszem követni, sőt igyekeznem sem kell, a hang, a stílus helyére zökkent.

2002-ben készült veled utoljára nagyinterjú... mi történt veled az elmúlt tizenöt évben?

– Nyilván arra az interjúra gondolsz, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeumban készített velem Maróti István, és amely 2018-ban a Forrásban jelent meg. 2002 óta tizenhat-tizenhét év telt el. Azóta öt könyvet adtam ki. Tizenhat osztva öttel: valamivel több mint három évenként egy. Nem is olyan rossz.

Ezalatt történt életem egyik legszebb eseménye: A *szó árnyéka* című 2010-es verseskötveimet a Szépirodák Társaságának költői díjával jutalmazták.

2012-ig, hetvenéves koromig az 56-os Intézet, egészen pontosan Az 1956-os Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete könyvtárosaként

dolgoztam, tehát egészen addig, amíg meg nem szüntették a függetlenségét, és be nem olvasztották az Országos Széchényi Könyvtárba. Kitakarodtam, önálló létre kárhoztattak, lehet, hogy ideje is volt. Írhatok annyit, amennyit csak bírok. Nagyon sok verset közöltem, és mostanra ismét összegyűlt egy könyvré váló. Csekély a baráti köröm, néha látogatjuk egymást, egyébként főleg hangversenyekre járunk. Sokat olvasok, nemcsak szépirodalmat, hanem például történelmet is. Voltam már egészséges, voltam már beteg, engem is elért a rák, szerencsére úgy fest, hogy kigyógyultam belőle.

Változás volt az is, hogy elkezdte prózát írni. Mi történik ilyenkor, miért kezd a költő prózát írni?

– Valamikor 2000 után fogtam hozzá *A kései Éden* című prózai munkámhoz. Vajon nem prózát írtam már akkor is, amikor az általános iskolában az ősről, a mi házunkról, a termelészövetkezeti városról leckét fogalmaztam? Az interjú elején már beszéltem róla. Egyáltalán nem nevetséges: nagyon élveztem ezeket az iskolai hazugságokat. Mondj minél nagyobbat, annál jobban tetszik a tanárnak. Az kell nektek, hogy termelészövetkezeti város Orosháza? Mibe kerül nekem, hogy azt írjam, ettől boldog a város. A tanár sem hiszi el, akkor én miért ne hazudjak a kedvükért? Egy egész ország hazugságban él, én miért ne fürödjek benne, úgys tudjuk, mindenkire méltatlan ez az élet.

Elejétől fogva mocorgott bennem a nem-vers, nagyon sok prózát írtam, csak éppen a fióknak; bár az *Élet és Irodalom* a hetvenes években közölt tőlem karcolatot, sőt egyszer az első oldalon is megjelentem, azt a számot egész oldalon az én publicisztikámmal nyitották, amely azonban szépírói jegyeket hordozott. Sajnos, nem kaptak rajtam, így aztán csak magamnak írtam.

2000 után leültem: most már ideje lesz komolyan venni, meg kell írnom gyerekkorom világát. Az *Élet és Irodalom* majdnem fél éven át minden számban új részt közölt belőle, amit Dérczy Péternek köszönhetek. Végül 2005-ben a könyv is megjelent, *A kései Éden*. Csodák csodája, a Holmi, azaz Báthori Csaba hosszú elemzést közölt róla. Ezt tartom minden között a legjobb művemnek. *Művemnek!*

De természetesen megmaradt a vers is, ma is nagyon sok verset írok, ha belegondolok, csakugyan azt kell mondanom, hogy sok verset írok. A fórumok azonban fogyatkoznak, van folyóirat, amelyik nem is válaszol. Értem én: mindnek megvan a maga korosztálya, a maga ízlésvilága, ami természetes is. Ők tudják. Én meg azt tudom, amit én tudok. Van egy íróasztalom, van számítógépem: egy Pesten, Nógrádban, Kutasón pedig még kettő. A kertben egy szatlim, vadszőlővel befuttatott nyitott kerti házikóm asztallal, paddal, nyáron abban dőlök neki a papírnak. Hát nem idilli?

Nem vagy ideológiailag behatárolható, a szekértáborokon felül állsz, „népnemzeti” és „ballib” részről egyaránt számon tartanak. Hogy csinálod, mi a titkod?

– Ideológiailag én is behatárolom magam. Egyszer együtt ültem egy irodalmi esten egy bukolikus költővel, akit kedves, szeretnivaló bukolikus költőnek tartanak, meg az is, de mi történt? Felszólalt egy ember, aki elég radikálisan liberális, és a bukolikus költő rekedt hangon megszólalt mellettem: – Bolsi, libsi, ballib! – Elvettem magam, mert mi mást tehettem volna. Szóval ilyen a bukolikus? A lelke mélyén gyűlöletet vonzol? Ha nem hallom, sohasem tudom meg, hogy ilyen az ideológiája. Hogy a liberalizmus szitokszó neki, hogy sze-

mében a liberális felfogás csak szitkot érdemel. A bukolikus költő így határolta be magát ideológiailag. Én máshogy.

Hogy szekértáborokon felül állok? Inkább azt mondanám: hálózatokon kívül. Ha a Magyar Naplóban megjelenik a versem, attól már népnemzeti vagyok? Igen, kér tőlem verset, és én küldök. Benne szoktam lenni *Az év verseiben*, amelyet a Magyar Napló ad ki. Szerepel benne *szépíró* is, értve rajta, hogy a Szépírók Társaságának tagja, de attól nem lesz népnemzeti. Nem olyan bonyolult: a költő – egyebek között – azért ír, hogy megjelenjen, azért akar – egyebek között – megjelenni, hogy hasson. Ha igaz, hogy hatni akar, mert ma már nem tudom, hogy mások szerint mi a vers célja; akar-e még valaki a verseivel hatni egyáltalán? Vagy csak évi százötven író-olvasó találkozót akar bevasalni? Lehet, hogy az a látszat, hogy a hálózatokon felül állok, mások nem így tudják. Pontosan behatárolják, ki tartozik hozzájuk, és ki az idegen. Naponta éreztetik velem, hogy én nem tartozom közéjük, benne van a levegőben. Ne felejtsek el, az irodalom kenyérharc dolga is. Kénytelen-kelletlen kívül állok, odahelyeznek a hálózatok. Tudomásul veszem, az a nyugalom titka. Nem mintha a mélyben ne volna egy horzsoló homokszem.

A Kilencek költőcsoport tagja vagy – Turczy István szerint te vagy „az urbánus” ☺. Hogy szerveződött meg ez a csoportosulás, hogyan szövődtek az ismeret-ségek, barátságok, hogy indultatok?

– Illik, nem illik, mosolyognom kell, hogy múzeumba tettek bennünket elevenen, mintha már lezárultunk volna. Legenda vagyunk? Vonuljunk múzeumba? Előbb-utóbb már-már azt hiszem: a múzeum énbennem van.

A Kilencekkel jöttem, és megmaradok a Kilencekkel. Mint a Pál utcai fiúk a Pál utcaiakkal. Nincs köztünk Geréb. A grundot, az édes grundot nem adjuk oda.

Igen, így is lehetne róla beszélni, ilyen ünnepélyesen. Így kívánatos. A történet egyszerű: „Évek jöttek, s hirtelen összegyűlt egy sereg...” – ítam valaha. Az Elérhetetlen föld történetét többen elmesélték, legrészletesebben Kovács István Görömbei András-interjújában (*„Nem ismerjük eléggé egymás kultúráját”*. Beszélgetés Kovács Istvánnal. Alföld, 1977/2., 43–50.). Könnyű volt megkeresni, hol jelent meg, mert 2000-ben összeállítottam a Kilencek bibliográfiáját, mindazt összegyűjtöttem benne, ami 1968-tól 1999-ig megjelent tőlünk meg rólunk.

Három ember: Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János kivételével mind vidékiek és mellesleg nem értelmiségi származásúak voltunk. Egy kollégiumban laktunk több helyen, ahogyan ide-oda vetett bennünket az egyetem. Zugligetben, a Ménesi úton, a Ráday utcában. Oláh ugyan pesti volt, valami oknál fogva – nyilván családi körülményei miatt – mégis velünk lakott. Ráadásul többen (Mezey, Kiss Benedek, Oláh János, Utassy József) egy szakra is jártak, népművelésre. Összegyűltünk – az egyformák előbb-utóbb megtalálják egymást, anélkül hogy szervezni kellene. Ahogy Hegel írja, az ifjúság bizonyos fokán, amikor még nem rajzolódnak ki élesen a különbségek, szükségszerű, hogy összebújjanak a fiatalok. Nem voltak mestereink, nagy költők, akikhez odabújtunk volna, egymáshoz bújtunk.

Az egyetem menzáján, a pincében de sokszor ültünk ebéd után, és beszélünk, beszélgettünk, nevetgélünk! Volt csoporttársam, akinek fel is tűnt: – Milyen jó nektek így együtt, ekkora barátságban! – Igen, nagyon jó barátok voltunk, szinte sülve-főve együtt voltunk, és egyszer csak, amikor már Kaposváron éltem, 1967. február 20-án levelet kaptam Utassy Józseftől: „Helyesled-é

Györi László
Torda Molnár József
Rosta Lajos
1959. október

1959 októberében két osztálytárssal

elhatározásunkat? Barátom, tömörülünk. Így: Angyal János, Györi László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István (biztos ismered, lengyel szakos srác, nagyon rendes fiú. És van tehetsége is!), Mezey Katalin, Molnár Imre, Rózsa Endre, Oláh János, Utassy József.” És két év múlva, 1969. december elején megjelent az *Elérhetetlen föld*.

Azt írják róla, hogy legendás. Ahogy telik-múlik az idő, egyre legendásabb, már-már mitikus könyvvé avatják. Annak idején sok támadás érte, elég nagy vita kerekedett körülötte. 1989 után a Magyar Narancsban egy „szokott pimasz” azt írta róla, olvashatatlan fűrészpör (Beszélő, 1997/12., 96–98.). Az irodalomtörténet majd a helyére teszi. Az *Elérhetetlen föld* grundját sohasem hagyhatom el, de közben a grundon másképpen alakult a világ, sok tekintetben másként gondolkodom, mint a többiek. És másmilyen verseket írok. Urbánusabbat? Nem tudom, más hangon beszélek. A köztünk lévő nézeteltérés lényege, hogy nem tudok úgynevezett nemzeti költő lenni, nem vagyok nemzeti költő abban az értelemben, ahogy ők használják ezt a fogalmat. Nem értek egyet azzal a nézettel, hogy a nemzet fogalma „elsődleges”, mindenekfelettvaló. Amikor Petri György azt írja a Kádár-kori Magyarországról: „...e senkiföldjén nem lehetek se boldog, se kegyetlen”, nem a közösség, a nemzet fájdalma van benne? Szinte Rózsa Endrével egy hangon beszél, aki azt az időt *Senki idejének* hívta. Utassy József *Senki Földjén* című versében olvashatjuk: „Hazajöttem! Itthon is jött-ment: / Senki Földjén örök Napszamos!” Petri Györgyöt nemzeti költőnek tartom, nemzeti örökségünk részének. De attól még nem gondolko-dom „helytelenül” a nemzetről és a magyarságról.

A nézetkülönbségnek bizonyos következményei is vannak. Hiába töltöttem be a hetvenhetedik évemet (ami azért már tisztességes életkor), eddig egyetlen

állami irodalmi díjat kaptam – huszonhét évvel ezelőtt. Ebből – ha a többiekkel összevetem – elég érdekes következtetésre lehet jutni. Márpedig a díjaknak mégis csak van valami értékük, egy effektív és egy eszmei, lehet rájuk támaszkodni, megismernek róluk, másképp bánik veled egy-egy folyóirat, egy-egy könyvkiadó.

Hidd el, nagy fájdalom, hiszen még mindig ragaszkodom hozzájuk. Remélem, bennük is maradt annyi érzélem, hogy egyfelől elhagytak, másfelől mégiscsak szeretettel néznek vissza rám. Ha nincs baráti háló, ha nincs alattad háló, akkor lezuhansz.

Hogy élted meg a végül 1969-ben megjelent Elérhetetlen föld antológia évekig húzódo kálváriáját, illetve az egész kádári, vagy mondhatni, brezsnyevi korszakot Magyarországon, milyen volt akkoriban a kulturális légkör?

– Mint már mondtam, Utassy József 1967 februárjában adta a hírt, hogy „tömörülünk”. Az antológia 1969 decemberében jelent meg, tehát két és fél év múlva. Én 1965-ben adtam le első verseskönyvem, és három év múlva, 1968-ban jelent meg. Igaz, rögtön elfogadta a Magvető, a kiadója megvolt, nem kellett ide-oda vándoroltatnom, az *Elérhetetlen föld*del viszont csakugyan kálváriát járatnak, ám az összeállítás és a megjelentetés között kevesebb idő telt el. Kaposváron éltem, a munkát a pestiek, Angyal János, a szerkesztő meg Oláh János végezték. Rajtuk csattant az ostor, ők szenvedtek, kínlódtak, dolgoztak érte konokul, úgyhogy én mintegy ölbe tett kézzel ültem.

Éltem, ahogy mindenki élt. Dolgoztam, írtam, nem róttak ki rám szilenciumot; amikor összegyűlt egy könyvre való versem, vagy visszaadták, vagy hosszú évekig várakoztam a kiadásukra. Kisvárosokban éltem, ahol nem éreztem az elnyomást, nem éreztem szörnyűségeket. Ma nagyon sokan úgy állítják be, hogy politikai okokból iszonyú hátrányt szenvedtek. Az ember nem írt lázító verseket, elbújtatta a véleményét a sorok közé. A kor elaltatott.

Nekem nem kellett a szüleimmel szembefordulnom, nem kellett őket megtagadnom, nem töltöttek be semmilyen tisztséget, nem politizáltak, szántottakvetettek, végrehajtották őket, túléltek, 1960-ban beléptek a termelőszövetkezetbe, mert nem volt más választás. Tudom, volt, aki megtette; az én apám csak józan volt, és látta, akkor is élni fog.

Nem vettem részt a demokratikus ellenállásban: akik igen, azok pesti értelmiségiek voltak. És megtehették. Azt mondta nekem az egyik ellenálló: és ha kirúgnak, mi történik? Eltart a családom, nem számít, hogy van-e állásom vagy nincs. Megértem, hogy mások nem tartottak velünk, ők belepusztultak volna, én nem.

1956-ban tizennégy éves voltam, egy kisvárosban éltem át a forradalmat, én is tüntettem, én is elmentem a párházat elfoglalni, a bíróság elé kiszabadítani a politikai foglyokat, de sajnos nem voltak politikai foglyok, hallottam november 4-én hajnalban ablakunk alatt csörögni a tankokat, amelyek közül egy aztán sokáig ott maradt fenyegető jelként a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének székháza előtt. November 4-én Kádár azt mondta, nem fogunk senkit bíróság elé állítani, meg hogy továbbépítjük a szocializmust, és hogy a szocializmus egyet jelent a Szovjetunióval. Ebből a mondatból megértettem, hogy nem lesz független Magyarország.

És ugyanakkor eltörölték a kuláklitát, a beadást: azt a két legnagyobb terhet, amely a mi parasztcsaládukat is sújtotta. Ezzel a kettős játékkal kezdő-

dött a Kádár-korszak, az „Éljen a Kádár-kormány!”, amely mondatot a járdákra festették mésszel, nagybetűvel, ezen lépkedve indultunk egy baljós jövőbe. Húszéves bátyám Ausztriába szökött. A gimnáziumban a szünetekben piros karszalagos fiúk jártak a folyosón, mi pedig két sorban körbe-körbe, este a mozi kijáratánál ellenőrizték, hogy van-e engedélyünk megnézni az *Ötlábú birkát*, az *Első számú közellenséget*, az ellenforradalom rémtetteiről szóló dokumentumfilmeket. Piros szalagosok: Ifjúgardisták, a Молодая гвардия magyar változatai.

Otthon ellenforradalmi verseket ítam („Győztesek leszünk, nagyok leszünk egyszer, / hogyha eldördül még egyszer a fegyver”), azaz forradalmi verseket, az eszközeim szegényesek, de annál lángolóbbak voltak. Még a szüleim sem tudtak róluk, nemhogy az osztálytársaim, a barátaim. A mi osztályunkból senki sem lépett be a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe. Így lettem egyetemista a KISZ nélkül. Akkor a többiek után én is beléptem, s rögtön kineveztek szervezőtitkárnak. Azt sem tudtam, hol van a KISZ-bizottság, senki sem kérte rajtam számon a szervezést, azt sem tudtam, mit kellene szerveznem, úgyhogy ebben maradtunk – ilyen volt a KISZ-élet az egyetemen. Nem váltottak le, hiába nem csináltam semmit, úgyhogy hetvenhét évesen talán még most is szervezőtitkár vagyok.

1964-ben Asperján György, Bella István, Sumonyi Zoltán megalapította a Koczkás Sándor által irányított alkotókör lapját, a Tiszta Szívvel. A versrovatot gondoztam. Nem kértek rá engedélyt, még az engedélyezés előtt ki nyomtatták; Bella István úgy is aposztrofálta, hogy az első szám vitáján az Eötvös Kollégiumban kétfelől támadták: a maoisták (Haraszti Miklósék) a szélsőbalról Zoja Kozmogyenszkáját emlegették, a hivatalosok a marxizmus nevében intettek le bennünket, tehát így is balról, úgy is balról; a többiek pedig mellénk álltak, a vita nagyon heves volt – úgy látszott, szükség van a Tiszta Szívvelre. Az egyetem meghagyta az életét, de Koczkás Sándortól elvették az alkotókört. A szerkesztőség lediplomázott, a fiatalabbak folytatták; még néhány évig élt, nem tudom, hogy meddig.

Azzal, hogy vidékre költöztem, mindenféle csatározásból kimaradtam, például a József Attila Körből is; a híres helyre, a Fiatal Művészek Klubjába nem utazgattam föl, úgy éltem, mint Berzsenyi Niklán.

Hogy milyenek voltak akkor a hétköznapok? Egy-egy helyi embertől sok minden függött. Kaposváron a megyei könyvtár igazgatója mindenkit elvtársnak, elvtársnőnek szólított, nekünk is úgy kellett szólítani, azaz nála nem könyvtárosok, hanem elvtársak dolgoztak. Üvöltözött, mindenkinek remegett a térd. Tatabányán csak könyvtárosok voltunk, az igazgató tegeződött velünk, és keresztnevünkön szólított.

A hatalom az én fülem nem húzogatta meg, nem tudok róla, hogy megfigyeltek volna. Kaposváron beférközött hozzánk, mármint akkori feleségemhez és hozzám egy katonai elhárító, még a lakásába is meghívott bennünket Tasszárra, a laktanyába, de azzal, hogy megkérdezte, ismerem-e Soós Zoltánt, a költőt, és én azt válaszoltam, nem, az elhárítás befejeződött.

Úgy 1978-ban ismét az elhárítás közelébe jutottam. Valami hihető ürüggyel fölkeresett egy fiatalember, megismételte, s akkor már el is árulta, hogy a belügytől van, és újra meg újra bekopogtatott a könyvtárba, meghittebb helyre hívott, egy presszóba, ahol nyugodtan tudunk beszélgetni. Én azonban elhárítottam: nem érek rá, szükség van rám a könyvtárban. Végül elbúcsúzott: – De ugye még beszélgethetünk? Szeretem az irodalmat, érdekelne, mi történik az

Új Forrás szerkesztőségében! – Bármikor bejöhöt, nyitva a könyvtár, polcon van az Új Forrás legújabb száma, a tájékoztató asztalnál megtalál. Soha többet nem láttam.

Még két mozzanat arról a világról: amikor nem mentem el szavazni, kijöttek a lakásomra. Hiányoztam nekik. Tatabányán történt, hogy a könyvtár ifjúsági klubja meghívta Ella István orgonaművészt a bánhidi templomba. Az igazgató elküldött a párt megyei ideológiai titkárához, van-e ellene kifogása. Vajon miért? El kellett mennem, mit tehettem volna? – Amíg én vagyok az ideológiai titkár, nem lesz orgonæst a templomban. – Így játszott velünk a hatalom.

Visszatérve az *Elérhetetlen földre*: én akkor vidéken éltem, a pestiek járták a kiadókat, az ő érdemük, hogy megjelent. Abban az időben alig-alig írtam, új verseskönyvet nem adtam le, amikor igen, visszaadták, de tisztán esztétikai okokból. Én is tudtam, hogy nem valami jó, nem keríthetem köré a mártíromság dicsfényét. Később új gyűjteményt készítettem, azt már ki is adták.

Költészeted az Elérhetetlen föld többi résztvevőjéhez hasonlították, amely ítéletet nehéz volt megváltoztatnod – írod –, „a kritikák a megkülönböztető egyéni jellegzetességeket, a finom árnyalatokat általában nem rajzolták meg”. Úgy tűnik, a Kilencekhez tartozás, illetve az antológiamegjelenés nemcsak gyarapított, hanem korlátozott is téged. Van úgy, hogy a korlátaink egyben támaszaink is? Mennyiben határozta meg, hogyan befolyásolta költői pályádat a Kilencekkel együtt szereplés?

– Egy költő ismerősöm, aki nagyjából velem egykorú, mintegy irigykedve azt szokta mondogatni: – Könnyű neked, az *Elérhetetlen földben* indultál, onnan fogva sima volt a pályád. Engem kihagyatnak belőle, úgy kellett kínkeservesen utánatök kapaszkodnom. – Én nem érzékelttem gördülékenynek; bár lehet, hogy igaza van, de az én költői munkálkodásom sem volt valami hatékony. Van egy füzetem, leltárt vezettem benne az elküldött és a megjelent verseimről. A füzet vastag és fekete. Tíz elküldött versből egyet ha elfogadtak. Ám olyan konok voltam, hogy egy-egy mégiscsak bekerült valamelyik folyóiratba, és első könyvem után mégiscsak megjelent a második, a harmadik. Gyalázatos világ volt az, de ragaszkodom a tényekhez. Ha nem közöltek, nem azért nem közöltek, mert az *Elérhetetlen föld* költője voltam. Lehet, hogy mással előfordult, velem tudtommal nem.

1989 után bizonyos folyóiratoknál viszont előny volt, hogy odatartoztam. Nem tartottam rá igényt, de így volt, sőt most is így van. Bizonyos más folyóiratoknál pedig mintha azt érezném, hogy egyszerűen azért nem válaszolnak, még csak nem is válaszolnak, mert Oláh János, Kiss Benedek, Mezey Katalin osztályosa vagyok. Nem tudom bizonyítani, a tettes ok ismeretlen. Fojtogató érzés.

Voltak-e költői példaképeid? Kik voltak rád hatással az előző nemzedékekből?

– József Attila olyan nagy költő volt a szememben, hogy nem is merem példaképeim közé sorolni. Én is azok közé tartoztam, akik az előtte járó nemzedékből elsősorban Juhász Ferencet szerették. És Nagy Lászlót.

Ladányi Mihályt az anarchizmusa miatt először szerettem, megtévesztett benne az álellenzékiség, később rájöttem, hogy komolytalan, sőt immoralis. A hatvanas évek végével Juhász Ferenc iránti szerelmem eltűnt. Felfedeztem Pilinszkyt, Vas Istvánt, és nagyon sokakat, akiknek talán nem volt ekkora nevük. Nem egész költőket, csak egy-egy versüket. Így vagyok például Tandori

Dezsővel, a boldog költővel, akit semmi súly nem húz, a költészetten lebeg. Nem űzi, nem érdekli a nyers, a vaskos élet.

Emlékszem, a hatvanas években ha egy elsőkötetes költőről írtak, a kritikusok mindjárt azt firtatták, van-e saját hangja. Ma mintha már nem keresnék a saját hangot. Nehéz megmondani, mi a saját hang, amely az előző nemzedéktől megkülönböztet valakit. A hatás eltart egy ideig, folyamatosan alakul ki az egyéni, elkülönítő stílus. Ha van új anyagunk, ha van nyelvi erőnk, akkor már összetéveszthetetlen lesz. Mennyire hasonló nyelven beszél egy-egy nemzedék! De ha valaki képes kitérni előle, előbb-utóbb kiemelkedik.

A régi költők dicsérete című remek versedben villoni ballada formában írsz a nagy öregekhez fűződő bensőséges viszonyodról, a klasszikusokhoz vonzó költői hitvallásodról. Illyést és Petőfit, valamint Babitsot tartod követendő mintának, költészeti etalonnak; lírád mégsem anakronisztikus, múltba révedő, hanem nagyon is kortárs hangon szól, nagyon is modern, up-to-date. Mi vállalható a hagyományból, és mi az, amin túl kell lépni?

– Lehet nem szeretni a klasszikusokat? József Attilát nagyon korán, tizenöt éves koromban olvastam először. És elejétől végig. Nagyon nagy hatással volt rám mindegyik verse. Ady Endrét fiatalon nem kedveltem, hidegen hagyott. Emlékszem, nagyon zavart, hogy önkéntelenül mindig a rímeit lestem, most erre a rímre milyen rím fog következni, pedig tudtam, hogy nem a rímek az érdekesek, nem azok teszik a verset, mégis idegesített, hogy rímre rím fog következni, a rímek lekötötték a szemem. Különös, de így volt. Ma már elmerülök benne. Nemrégén sorról sorra elolvastam Zrínyi *Szigeti veszedelmét*. Csodálatos. És olvasom sorra a klasszikusokat: Berzsenyit, Csokonait, Vajda Jánost, Komjáthy Jenőt, Juhász Gyulát, Szabó Lőrincet, mind-mind. *Az ember tragédiája* az egyik legszebb magyar vers. Megnézem a színházban is, de könyvben, olvasva szeretem igazán. Magyar vagyok, tehát főleg magyar költőket olvasok. Lehet, hogy a franciák szemében nem érnek túl sokat, nekünk annál többet. Azzal együtt, hogy imádjuk Baudelaire-t, Verlaine-t. Fordítottuk is őket eleget. Hogy nincs Nobel-díjas magyar költő? A Nobel-díj baja. A magyar költészet óriási. A Nobel-díjtól függetlenül szólva nem látom be, hogy mitől olyan nagy Cocteau, hogy el kell ájulnom tőle. Rilketől igen, Cocteau-tól nem.

Hogy a hagyományból mi vállalható, túl általános, inkább az az érdekes, hogy én mit vállalom, elvégre ebben a pillanatban rólam van szó. Amit értéknek gondolok, értéknek pedig azt, ami... De csakugyan mi az érték? Amit Csokonai ír: „Ember és polgár leszek”. Embernek és polgárnak lenni. A magyarkodás nem az, nem a „nagylottyós indulat”. Nem az indokolatlan gyűlölet mások iránt. A komoly szó, a komoly gondolat, az európai értékek képviselője, amely talán a francia felvilágosodással kezdődött. A beszűkült látókör, a szűk horizont nem hagy látni. Régen azt tartották értéknek, ami a haladást szolgálja. Hajdanán ilyesmit tanultunk. Az a haladó író, akinek az eszmevilága a szocializmus felé tart, vagy legalábbis megelőlegezi. Ez a gondolat érvényét veszítette. A haladás nagyon ködös fogalom.

Milyenek az „undokrímek”? ☺

– Kezdjük azzal, hogy Berzsenyi Dániel, Arany János panaszkodott, hogy a magyar nyelv rímekben szegény. „Nyelvünk a többi európai nyelvekkel össze-

hasonlítva, rímekben igen szegény.” Mert más volt a rímeszményük, Berzsenyi az asszonáncot még elvetette, ideálja az egészen tiszta rím volt, valószínűleg emiatt sajnálkozott, hogy a magyar nyelv nagyon koldus a rímekben. Rímes versei mai szemmel nézve elég ügyetlenek, nem is azok az igazi Berzsenyi-versek, kivéve talán a *Levéltöredék barátnémhoz* címűt.

Ma már, az asszonáncok korában nem is olyan nehéz leleményesen, észre nem véve, természetesen rímelni. És csodák csodája, nem is értem, sok költő még az asszonáncot sem tudja jól alkalmazni. Mintha fogalmuk sem volna róla, hogy mi a hosszú, mi a rövid szótag. Még a magánhangzókat csak-csak jól simítják egymáshoz, de a rövidségről-hosszúságról elfeledkeznek, vagy nem értenek hozzá, pedig nem túl nehéz tudomány, de legundokabb a kettévágott szóból konstruált rím: „Kiszáradt a dió- / fa ága. / Majd jön a Jó- / zsi, oszt levágja.” Egyáltalán: undok, ha semmi sem indokolja, ha maga a szöveg is rémes, „alulstilizált”, versnek álcázott próza. Érdekes, hogy még ma is rengetegen írnak rímes verset. Nem tudom, egyáltalán korszerű-e? Van benne valami régies, banális, ami visszahúz. Mondom én, aki versei zömét rímekkel ölti össze. Ennek ellenére mondom, de hát már megszoktam, hogy egy kicsit klasszicizáljak, egy kicsit megnehezítsem a munkát. Szeretik az olvasók látni a leleményt, sok-sok embernek a vers csak akkor vers, ha cseng a sorok végén. Van, aki visszaél vele, rafinált rímeket told bele, minél szokatlanabbat, meghökkentőbbet, akár a szavak kifacsarása árán is, és vannak, akik úgy veszik, mint egy jó kabarétréfát, s az ilyen költőre mondják, hogy művésze a nyelvnek. Az a művész, aki egy régi, elkoptatott rímpárt úgy használ, hogy újnak tetszik. Babits írja: „Barátaim elhagytak engem: egyedül maradtam már. / Lelkemet kiürítettem, / mint aki nagyobb vendéget vár.” Ez a merészség, nem a következő: „nyűtt vonóm a méhkasa / bárki huzigálhasa”. Ez csak geg, nem művészet. Gegnek is gyöngé. Ilyen az undokrím.

Melyik kötetedet tartod a legjelentősebbnek, melyik a kedvenced, fűződik valami izgalmas történet valamelyikhez?

– A *kései Éden* című könyvemet szeretem a legjobban, tessék, nem is verses, csak lírai. De ha a verseskönyveimet nézem, *A szó árnyéka* a legkedvesebb, és – legalábbis az én szememben – a legértékesebb. Nincsenek izgalmas történeteim, az írás egészen hétköznapi munka, mármint abban az értelemben, hogy hiába röpít valami, jut eszembe sorban a megoldás, gyötrődni kell érte, kételkedni és felülkerekedni a kételkedésen. A könyvösszeállítás a legkellemesebb, sőt talán a legizgalmasabb munka. Válogatni, rakosgatni, és úgy gondolni, milyen szépeket ítam, mert ha nem ezt gondolom, akkor az élettől is elmegy a kedvem, hiába minden.

Kik a kedves költőid, kiket olvasol szívesen a szélesebb és a kortárs irodalomban? Kiket tartasz számon a kortársaid közül, ki pályájának alakulását követed figyelemmel?

– Nagyon sok költő van ma is. „Jönnek az új lantosok sereggel” – úgy igaz, ahogy Babits Mihály írta, s mindig is így lesz. Nagyon sok a mai költő, áradnak a könyvek, hála 1989-nek. A Szépirodalmi Könyvkiadó megszűnt, a Magvető csak nagyon válogatva vállalja föl a költőket, úgyszólván csupán családon belül, viszont új könyvkiadók jöttek létre, s csak azon múlik egy-egy

könyv sorsa, hogy kapnak-e rá állami támogatást, vagy sem; hogy egy-egy költő könyvei kelendők-e, vagy sem, tehát nagyjából-egészében a piacon dől el. Nincsenek ideológiai korlátozások. Ostobaságok is a polcra kerülhetnek. És magánkiadásban is bárki az olvasók elé léphet, csak legyen rá pénze. Tehát a könyv, a költő sok, nem úgy, mint hajdanán, a kádári időkben. Nehezen lehet kiválogatni a javát. Már nem vásárolok, csak egy-egy folyóiratot figyelek. Amikor ma egy könyv átlagára 3-4 ezer forint körül mozog, nagyon meggondolom, hogy mit veszek meg. Három-négyet évente. Legutóbb Nádasy Ádám Dantéját, Petri György összegyűjtött verseit.

Olyan idősén, amilyen én vagyok, az ember már megcsontosodik, előítéletei alakulnak ki, ezt a költőt ezért, azt a költőt azért nem olvassa: előfordul, hogy jónak tartja, de van egy-egy ok, amiért mégsem veszi kézbe. A minap a rádióban hallottam egy hat-hét költőből álló névsort. Ők a költészet „krémje” – jegyezte meg az elfogulatlan műsorvezető. Fölháborító ez az öntelt, gőgös ítékezés. Ez is az egyik ok, amiért ezt a hat-hét költőt nem fogom olvasni. A kezdőket, a fiatalokat valószínűleg csak saját nemzedéktársaik olvassák, ami persze elég baj, viszont így, hogy nem forgatom őket, nem tudok róluk ítéletet mondani. Lehet, hogy szemem elől sajnos elsikkadnak a tehetségek. Szorongva figyelem Follinus Annát, akinek *Az erőszak természetrajza* című versét a mai idők egyik legnagyobb teljesítményének látom. Ki tudja-e magát teljesíteni? Akiket elég folyamatosan figyelek, azért figyelhetem, mert megajándékoznak újabb meg újabb könyvekkel. Akiket figyelek, sajnos, amiatt, mert mások is figyelik őket, forog a nevük, hogy úgy mondjam: beállt költők. Meggyőződtem róla, hogy nem a krém-ítélet, hanem verseik szerint érdemes őket olvasni. Meg tudnak rendíteni.

Rakovszky Zsuzsa például nagyszerű költő, Térey János kétségtelenül nagy tehetség, de amolyan húzd meg-ereszd meg, érezni benne a nagyságot, de sokszor megtorpanok, megbotlok benne. Ágh István, Balla Zsófia, Báthori Csaba, Bertók László, Buda Ferenc a névsor elejéről, vagy az ábécé végéhez közelítve Takács Zsuzsa, Tóth Erzsébet, Villányi László verseit is mindig elolvasom, ha a szemem elé kerülnek, függetlenül attól, kit hova sorolnak be az irodalmi székértáborok. (Milyen szomorú hadi szó.) A névsor persze nem teljes. És vannak, akik már meghaltak, pedig nagyjából velem egyidősek voltak. Bella István állt hozzám legközelebb. Petri György zseniális költő, nagyon lehet szeretni és nagyon lehet viszolyogni tőle, annyira bonyolult költő mindent elsöprő személyességével, cinizmusával, kegyetlenségével.

És persze az *Elérhetetlen föld* költőit is rendszeresen elolvasom, és jólesik látnom, hogy annyi idő, ötven év után is megmaradtak, mert ritka az ilyen antológia. Van, ami meghökkent bennük, vannak olyan verseik, amelyekkel mélységesen nem értek egyet, de biztosan ők is így vannak velem.

Könyvtárosként milyen területen dolgozol, dolgoztál? Kutatóként? Olvasótermi munkát végeztél? Volt-e közvetlen kapcsolatod az olvasókkal? Mit csináltál az '56-os Intézetben?

– Majdnem negyven éven át könyvtáros voltam. Kaposvári, tatabányai könyvtárosi pályafutásomat *Szoros betűrend* címmel egyszer megírtam abba a régi Kortársba, amelyet még Kis Pintér Imre, hajdani egyetemi csoporttársam szerkesztett, sőt *A háttérzági plakátragasztó* című kiadatlan regényembe is belettem.

Most néhány mozzanatot emelek ki. A kaposvári üvöltöző könyvtárban egy ideig a falusi könyvtárakat instruáltam, a hideg falusi, pusztai könyvtárakat. Harminchárom tartozott hozzám. Harminchárom! Ennek utána műszaki-tervezettudományi tájékoztató lettem, s ha sokan voltak, természetesen kölcsönözni is be-beálltam. Rengeteg kis bibliográfiát állítottam össze, néhány éven át *A magyar bibliográfiák bibliográfiájában* én voltam a legtermékenyebb bibliográfus. Mint könyvtáros, könyvnezegető ember fedeztem fel Sárközi György ismeretlen regény-átültetését és Radnóti Miklós ismeretlen versfordítását, amelyet aztán az Irodalomtörténet közölt, s a rá következő Radnóti-összes végén a jegyzet közölte is, hogy én találtam rá. Lehet, hogy ez volt könyvtárosi pályám csúcspontja, értelme?

És ne feledkezzem el két könyvtári pályámhoz tartozó könyvemről se: az egyik a *Nomád katona*, amely cigányokról szóló elbeszéléseket gyűjtött össze; a *Piros a vér a pesti utcán* az 1956-ban írt verseket szedegette össze, bárki is, bármilyen színvonalon is írta, amely egyenesen három kiadásban jelent meg. A harmadik a legteljesebb, a legalaposabban gondozott kiadás. Ha már a *Nomád katonát* említettem, hadd mondjam el: a hetvenes-nyolcvanas években nekem volt magánszorgalomból a legnagyobb cigánybibliográfiám, még azelőtt, hogy divatba jött volna a cigányokkal való foglalkozás. Egy kötetre való cigány népdalt is lefordítottam.

A Kortárs által közreadott kis memoárban nem írok róla, itt viszont megteszem: már egyetemistaként is dolgoztam néhány könyvtárban, a Csepel Vas- és Fémművek Központi Könyvtárában, a Ganz-MÁVAG Központi Könyvtárában, mégpedig Bella Istvánnal együtt. Volt egy régi munkásból lett könyvtáros, Oláh Laci bácsi, nagyon kedveltük egymást. Kölcsönadott egy kis táskairógépet a könyvtárból, azon gépeltem le első kötetemet a Péntek Imrével közösen kivett Raoul Wallenberg utcai albérleti szobában.

Amikor 1980-ban visszatértem Budapestre, a Szabó Ervin Könyvtár keleti fiókjában dolgoztam, aztán az Egyetemi Könyvtárban, végül 1994-től 2002-ig az 1956-os Intézetben voltam mindenek könyvtáros: jártam a várost, vásároltam, leltároztam, katalogizáltam, kölcsönöztem, intéztem a könyvtárközi kölcsönzést, s évről évre összeállítottam az 1956-os forradalomról szóló friss könyvek, tanulmányok bibliográfiáját. A történelem tudományát első kézből kaptam Litván Györgytől, Kende Pétertől, Bak M. Jánostól, Rainer M. Jánostól, Kozák Gyulától, Kenedi Jánostól, Standeisky Évától, Békés Csabától, Valuch Tibortól, Ungváry Krisztiántól, Keller Márkustól. Márkust azért is kedveltem, mert zombai gyerek volt, márpedig – köztudott – az orosháziak Vas és Győr megyéből való vándorlásuk során Zombán is meghúzódtak egy darabig. Hogy Győr megyéből vándoroltak, a nevem a bizonyíték, a Győri.

Ketten voltunk könyvtárosok. A másik a drága Gyenes Judith volt, akivel elég nehezen csiszolódtam össze, de összezsizolódtam, Maléter Pál özvegye, mellesleg Erkel Ferenc rokonságához tartozott, neves családkról beszélt, amelyekhez mind-mind ugyanúgy rokonsági, vérségi kapcsolat fűzte. Sokszor meg is kérdeztem tőle: – Hát magának mindenki rokona? – És jót neveltünk.

Sok ötvenhatos bejárt hozzánk, sok történetet hallottam tőlük. Így tudtam meg, hogy ötvenhatban miért Beethoven Egmont-nyitányát játszották mindig. A Kab-hegyi közvetítő toronyban a működtetők családjukkal együtt ott éltek, s a gyerekeknek egy klubot alakítottak ki. Az egyik műszaki ember szólt nekik: hozzatok már valami hanglemezt, a szüneteket ki kellene tölteni, és a gyerekek ezt a lemezt választották ki, tehát teljesen véletlen, hogy ma az Egmont-

nyitány az ötvenhatos forradalom jelképe. Így tudtam meg komlói emberemtől, hogy az 1963-as úgynevezett nagy amnesztiával nem szabadult ki minden ötvenhatos elítélt, aki például a pesti Juta-dombon fegyvert fogott a szovjet hadseregbe, mert védeni akarta Magyarország függetlenségét, az még sokáig raboskodott. Elég gyakran bejárt például Farkas Vladimír is, apjának, Farkas Mihálynak az életrajzához gyűjtött adatokat, ami aztán halála miatt mégsem készült el. Áradt belőle a szó, ha Gyenes Judith félbe akarta szakítani, azzal akadályozta meg: – Egy pillanat! –, és máris rendíthetetlenül folytatta a monológját. Nem volt nagy öröm még kezét is fogni vele, mindig hideg, izzadt volt a tenyere, legalábbis úgy éreztem.

Sajnos 2012-ben meg kellett válnom az '56-os Intézettől, bár ideje is volt, elvégre betöltöttem a hetvenedik évemet. Néhány nagyra törő bibliográfiám kéziratban maradt, a Kádár-korszak nagy bibliográfiája, a szamizdatok bibliográfiája a legteljesebb, ami létezik. A történelemtudomány nagy kárára már nem lesz, aki végső formába öntse.

Kinek mutatod meg először az új művet? Kinek adsz a véleményére?

– Annak, akivel együtt élek, a feleségemnek, akinek idegesítően jó szeme van, sokszor meg is neheztelek rá. Jó ideig sokszor még neki sem adom oda, mert közben még elő-előveszem, nézegetem, alakítgatom. Mielőtt verset küldök a szerkesztőségeknek, kikérem a tanácsát. Jobban tudja a helyesírást, mint én, elvégre magyart (és németet) tanított gimnáziumokban, és csak egészen pontos, hibátlan szövegeket szeretnék leadni. Bizony, az is előfordult, hogy az írás hevében az állítmányt meg az alanyt nem egyeztettem, csak belelátam a szövegbe az egyeztetést. Tömörítésre ösztönöz, megnyír, sőt van úgy, hogy kinyírja az egész verset, és törlöm, majd lesz helyette másik.

Egyetemista koromban Bella Istvánnak mutattam meg őket, mert Bella is megmutatta a sajátját. Azonnal olvasóra volt szüksége, sóvárgott a mások véleményére. És amint láttam, már nem nagyon javított rajtuk, nyomtatásban ugyanúgy jelent meg, ahogyan ideadta.

Vidéken természetesen nem akadt olyan ember, akitől szívesen vettem volna bármilyen véleményt. Kaposváron együtt éltem Takáts Gyulával. Egyetlenegyszer a kezébe adtam egy Kortárst. Elolvasta, és azzal adta vissza: – Ez a legújabb egyetemi stílus? – Nem azt mondanám, hogy megsértődtem, csak ettől fogva nem láttam értelmét, hogy megmutassam neki a verseimet, hogy beszélgessek vele. Nem hiszem, hogy vágyott volna rá, megvolt a maga világa, a megyei múzeum igazgatása, a balatoni Becehegy idillje. És ne felejtjük: egy kisvárosban óriási távolság van egy kis könyvtáros és egy nagy intézmény igazgatója között. Ma már fölkeresném.

Milyen irodalmi és egyéb terveid vannak?

– Tavalý a Napútnak leadtam egy új verseskönyv anyagát, az a tervem, hogy várom a megjelenését. Van két kiadatlan regényem, az a tervem velük, hogy múltjon el fölöttük minden álmodozás, én nem házalok velük, minek az újabb kudarc? Válogatott versek? Ma? Már úgy fog elmúlni az életem, hogy nem válogatunk, nem összesezünk, ha én lennék a kiadó, én sem fektetnék be ilyen bizonytalanba. Tudomásul veszem, hogy ma „a világ ötven nyelven megjelent” regényeké a siker, azt írja róluk az Amerikai Lap, hogy „páratlanok, le-

nyűgözőek, lebilincselőek”, „tökéletesebb könyvet nehéz elképzelni”, „ragyogó, rejtelmes, varázslatos”. Mindez magyarul. Viszont még sokat szeretnék írni, és mostanában is elég sokat jár a billentyűkön az ujjam. És még van egy titkos vágyam: Kőbánya nevét Pestszentlászlóra szeretném változtatni, mert Kőbánya nem kő kövön, hanem egy érdekes, különleges városrész a maga elhagyott gyáraival, a maga szertelenségeivel. Mert itt élek.

Miként látod a kortárs irodalmi életet?

– Kívül vagyok az irodalmi életen, alig van egy-két író, költő, akivel találkozni szoktam. Gyanakodnak egymásra, irigylik a mások sikerét, a mások díjait, igyekeznek minél több díjat beszerezni, mert a díj siker, pénz. (Jót vettem, amikor az egyik idős költő a rá jellemző önróniával azt mondta: – Én vagyok a nagy díjbeszedő. – Csakugyan sok díjat megkapott, de ártatlan benne, sohasem kilincselte érte.) Az nem irodalmi élet, hogy mindenkiből legalább kettő van, két társaság, alakulat, szervezet, és egymásnak hátat fordító fórum, nem vesznek egymásról tudomást, olykor pimaszul ócsárolják egymást, hiányzik a higgadt hang, olyan idő járja, mint Adyé, amikor végletesen szidalmazták egymást. Valószínűleg nem is lehet másképp: aki nem ért egyet a másik fél ideológiájával, nem fog neki kezet nyújtani. Nem hajlandó észrevenni a másik fél értékeit, elhallgatja. Ha odatartozik, vagy ha odarögzítik, a másik fél átnéz rajta, mint az üvegfalon. Nem is lesz másképp, reménytelen. A hálózatok összefognak, aki a hálózaton kívül van, az ne akarjon belülré kerülni.

Érdekel-e az olvasó szempontja? Kapsz olvasói visszajelzéseket? Van még versolvasó ember?

– Ki az olvasó? Aki egy messzi könyvesboltban megveszi a könyvem, az magányosan fogja elolvasni, a szava nem ér el hozzám. Egy másik költő nem fog levelet írni, olvastalak, tetszett, olvastalak, ez meg ez nem tetszett, az meg az viszont nagyon is. Én megkísérlettem, írtam teljesen idegen költőnek, de nem vettem észre, hogy érzékelte volna: egy másik költő írta. Elcsüggedtem, nem kísérleteztem tovább. Nem viszonzást vártam, csak egy jelet, egy félmondatot.

Van-e még versolvasó? Néhány költőnek van olvasója, van költő, aki azzal dicsekedhet, hogy évente százötven író-olvasó találkozóra hívják (ezt a bűvös számot egyszer már használtam). Őt tehát olvassák. Talán ő megmondaná, mi a titka. Amit én gyanítok róla, nem lenne hízelgő rá nézve. Emlékszel Baranyi Ferenc, Soós Zoltán nevére? A hatvanas évek híres költői voltak. Baranyinak én még hálás is vagyok, mert az Egyetemi Lapokban ő jelentetett meg először, és azért nem Soós Zoltán volt, nem tehetségtelen. Sajnos nem olvastam, de azt írták, Dante-fordítása remek. Ne csak Nádasdy Ádáméba olvassunk bele, Baranyiéba is, úgy kerek a világ. Ha még olvasnak egyáltalán Dantét. Ha olvasnak még egyáltalán verset. De maguk a költők is tehetnek róla. Olyan nyelven írnak (hogy igaztalanul általánosítsak) olyan verseket, amelyekről az ártatlan olvasó nem hiszi el, hogy vers. Mintha a versnek ma nem lenne tétje. Olyan verseket olvasok, amelyek tét nélkül, tehát mag, súlyos belső tartalom, jelentés nélkül íródnak, nincs bennük katarzis. Érdemes lenne egyszer egy komoly irodalomtudósnak elemeznie a mai költészetet. Milyen stílusirányai vannak, melyikhez mi a kód. Az antológiák nem segítenek. Amikor száz költőt zúdítá-

nak ránk, akkor kiről tudjuk, hogy valóban az? Ha van bennük tíz-tizenkét jó költő, azok is elvesznek az áradatban.

Miért írsz, amikor írsz? Nehezen írsz, vagy könnyen, gördülékenyen? Hogyan születik a Győri László-vers? Szeretsz írni?

– Azért írok, mert bánt, fáj, mert örömet okoz valami, és azt próbálom átadni a versnek, szeretném megfejteni az okát, a végére szeretnék jutni. Fölrémlik egy emlék, le akarom festeni, eszembe jut egy gondolat, megpróbálom világossá tenni. Az emlék, a gondolat önmagában még semmi, ha nem teszem általánossá, nem ér semmit. Az első vázlat könnyen megy, a többi a nehéz, a vázlatból egészset alkotni. Mondjuk úgy: alkotni. Nem egy versről fogok most írni, egy dramatikus írásról (szövegről). Azt olvastam egyszer, hogy drámaírói pályázatot hirdetnek. Dráma? Még sosem kísérleteztem vele. Leültem, és néhány óra alatt megírtam egy felvonásnyi, rövid darabot. Elküldtem az Alföldnek, azonnal elfogadták, és meg is jelentették. Életem legkönnyebben készülő műve volt. Először nem is gondoltam komolyan, aztán mégis komolynak láttam, akkor postáztam. A verseket napokig, hetekig írom, sőt évekig. Meglátok rajtuk egy foltot, letisztítom, új foltot látok, újra letisztítom. Nem szívesen dobok el semmit, de mára odáig jutottam, hogy minden szívfájdalom nélkül kitörlöm a gépből. Majd lesz helyette más. Eszerint szeretek írni, örömet okoz, öröm nélkül nem is lehetne csinálni.

Van még egy faktor, az elismerés, a siker. Még egy nagy költőnkéről is fölgyezték, hogy belekezdett egy nagyobb műbe, de az első részletekre fanyalogtak, erre kedvetlenül abbahagyta. Ha még ő, az élő klasszikus is, akkor nekem tulajdonképpen már régen abba kellett volna hagynom az egészet. Csakhogy az ilyesmit nem szívesen vallja be senki, mert akkor mindjárt ráragasztják az amúgy is ráragadt sikertelenséget, ami egyenlő a tehetségtelenséggel. És ki akar jelentéktelen, tehetségtelen lenni.

Figyelemmel kíséred a napi politikai eseményeket, hatással van rád a közélet?

– Nem lehet nem figyelemmel kísérni. Illetve lehetne csak zenés rádiót hallgatni, a Bartókot, amint nyaranként azt is teszem, Kutasón csak a Bartók szól, de néha még azon is hall híreket az ember. Újságot nem olvasok, amióta megszűnt a Népszabadság. Az interneten szoktam nézelődni, tehát a közélet újdonságai csak el-eljutnak hozzám, és szomorú vagyok, apatikus. Milyen országban élünk? Hogy jutottunk idáig? Ha nem kérdezem, ha nem mondom ki nyíltan, hogy ez a világ nem az enyém, hogyan állok majd azok elé a barátaim, ismerőseim elé, akikkel naponta egyetértek, és egy interjúban pedig máshogyan beszélek. Írtam nem egy politikai verset, ha meg is jelentek, sajnos senki sem vette észre, senki sem írt vagy telefonált rám, hogy milyen jó, hogy megírtad. Az efféle versekre mondom, hogy tétjük van, például az, hogy ellenségeket szereznek.

Elégedett vagy a pályád alakulásával? Vannak még megvalósításra váró terveid?

– Sokkal többet elértem, mint amennyire valaha számítottam. Úgy tudtam alakítani a pályámat, hogy mára öntudattal mondhatom: létrehoztam valamit. Rosszat is írtam, de talán több jót. Voltak hosszú idők, amikor nagyon bi-

zonytalan voltam magamban, mára elmúlt. Ha nem ismernek el annyira, mint amennyire szeretném, most már nem magamban látom az okát, hanem a nem szolidáris, barátságtalan, közönyös irodalmi életben, és (újra) a démoni hálózatokban. Panaszkodni azonban hiábavaló, írni nem. A számítógép, a billentyű, a toll a támaszom. Még jó, hogy vannak betűk.

Jövőre is (a jövődre is) a betűkre számítok. Egy egységet írni, még egyet, egy nagyobb egységbe összerakni őket, és annak a nagyobb egységnek testesülést szerezni, ez a lehetséges tervem.

Melyek voltak alkotói sikereid? Hogy élted meg ezeket? És a kudarccokat?

– Első alkotói sikerem az volt, amikor a Békés megyei újságban megjelent egy Szytyepan Scsipacsov-fordításom. Negyedikes gimnazista voltam, és ha nem is sajátjal, de verssel büszkélkedhettem. Meglepődve látom, hogy egy szerelmes verse az interneten kering. Azt hiszed, nőttem egy nagyot a többiek szemében? Dehogy! Én azonban első költői sikeremnek láttam. Aztán egy saját vers az Egyetemi Lapokban. Azt hiszed, nőttem a lányok szemében? Dehogy! Aztán még egy vers egy igazi irodalmi folyóiratban, az Új Írásban. Ezután már csak a langyos közölgetések következtek. Úgy éreztem, hogy langyosak. Ha nem is mondogattam, mindig bennem volt tudatlanul Nadányi Zoltán négy sora: „Bizony, utolsó szalmaszál, / bizony, fuldoklik, aki él. / De aki több a többinél, / e szalmaszállal partra száll.” Nem szép? Nem vigasztaló? Mintha igaz lenne, hogy csak kudarc meg kudarc taposta egymást. Ebből is egy kicsi, abból is egy kicsi, egy adag siker, egy tál kudarc, ilyen az asztalom.

Voltál már alkotói válságban? Hogyan léptél ki belőle, mi lendített tovább?

– Amikor Kaposvárra költöztem azzal az aljas céllal, hogy egyszer majd ingyenes tanácsi lakáshoz jussak, ami Pesten elképzelhetetlen volt, nagy csönd állt be, vagy négy esztendeig csak botorkáltam, egy-két strófa után minden kísérletet abbahagytam. Az egyszobás albérlet kettesben a feleségemmel egyáltalán nem volt alkalmas az írásra, akkori feleségem is megnehezítette a dolgom: olyan nyugtalan volt, hogy munka után minden este órákig sétálnom kellett vele, hétvégeken kirándulni a határban, megnézni újra meg újra a Rippl-Rónai villa kertjét, megnézni, elterülni a füben a vörösfenyők alatt. Bár nem fogalmazta meg, de valószínűleg szorongott a szűk szobában. Nem számítottam rá, hogy a kollégium, a kávéházak nyüzsgése után a magányosság elveszi az erőmet. Egyetlen munkatársam volt, akivel néha összejártunk, a többiek siettek haza főzni, tévézni, gyereket nevelni. A helyi újság, akár a többi, a párt propagandalapja volt, az irodalomnak nem volt benne helye, nem úgy, mint negyvenöt előtt, hogy például Juhász Gyula életművének jó részét a szegedi újságoknak köszönhette. (Hogy a mai újságokból ki van tiltva az irodalom, arról jobb nem beszélni.) Takáts Gyulán kívül egy irodalmár volt még a városban, Papp Árpád, Kazantzakisz *Zorbász, a görög* című regényének egyik fordítója, a fél regényé. A léte rajtam nem segített. Amikor lakáshoz jutottunk, nevetséges, de a tér, a konyha segített rajtam, éjszakára leülhettem az asztal mellé.

Unalmas polgárváros volt, én legalábbis szörnnyen untam. Még polgárvárosnak sem mondanám. Nem volt képes egy irodalmi folyóiratot összehozni, a Somogy csak tengett-lengett, időnként föléledt, időnként befújta a sivatagi homok. Talán ha eleven, életerős lett volna, csak próbáltam volna tető alá hozni

valamit. De így nem serkentett. Egy időben a könyvtár igazgatóhelyettese volt a főszerkesztő, eszébe sem jutott: van egy munkatársa két szobával arrébb, aki állítólag verset ír, hogy szóba álljon velem. Én is csak tengtem-lengtem, amíg egy napon Tatabányára nem költöztem.

Boldog vagy?...

– Boldog lennék, ha tudnám, mi a boldogság. Egyensúlyba kerülni a világgal, saját magammal? Úgy lebegni, mint ahogy négyórás altatás után lebegtem a kórházi ágyon? Olyan könnyűséget, mámort éreztem, amelyet sem azelőtt, sem azután soha. Összefüggéstelen, érheteretlen mondatok eredtek belőlem, tudtam is magamról, meg nem is. Persze nem így szeretnék még egyszer boldog lenni.

Amíg vannak szép emlékeim, amelyeket szívesen felidézek, egy-egy megrendítő vers, egy-egy ölelés, addig boldogságban ringathatom magam. Amíg történik velem valami jó, egy jó ebéd, egy jó könyv, egy szép emberi gesztus, addig talán boldog is vagyok. Ha gyerekeimmel, unokáimmal történik valami jó, gyarapodnak, nőnek, lakáshoz jutnak, állásuk akad, akkor minden rendben van. Amíg tudok elégedetlen lenni valamiért, mert nem sikerül egy vers, viszont benne van a siker lehetősége; elégedetlen, mert a töredékes, a fél sikert kevésnek tartom, de talán holnap elkövetkezik, mert élek, dolgozom, addig van egy rekesz bennem, amely még kinyílhat. Aztán jön a *huss*.

GYŐRI LÁSZLÓ

Beszéd a világ költőihez

Világ nagyságosai, költők, a nagyvilág,
az egész Föld kerekének hangot adói,
nagyok, akik magyarul is szóltok mihozzánk,
magyarokhoz, akiket sok próbán át idehoztak
alázatos szívvel, hű formába öntve
a mieink, nyelvünk káprázattal teli tudói,
akik élénk hajtogatták bízvást
a ti szavaitokat, óriások,
tudtok-e róla, tudtátok-e még elevenen,
hogyan a mi lapályainkon is szóltok?
Lapályon élünk? Lapályon él a magyar nyelv,
a mi költészetünk csekély híreivel,
arccal a föld felé, földre tekintve,
ti, akiket nem győznék felsorolni,
mind éltek, mind lélegeztek a mi
tüdönkkel, egyik lettetek velünk,
tudtok-e róla?

A mi lélegzetünk
frissít-e bárkit a külső világon?
Tudunk magunkról, postakész, körbezsinegelt,
körülmadzagozott kartondobozokba téve
a mi ajándékaink, a versek,
a mi szavainkkal. Itt a karácsony!
Tudunk magunkról, betöltöttük azt, amit
be lehetett tölteni egyáltalán,
és ha nem lehetett, mert némává tett,
ami ránk ült, általatok szóltunk, oltalmaztatok,
vittétek a sorsunk, rajtatok gördültünk előre,
de közbül azért a mi görgőink is forogtak.
Tudunk magunkról, kell tudnunk, mást nem tehetünk,
vittétek a sorsunk, s mi vittük a ti beszédeteket.

Sokan vagyunk, akik ugyanígy.
A világrészek hajlékaiban
hány költő tolong ismeretlenül!
Nem díj teszi a költőt, az erő,
egy kis nyelvben is mennyi titokzatos lélek
világra ontani készen.
Küldjük, amit tudunk, olyan az ajándék,
amilyenek vagyunk.
Verseink olyanok, amelyet megérdemlünk.
Aki tudja, hogy a versnek tétje van,
a téttel egyenlően erős.

Az 1970-es évek elején

Sorsunk ugyanaz, egy időben élünk,
az idő egyformává, egyé alakít.
Világ nagyságosai, költők,
nyúljunk át egymás határain,
szorítsuk le a pátoszt, pántot rá,
úgy legyen!

VILCSEK BÉLA

Kívül és belül

GYŐRI LÁSZLÓ KÖLTÉSZETE

„A Kilencek költőcsoport tagja.” Hányszor, de hányszor hallhatta és olvashatta Győri László ezt a sommás és leegyszerűsítő jellemzést önmagáról és munkásságáról az elmúlt évtizedek során! Becsületére legyen mondva: soha nem emelt szót ellene. Nyilván azért nem tette ezt, mert a megállapítást önmagában véve maga is igaznak tartotta. Ugyan neki az úgynevezett Kilencek 1969-es *Elérhetetlen föld* című antológiája előtt egy esztendővel már önálló verseskötete is megjelent (*Ez a vers eladó*), nevét a szélesebb értelemben vett szakmai és olvasóközönség előtt valójában a nemzedéki antológia tette ismertté. „Az *Ez a vers eladó* című első könyvem verseit – nyilatkozta 1988-ban Csontos Jánosnak egy interjúban – 1965-ben adtam oda Vilmon Gyulának, a Magvető lektorának – Bella István volt a közvetítő. Az *Elérhetetlen* ötletéről ekkor még nem tudtam. Az *Első ének* s a *Költők egymás közt* volt a nagy kérdés: részt vehetünk-e bennük? Kiss Benedek úgy döntött, a másodiknak ad. S kiderült, az sem »bontotta meg az egységet«. Pályakezdő versei legfőbb jellemzőjének Győri László ekkor az iróniát tartja, hiszen, mint mondja, „az iróniában egy megbillent világszemlélet rejlik. Nem bírom egyértelműen, simán vállalni a világot... Nem lehet a helyére billenteni, ez a világ már így múlik el. De mi ez a világ? Az, ami hétről hétre, napról napra körülvesz. Nem hiszek a mindennapokban, a közl napokban, a távoliakban, eddig még sohasem igazoltak semmiféle reményt, a válasz mindenre egy lehet: az irónia. Noha az irónia még hit a világban, az alján még van zacc az előző főzetből, az még nem cinizmus... Egyszerre kívül és belül. Kívülről szemlélődni, ám annak a szemével, aki arra sóvárgott sokáig, egyszer belül éljen. Nem adatott meg neki, de már megnyugodott benne. Viszont az életet szereti, még van benne humor, derű. A humor ugyanis a legnagyobb jótétemény, ebben Kolozsvári Grandpierre Emillel tartok, aki különben elég cinikus ötvözet.” Végezetül arra a kérdésre, hogy a csoportba tartozás vajon előnyére vagy hátrányára válik-e egy alkotónak – a hegeli esztétikát idézve –, a következőket válaszolja: „Mélyebb életünk elve szerinti, hogy az *Elérhetetlen föld* után mindenki a maga valóságában kezdett el dolgozni. Azt, hogy derekasan, ennyi évre rá mind a kilencünkről nyugodt lelkiismerettel mondhatom. S ebben azért az is benne van: az egyik húzza a másikat. Esetleg éppen azzal, hogy már elkanyarodott tőle. A sors külön kegye, hogy közéjük tartozhattam. Még az is belefér, hogy kitagadjuk egymást. Tiszta örület: idestova harminc esztendeje megy: el meg vissza, ki-be, csiki-csuki, kinn a farkas, benn a bárány – próbálja ki más is. Aztán csinálja meg a duk-duk affért. Úgy értve: a fölrobbanást. Ha bírja.” (A Kilencek tagjaival készített interjúsorozat könyv alakban, a nagyon is jellemző *Együtt és külön* címmel, 1990-ben jelent meg a Széphalom Könyvműhely kiadásában. A szintén Csontos János által készített, *Együtt és külön. A Kilencek – húsz év múlva (Rózsa Endre emlékére)* című ötvenperces dokumentumfilmet pedig az érintettek, az indulásuk négy évtizedes évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepségen közösen nézhatték meg az Uránia Nemzeti Filmszínházban, 2009. december 10-én. Akkor vehették át a Bethlen Gábor

a költőre, aki viszont a kívülálló számára meglepő módon, továbbra is az „egyszerre kívül és belül”, az egyszerre kívülről szemlélődni és belül élni elv jegyében, igencsak hosszú ideig nehezen szánja rá magát a csoporthoz való csatlakozásra. Ennek ellenére éppen ő az, aki veszi a fáradságot, hogy összeállítsa a csoporttá alakulás és csoporttá fejlődés teljes dokumentációját. „BARÁTOM: TÖMÖRÜLÜNK”. Az *Elérhetetlen föld* költőinek levelei az antológia sorsáról 1966–1969 címmel felkutatja a szerveződést övező magánlevelezést, legalábbis annak azt a részét, amely saját birtokában megmaradt. Rövid bevezetőjében azonban a következőket kénytelen megállapítani: „Az *Elérhetetlen föld* című antológia sorsáról nem sok dokumentum maradt fenn, a kilenc költő közül hatan Budapesten éltek, folyamatosan találkoztak vagy telefonáltak egymásnak, aminek természetesen írásbeli, például naplóbéli nyoma nem maradt fenn. Senki sem jegyezte föl, hogy az antológia sorsa éppen hogy alakul, egyetlen támpont maradt fenn, a budapestieknek a vidéken élőkhöz írott levelezése. Konczek József akkor Szombathelyen volt újságíró, Péntek Imre (akkor még Molnár Imre) Lentiben dolgozott, Győri László (én magam) pedig a kaposvári megyei könyvtárban tájékoztattam az olvasókat. Konczek József és Péntek Imre nem őrizték meg a hozzájuk írott leveleket, én azonban igen, vidéki házam padlásán egy papírdobozban tároltam, s most mind előkerestem őket. A kilenc költőn túl az antológiának volt még egy kulcsszereplője, Angyal János, akivel szintén együtt jártunk az ELTE Bölcsészettudományi Karára, s ebben az időben az Új Írás munkatársa volt. Ő szerkesztette a kötetet (névleg, hiszen a szerkesztés közös munka volt), de a szerkesztésén túl a lelegevenebb szervezője is volt Oláh Jánossal együtt. Ez a közlemény a leveleknek azt a részét gyűjti ki, amelyek az antológiára vonatkoznak, a személyes részeket elhagytam belőlük. Néhány jegyzetet csatoltam hozzájuk, hiszen a negyven évvel ezelőtti irodalmi élet részvevőit, intézményeit ma már egyre kevesebben ismerik. Különösebb kommentárt nem fűzök hozzá, talán anélkül is érzékelnéi lehet, hogy az egész milyen különös, furcsa küszködés volt a hivatalos irodalompolitika ellen. Bizonyos kritikus (engedtessek meg, hogy a nevét ne írjam ki, hiszen nem tudta, mit cselekszik) azt írta róla, tudniillik az antológiáról, hogy ma már olvashatatlan fűrészpör – talán ez az ítélet volt a mai liberális nemzedék oldaláról a legkeményebb, a legfájdalmasabb –, írta könnyedén, fölényesen, s bizony anakronisztikusan. Nem az *Elérhetetlen föld* törte az utat a későbbi száizdatok felé? Az *Elérhetetlen föld* nem hibátlan, de a társaságnak volt egy nagy érdeme: bíztak egymásban, és küszködtek egymásért, olykor egymás ellen is fordultak, mint valami belső emigráció zárványának az atomjai. Mit tehettek volna? Élni akartak, és máshogy, mint amiként addig lenni szokott. Ki lehet sajátítani, föl lehet magasztalni és lehet ócsárolni, de valószínűleg irodalomtörténeti tény marad. Az *Elérhetetlen föld* – elérhetetlen föld.”

A levelezés – máig az egyetlen hitelesnek tekinthető dokumentumgyűjtemény a Kilencek antológiájának keletkezési körülményeiről – még ebben a szerkesztett formájában is, hosszú ideig íróasztalfiókban maradt. Teljes terjedelmében csak az *Agria* 2010-es tavaszi számában, majd – kiegészülve az *Elérhetetlen föld* költőinek, szintén Győri László által készített, rendkívüli alaposságú és részletességű, mintegy félszáz oldalas bibliográfiájával – az Utassy József költészete című kritikai kiadás „háttéranyagaként” jelenhetett meg, a Napkút Kiadó gondozásában, 2017-ben. Ma is érdemes és tanulságos közreadni és elolvasni – a nemzedéki antológia megjelenésének félévszázados

évfordulóján – ezt a nagyon személyes levélváltást. Hozzásegít talán ahhoz, hogy átértékeljük azt a kissé egyoldalú és túlságosan is egynemű képet, amely az irodalmi köztudatban az elmúlt évtizedekben a Kilencekről élt és él. Megértsük azt az összetett viszonyrendszert, mely a kilenc öntörvényű alkotót évtizedeken át egymáshoz kapcsolta, és az életben maradottakat összekapcsolja mind a mai napig, s mely összetett viszonyrendszer Győri László és költészete számára is meghatározó jelentőségű. Nem egyszerű kordokumentum ez, hanem megrendítően személyes bizonyítéka annak, hogy a Kilencek története valójában és valóban egy „különös, furcsa küszködés” története, de nem pusztán a hivatalos irodalompolitika, hanem sok esetben és kényszerűen egymás és önmaguk ellen is. Végso soron pedig annak fontos és személyes bizonyítéka és indoka, hogy ennek az egész életre kiható alapélménynek a legmegfelelőbb feldolgozási formája csakis a költészet, csakis a vers lehet. Mi másért volt olyan fontos „tömöríteni” és antológiát összeállítani fél évszázaddal ezelőtt, és mi másért olyan fontos „tömöríteni” és antológiát (vagy akárcsak egy újabb verseskötetet) összeállítani még ma is?

„1966 eleje?

Utassy József Győri Lászlónak

„Ingujjasaid” pénteken este a 'Belvárosiban újraalakulnak. Terv: antológia. Filoszsal együtt törzstagok vagytok. És Konczek is az. Részletekről később, ha lesznek.”

„1966. május 1.

Oláh János Győri Lászlónak

Jó lenne, ha föl tudnál jönni a jövő hónapban egyszer. Próbáld meg! Végül is most már úgy néz ki, csak lesz valami az antológiánkból. Kiválogattuk már ²Jøe, a Kovács, a Mezey meg az én verseimet, pénteken fogjuk a Konczekét meg a ³Filoszét. Azért is jó lenne, ha följönnél, mert legalább jobban látnád, miről van szó. És ezt meg kell csinálni, ha kiadják, ha nem. És ki is fogják adni.”

„1966? 1967?

Oláh János Győri Lászlónak

Meg kell csinálni, és nemcsak az antológiát, ha már egyszer belekezdünk, s minél nehezebb, annál inkább, minél jobban „nem kell senkinek”, annál inkább.

Rajtad kívül már mindenki ideadta a verseket. Írj te is! És küldd el, amit tudsz, kézzel írva is jó!

Arról van szó, ha te nem szállsz be ebbe a lyukas hajóba, én se, akkor meg, szóval akkor aligha lesz belőle valami. Gondolom, az Utassy se. Szóval rajtad is áll!”

1 Az akkori Felszabadulás, a mai Ferenciek terén álló Matild palotában működő kávéház, a hatvanas években irodalmárok kedvelt találkozóhelye volt.

2 Utassy József.

3 Molnár (Péntek) Imre.

„1966? 1967?

Győri László ⁴Molnár Imrének

Oláhék állandóan noszogatnak, hogy küldjek nekik a verseimből valami antológia céljára. Te, úgy mondják, küldtél már – de nekem nincs mit. Tudniillik abbahagytam a nagy versírást. Viszont írok prózát, küldök majd belőle, ítéld meg.”

„1967. február 20.

Utassy József Győri Lászlónak

Helyesled-é elhatározásunkat? Barátom, tömörülünk. Így: Angyal János, Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István (Biztos ismered, lengyel szakos srác, nagyon rendes fiú. És van tehetsége is!), Mezey Katalin, Molnár Imre, Rózsa Endre, Oláh János, Utassy József.

Azok, akik Pesten tartózkodnak, minden pénteken találkoznak a Bajtárs vendéglőben. Tekintettel a vidéki szétszóródásra, minden hónap utolsó vasárnapján „közös ülést” tartunk a Disznófőhöz címzett zugligeti sörvillában. Kivételesen ez a hónap, mert az alakulás pénteken, 24-én lesz. Gyülekező a ⁵Klubban. Azt hiszem, ott is tartjuk meg, ha lesz itóka. (...) Teendőid: minden olyan versed, amit vállalsz, légy szíves legépelni, és egy dossziéban hozd föl, vagy juttasd el Rózsához, a Klubba. Ott tároljuk. Föl akarjuk mérni, hogy milyen anyag is áll rendelkezésünkre, és nem utolsó sorban meg akarjuk ismerni. Kinek hogy akad szabadideje, úgy olvassa. Rózsánál mindig megtalálható.

Terveink: – egy klassz műsort összeállítani, és országolni vele – megpendítettük az antológiát is, hátha sikerülne valahogy. Ha jó anyag gyűlik össze, bizonyára fölhívjuk magunkra az illetékesek figyelmét.”

„1967. február 26.

Angyal János Győri Lászlónak

Megpróbálom a helyzetet részletesen elmondani. ⁶Mindkét kiadónál bent van egy példány, s ők csak ülnek, ülnek rajta. Nem merik kiadni, az a valószínű, túl feszült, várakozó ahhoz az irodalmi helyzet. Meg ugyebár most van ⁷az 50. évforduló, kétszeresen kell vigyázni az ilyen gyanús kezdeményezéssel. Szóval már csak a visszautasítást várjuk, hogy legyen erkölcsi alapunk a magánkiadásra. Jövő év elején, február körül lehetne kihozni. Remélem, az engedélyt megadják, Váci, ⁸Kormos, Bóta stb. támogatja.

A nyomdaköltség kb. 30 ezer forint lesz, de ezt a SZÖVKÖNYV kp. kifizeti. Mi vállaltunk 1.500 előfizetőt, azt nekik adnánk oda, s egyéb propagandát fejtenénk ki (felolvasó estek stb.). Azt hiszem, 3 ezer példányban ki lehetne hozni kockázat nélkül.

4 Később Péntek Imrére változtatta a nevét az idősebb pályatárs, a műfordító Molnár Imre tiltakozása miatt. A levelekben természetesen a továbbiakban is Molnár Imreként szerepel.

5 Az ELTE Eötvös Klubjában, a Károlyi utcában, amelynek a helyén ma a Centrál Kávéház működik. Ekkoriban Rózsa Endre volt az igazgatója.

6 A Magvetőnél és a Szépirodalmi Könyvkiadónál.

7 A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója.

8 A név nem betűzhető ki egészen pontosan. Nem valószínű, hogy Bata Imréről lett volna szó.

Hát ez van. A kötetnek címet kellene még adni. Felmerült egy cím eddig: Fehér sapkában. Jónak tűnt, mert profán, deheroizáló, de aztán aggályok merültek fel, hogy a fehérről sok mindent asszociálhatnak, ezért elvetettük. Egyébként Kovács Pista hozott mindenkinek egy fehér sapkát [Fehér tengerészsapkát] Lengyelországból, ha feljössz, te is megkapod. Gyerekes hülyeség, de nagyon élveztük a helyzetet.

Próbálj címet találni!”

9.,1967.

Győri László Molnár Imrének

Angyaltól kapott értesülés szerint az antológia (angyalógia) sorsát a kiadók még nem döntötték el, s ahogy ő írja, nem is fogják a javunkra eldönteni. Ami várható is volt. A magánkiadással kapcsolatos dolgokat, nem tudom, ismered-e: hogy a Szövkönyv-központ vállalná a terjesztést, de nekünk kellene 1500 előfizetőt szerveznünk (3000 példányból).”

„1967. március 5.

Győri László Molnár Imrének

Itt a fickók nagyon bíznak a jövőben – Oláh Jánossal beszélgettem, ő úgy látja, lesz belőle valami (az antológiából) –, bírd csak ki néhány évig, aztán hajrá.”

„1967. április 13.

Oláh János Győri Lászlónak

...úgy ígérted, hogy most már küldeni fogsz verseket. Te vagy az utolsó, aki még nem küldte el a dolgait. (...) Most pénteken már elkezdjük annak a bizonyos antológiának a válogatását. Velem. Majd megírom, hogy ez hogyan történt.”

„1967. május 9.

Kiss Benedek Győri Lászlónak

...az összes anyagodat ... küldd már meg végre a galériánknak, mert állati komoly dologgá kezd válni, egy tökök antológia lehet belőle, meg minden. Eddig a Jø-t, Oláh-t, Mezey Katit, ¹⁰Filoszt és Kovács Istvánt tárgyaltuk meg, vagyunk még: Konczek, Rózsa Bandi, te meg én. Az én anyagom még nem stabil, rengeteget írok, végre dolgozom rajtuk és velük.”

„1967. június 20.

Oláh János Győri Lászlónak

Vasárnap, azaz június 25-én de. ½ 10 órakor az egyetemi klubban óhajtanak találkozni az urak. A Filosz azt írta, hogy jön. Remélem, te is azt fogod írni. Azt a bizonyos készülő antológiát kellene megbeszélni.”

9 A levél pontos dátuma hiányzik, de valószínűleg ideillik a sorban.

10 Molnár Imrét.

Kilencek-est Veszprémben 1982 júniusában

„1967. augusztus 10.

Kiss Benedek Győri Lászlónak

Angyali (szájmontemplári) üdvölet az uraknak ilyen korán reggel!!!

Elnézést a stencil-módszerért, de hármótoknak – Filosz, "Zsiga, Konczek – kell antológia-ügyben lényeges, végsőkig élezett kérdéseket elmondanom. Lehet, hogy bizonyos hírek alapján már vártatok is. Korábban és többször akartam már erről írni, de nem is képzelitek, mi van itt, mennyire változóak és zavarosak az elképzelések és vélemények, – én viszont szerettem volna valami közös megegyezésre jutni csoportunk itteni tagjaival, hogy világos helyzetet és világosan tudjak előtárni. Nos, az idő is sürget, megegyezés helyett viszont polarizáció jött létre (és így sajnos az áttekinthetőség negatív feltétele elégül ki benne) – így kell hát megírnom most ezt a „körlevelet"! Az írásos forma miatt igyekszem végeredményeket, tényállást közölni – elfogulatlanul, mérlegeljétek és döntsetek belátásotok szerint.

Van nekünk egy elég körülhatárolható csoportunk, annak egy antológiája, egy éve melőzünk rajta, lassan kész, nyilván ki kéne adni. No igen, de hogyan és hol? Tudni kell: 1968-as kiadói keretbe már sehol nem fér.

Első elképzelés: Kormos István, a Móra Kiadó lektora (lásd Juhász F. *Fekete páva* c. versét), akivel jól összeismerkedtem és mindent tud rólunk, csoportunkat Nagy László és Juhász támogatásáról garantálva is helyesli, félti és segíteni kész, – szóval Kormos az antológiánkat 1969 áprilisában, ha jól tudom, a költészet napjára hajlandó megjelentetni.

Második elképzelés: lényege: olyan neki nincs. Elnézést, elfogulatlanságot ígértem – s ez nem is elfogultság. Tényeket egyeztessünk! Rózsa Bandi, Zsiga, Oláh és Mezey Kati adott be eddig – tudtommal – a Szépirodalmihoz

Illés Endrének kötetet. Mezeyvel nem tudom, mi van, de – tudtommal – Rózsa, Zsiga és Oláh (éppen Oláh!) köteteit visszavágta. Talán udvariasan, szépeket mondva, de visszavágta. Más: Váci a Szépirodalminál megjelenő könyveket véleményező, arról döntő bizottságnak egy fontos embere, tehát fenti kötet-visszavágásoknál ő is ott van az aláírók között. Plusz: mint az Új Írás versatyaistene, Zsigát időtlen idők óta nem hajlandó hozni, – de azt sem sikerült náluk kivitelezni, amit pedig ¹²Farkas Laci nagyon szeretett volna és megígért: hogy csoportunkat, ha két részletben is, de együtt és hiánytalanul lehozzák. Kérem én ezek után, milyen elképzelés az, mely olyan illúziókat táplál, hogy antológiánkat, mely tökös és felelősségvállalást kívánó lenne, e fenti Illés Endre jelenteti meg Váci, Hidas Antal és istenharagja támogatásával a Szépirodalminál? És főként úgy, hogy ott a mi válogatási elvünk és szerkesztési koncepciónk érvényesüljön?! S mindezt ugyanakkor, mikor Kormos kész megjelentetni a legrövidebb időn belül a mi elképzelésünk szerinti teljes anyagot! Ha a kettő egyszerre ajánlaná föl, akkor is Kormosnál kellene megjelentetni! Továbbá: milyen elképzelés az, mely szerint, ha Illés Endre visszadobja (és maguk is ezt tartják valószínűnek!), és a Magvető sem vállalja, akkor magánkiadással kell kísérletezni. Ugyanakkor, mikor Kormos... (lásd fentebb). S ha a magánkiadás és semmi sem megy, hát akkor végső soron a Kormoshoz is el lehet menni, mert az egy olyan jó hülye, aki azt mondta, akkor is kész megcsinálni, mert próbál megérteni bennünket (tehát olyat, amit – ne haragudjatok – már magam sem tudok megérteni).

Az első, Kormos-féle elképzeléshez hozzátartozik, hogy az 1968-i költészet napjára is csinálnak egy antológiát, kötet nélküli fiatalok anyagából. Kértek hozzá tőlünk is anyagot. Megbeszéltük, s egy közös megállapodás alapján én a következő két megoldást javasoltam Kormosnak, amit, mint csoport, elfogadhatunk. 1./ A most készülõ antológiát szűkítse le úgy, hogy csak olyan, általunk is cenzúrázott-válogatott anyag legyen benne, amit, ha előzőleg ismerünk, magunk is a miénkbe vettünk volna. 2./ Ha ez nem megy, adja ki a miénket, külön. Válasz: a jelenlegi előrehaladott szerkesztési munkák közepette az 1. már nem kivitelezhető. Másodikát viszont vállalja. Itt két megoldás lehetséges. Egyik: adunk anyagot a mostanihoz, és egy év múlva azzal az indoklással, hogy az első könyv szerzőinek szűkítésével adjanak egy tágabb keresztmetszetet, meg tudja csinálni a mi mostani, sok szempont által körülhatárolt, zárt antológiánkat. Második megoldás: az ebben való megjelenéstől függetlenül is kész megcsinálni azt. Az első lenne számára a könnyebb, nyilvánvalóan, és mi sem adnánk föl semmit. Abban maradtunk, eljön a következő pénteki összejevetelünkre és ott közösen megbeszéljük. – Tárgyalásom eredményét – előzőeket – megtelefonáltam Angyalnak és Oláhnak is, mire ők, mintha egy közös, de velük ellenkező álláspont kialakítását és elfogadását akarnák meggátolni, anélkül, hogy nekem mondták volna, azonnal átmentek Kormoshoz (az Új Írással egy épületben vannak), és a csoport nevében mindezt megköszönték és visszautasították. Milyen indokkal? Erre én is kíváncsi lennék. Hacsak nem így: „A csoport közös elhatározással akkor is fejjel megy a falnak, ha ajtó is, sőt kinyitott ajtó van a falon.” Kérem ezek után töletek, személy szerint, konkrétan és határozottan: ez-e a

12 Farkas László az Új Írás munkatársa volt a folyóirat első számától kezdve egészen az utolsóig, többek között a fiatal, a kezdő költőkkel foglalkozott.

csoport véleménye? Azaz: ez lenne-e a ti véleményetek és akaratotok is? Mert ha igen, úgy én nem vagyok tagja ennek a csoportnak. A helyzet persze jóval szövevényesebb, de ezek a fő szálak. Velem már sejtették azt is egyesek, hogy ámulónak tartanak. Ez engem nem érdekel. Nem magam számára akarok kiutat – csoportunk számára szeretném a leginkább járható, legeredményesebb utat. És ha az ámulás, ha én akár a csoporttal szemben is az általam legcélravezetőbbnek ítélt úton közelítem meg az egész csoport által elérendő célt – hát nem bánom, vállalom.

Szerintem [az] adott lehetőségek között mindenféleképpen Kormos mellé kell állnunk, még ha a Kozmosznál jelenünk is meg. Végre egy ember, aki akar, és azt akarja vagy tudja azt akarni, amit mi, vállalja érte a felelősséget. Mondjuk neki, hogy ha majd sehol másutt nem, akkor igen? Hát nem! És nem hiszem, hogy ez a véleményetek. – Én – s ez véglegesnek látszik – Kormost, pontosabban az első megoldási javaslatát támogatom – már a mostani antológiához is kell adnunk anyagot. Részemről már adtam is, és elmondhatom: olyan bátor és szívem szerinti válogatást, mint ahogy ő abból válogatott, eddig én nem kaptam, nem tapasztaltam. – Véleményemmel Jøe, Rózsa és Kovács Pista egyetért, de az „egység” érdekében „szavazástól tartózkodó” álláspontra helyezkedik – Angyal és Oláh képviseli az ellenkezőt.

Akár pár sorban, írjatok azonnal, mert sürgős – legalábbis, amit szeretnék, a mostani gyűjteményhez (antológiához) pár héten belül le kell zárni az anyagot. A mi következő évben megjelenhető antológiánkhoz több mint egy év még az anyagleadás, addig, akinek kevesebb anyaga van is, remélhetőleg újabbakat, jobbakat ír.

Hát fíjók, ez van, nem fenéki kefir. Döntsetek és írjatok minél előbb, addig is Buddha belétek – szi: Bence,

Mindőtöknek külön is írok majd, remélhetően nem „hivatalbul”, ámbár díját nem alányozva!”

„1967. augusztus 10.

Angyal János Győri Lászlónak

Nagyon örültünk neked, illetve a verseidnek. Végre rászántad magad, s elküldtél néhány újat. Oláh Janóval kiválogattuk a rendelkezésünkre álló anyagból 21-et az antológiába, s legépeltük 8 példányban. (...) Ha tudsz, küldj még, de lehetőleg gyorsan, mert nagyjából összeállt a kötet, s most már hamarosan szeretnénk vele valamit kezdeni. (...) Nem tudom, hogy ¹³Bence írt-e? Ő kiszállt a buliból a ¹⁴Kormos-féle antológia kedvéért (Móra Kiadó–Kozmosz). A költészet napjára jelenik meg, vagy 30–40 fiatal költőt mutat be... A többiek szilárdan kitaitanak itt a bizonytalan mellett, már csak Konczek döntését nem ismerjük, s a tiéd, de reméljük, hogy maradsz. Egyébként mi is kaptunk ígéreteket a támogatásra (Váci, Kiss Ferenc, Czine stb.), persze azért nem lesz sima ügy. (...) Egy teljesen kész példányt majd körbeküldünk, persze az lenne a legjobb, ha az ősszel, szeptemberben fel tudnátok jönni Pestre.”

13 Kiss Benedek.

14 *Első ének* címmel 1968-ban jelent meg a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó Kozmosz Könyvek című sorozatában. Alcíme: *Fiatalköltők versei*. Mezei András válogatta, szerkesztette és vezette be, Kormos István csak a felelős szerkesztő volt a kiadó részéről.

„1967. augusztus 17.
Oláh János Győri Lászlónak

Mezey Katalin telefonált, s azt mondta, hogy te a Kormos által szerkesztett Kozmosz antológiába verseket küldtél a ¹⁵Kozmosz szerint – nem tudom, hogy én miket írtam erről az ügyről neked, de jelenleg a helyzet a következő: szerintünk azért nem érdemes a Kozmosz-féle antológiába verseket adni, mert akkor a mi könyvünk kiadási lehetőségei és egyáltalán létjogosultsága erősen csökkenne.

A helyzet úgy áll, hogy egy bizonyos vázlatosan megszerkesztett anyagot, kb. 160 verset leadtunk hétfőn, azaz augusztus 14-én az ¹⁶Illés Endrének. Hogy neked milyen verseid vannak ebben az anyagban, azt hiszem, Angyal megírta. Te hogyan állítanád össze, és még milyen verseket vennél be – írd meg azt is, ha [jól] gondolom, nem, nem a Bence ügyködését tartod követendőnek.

E hivatalossá és hosszúvá nyúló szóáradat után egy magánmegjegyzésem az egész ügryhöz: le vannak szarva! Ha valamit tudunk csinálni, semmiképpen sem így, angyali őrző kezekkel koponyánkon, békés nyájban bégetve, hanem...

De nem folytatom, szerintem ez az egyetlen lehetőség – vagy megpróbáljuk, vagy nem, ez már csak rajtunk múlik –, a Bence nem számít annyira, de ha te is kiszállnál, akkor ¹⁷igazán szar lenne a helyzet.”

„1967. augusztus 20.
Oláh János Győri Lászlónak

...összeállítottuk azt a bizonyos antológiát. Jó lenne, ha még küldenél újabb verseket, hogy aránylag végleges legyen az anyag. Ezen kívül a legfontosabb, hogy egyszer meg kellene beszélni, amikor mindenki jelen van, mi a teendő. Erről majd máskor bővebben. A következő dolog, amiért tulajdonképpen ilyen hirtelen írok, hogy fölmerült egyesekben, konkrétan a Kiss Bencében, hogy ő hagyja a szarban az egész küszködést, amiből, szerinte úgyis csak hátrányunk származik irodalmi karrierjeinket illetően, és semmi előny.

Még hozzá avval kapcsolatban került ez a dolog napvilágra, hogy tudniillik a Kormos István (Móra–Kozmosz Könyvek) egy ¹⁸antológiát szerkeszt, ahova tőlünk is kért verseket. Előkelő helyen és arányban szerepelni, ígérte ő. Ez szerinte max. tíz vers. Harmincan vannak az antológiában Várady Szabolcstól a hepeningesekekig. Bencén kívül (Konczekkel nem tudom, mi van) mindenki elvetette ezt a lehetőséget. Magam részéről arra se tartottam volna érdemesnek, hogy megírjam, ha a Bence nem szervezne a mi antológiánk ellen, írt, azt mondják, valami nyílt levelet is, mint a nagy irodalmárok szokták.”

15 Hamis hír volt, Kormos Istvánnak nem küldtem verseket.

16 A Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatójának.

17 Nem váltam ki az antológiából, mint azt már említettem.

18 L. Angyal János 1967. augusztus 10-i leveléhez írott jegyzetet!

„1967. szeptember 8.
Angyal János Győri Lászlónak

A kötet előrehaladott állapotban van, a ¹⁹kiadóktól ugyan még nincs válasz, de a magánkiadás teljesen reálisnak tűnik. Csak a terjesztőkkel kellene meg-egyezni.

Ezért először is kellene a végleges anyagod, Zsiga, ha egy példányban is, de küldd fel hamarosan, s írd meg az összeállításodat is.

Másodszor: mindenképpen össze kellene jönnünk, az egészzet megbeszélni. Elég bonyolult a helyzet. Ugyanis, ha szeptember végéig leadnánk a nyomdába, akkor még ez év decemberében megjelenhetne magánkiadásban. Az engedély előtte 2 hét alatt kész lenne (látták már az anyagot a ²⁰KF-en). Ha vállaljuk ezt, gyorsan kellene melóznunk, mert jövőre 50 %-kal megdrágul a papír- és a nyomdaköltség.”

„1967. szeptember 16.
Oláh János Győri Lászlónak

Őszintén szólva engem egyre jobban idegesít ez az antológia. Nem értem, hogy te is miért nem küldöd a verseidet (az általad jónak ítélt változtatásokat kellene csak elküldened, és a sorrendet).

Mindezt a jövő hét szerdájáig add postára, mert a jövő héten végleges kéz-iratokra lenne szükség.

Lehet, hogy amúgy minden menni fog. Jó lenne túl lenni a szervezés bonyo-dalmain, mert ez nekem egyáltalán nem életemem!”

„1967. október 6.
Angyal János Győri Lászlónak

A helyzet lassan alakulgat, a Szépirodalmitól még most sem kaptunk választ, de a felszín alatt érlelődik a dolog, kezdi magát belopni a köztudat-ba. ²¹Kabdebó megkért, hogy a Napjainkba küldjek egy rövidebb válogatást, csoportosan bemutat benneteket, s én írnék hozzá egy rövid bevezetőt. A januári vagy a ²²februári számban jönne. Talán az Új Írásban is lehetne csi-nálni egy ilyet.”

„1967. december 10.
Oláh János Győri Lászlónak

Az antológia ügye csigalassúsággal halad előre. Küldj 1. egy pár címjavasla-tot! 2. egy 5-10 soros életrajzot a filológiai pontosság kedvéért!”

19 A Magvetőtől és a Szépirodalmi Könyvkiadótól.

20 A Kiadói Főigazgatóságon. A Népművelési Minisztérium állította fel 1954-ben, mint a könyvkiadás és -terjesztés irányítószervét, amely valójában cenzori hivatalként működött.

21 Kabdebó Lóránt irodalomtörténész ekkor a miskolci Napjaink egyik rovatvezetője volt.

22 A Napjaink végül 1968. évi 9. számában mutatta be a Kilencek verseit, s valóban Angyal János bevezetőjével.

„1968. január 5.

Oláh János Győri Lászlónak

Küldd el, mert már csak ez hiányzik az antológia leadásához, öt-tíz soros életrajzodat! Hétfőre mindenképpen várjuk.”

„1968. január 12.

Molnár Imre Győri Lászlónak

Nemrég voltam Pesten, beszéltem a srácokkal. Kíváncsi vagyok az önéletrajzodra. Persze amilyen komoly te vagy, mit várhat tőled az ember.

A kötetből most már tényleg lesz valami.”

„1968. január 15.

Angyal János Győri Lászlónak

Megkaptam önéletrajzodat, éppen időben, a kötet leadásának napján. Ezzel egy kicsit fellélegezhetünk, a többi az ő dolguk: vagy adnak engedélyt, vagy nem. Erőgyűjtésre éppen jó lesz ez a pár hét. Aztán kezdődik a pénzszerzés komédiája és az előfizetők gyűjtése – ezt jó lenne megbeszélni teljes létszámmal. Úgy tudom, Oláh megírta, hogy vasárnap (21-én) lesz a fényképezés, jó lenne, ha fel tudnál jönni. Egyébként ezt Te Kaposváron is meg tudod oldani, lévén a fényképész²³(Cservenka) kaposvári, de a létszám teljessége érdekében feljöhetnél.”

„1968. január 21. után

Molnár Imre Győri Lászlónak

Voltam Pesten, kár, hogy nem jöhettél KÖZÉNK! Igazán jól sikerült összejövetel volt. Megismerkedtem²⁴T. barátoddal. Le is fotózott Szegény.

Tervünk az, hogy megveszünk a Badacsony tetején (10.000 forint csak) egy elhagyott lágépületet. Nem tudom, mi lesz –?, de ha örült beszéd is, van benne értelem.”

„1968 eleje?

Győri László Molnár Imrének

Ha az antológia nem sikerül, nem dől össze a világ – de természetesen rosszul teszik, ha nem adják meg az engedélyt. Sok időnk van még, és optimisták vagyunk.”

„1968. február 15.

Oláh János Győri Lászlónak

...az antológia ügyei meglehetősen szarul állnak, így, egybe. Levélben le se lehet írni mindent. Meg különben is. (A könyvet, csak így zárójelben, most adták vissza a Kiadói Főigazgatóságról.)”

23 Cservenka Ferenc budapesti fiatalember volt, ebben az időben a Somogyi Néplap szerkesztőségében dolgozott fotóriporterként. Nem utaztam fel a fővárosba, rólam helyben, a megyei könyvtár előtt készítette el a portrémát.

24 Cservenka Ferencre utal.

„1968. március 13.

Oláh János Győri Lászlónak

Az antológiáról különben még mindig semmi.”

„1968. április 9.

Angyal János Győri Lászlónak

Végre életjelt adtál magadról, legalább tudjuk, hogy élsz. Pedig össze kéne már jönni, érik a helyzet, valaminek történnie kell. Az antológia sorsáról lehetetlen beszámolni ekkora terjedelemben, a posta csak csomagként venné föl a levelet, ha mindent leírnék. Szóval a végső elutasítás után újból kézbe vették, és foglalkoznak vele, lehet, hogy valamelyik kiadó is vállalja a gondozását. A sokféle variáció között volt olyan is, hogy Téged ki kell hagyni, mivel hamarosan jön a ²⁵köteted, illetve választanod kell: vagy kötet, vagy antológia. Persze erről csak sikerül lebeszélni őket, képtelenség ezt így komolyan gondolni; mért ütné egymást a saját kötet és az antológiában-szereplés.

Örülök, hogy Te is érzed az összefogás szükségességét, másként nem megy. ²⁶Oljanóék próbálták megszervezni a rendszeres találkozásokat. Van egy jó lehetőség: a Fehérvári úti ²⁷Műv. Házban megígérték, hogy pár havonta rendezhettek ott felolvasóestet, az útiköltséget fizetik.

[Váci Mihály] nagyon rendes, az Új Írásban (...) egyengeti az utatokat, rajtak múlik, hogy nem szerepeltek többet. Porondra kell lépünk, nem követelésekkel, hanem művekkel, munkával. Fel-fellobban a bandában az elhatározás, hogy jobban részt fogunk venni mindenben, vitákban, közéletben. Mindenki ígért és vállalt cikket, publicisztikát is – eddig még nem sokat csináltunk azonban. Be kell látni, hogy másként nem megy, benne kell lenni a dolgokban, kötelességünk beleszólni, nemcsak sóhajtozni.”

„1968. június 14.

Mezey Katalin Győri Lászlónak

Előreláthatólag 23-án vasárnap 3 órakor tartjuk felolvasóestünket a zuglói Hazafias Népfrent Klubban. Déltől a Bajtársban leszek.”

„1968. július?

Győri László Molnár Imrének

Volt itt ²⁸Varga Lajos, megkeresett, és elmondta a nagy harci helyzetet. Nem látszik rajta a két dorong (Mezei András és Dersi Tamás) nyoma, nem kékül-zöldül a rémülettől. Bennünk van minden bizodalma a líra megújítását illetően, bár ez a tanulmányában alaposan benne volt. A mi kritikusunk akar lenni, mondván, ő nincs alkotók nélkül, de alkotó sincs elme és hírharang nélkül. (...) Tőle hallottam, hogy a fiúk nehezteltek rá, rossz politikát csinált, amikor a tanulmányban minket ilyen erősen és célzatosan szembeállított az Első énekesekkel.

25 Ez a *vers eladó* címmel 1968 decemberében jelent meg első verseskötet a Magvetőnél.

26 Oláh Jánosék.

27 A Fővárosi Művelődési Házban.

28 Varga Lajos Márton néven 1989 után a Magyar Rádió, a Népszabadság munkatársa.

Megírom, amit az antológiáról hallottam tőle, hátha nem tudod. Juhász Ferenc természetesen nem fogadta el a kötet szerkesztését, így a sárba süllyedt a kerék, a kocsi nem megy sehova. (...) állítólag a pincehelyiség [Az ELTE Eötvös Klubja a Károlyi Mihály utcában]. A Fővárosi Művelődési Házat újra meg lehetne próbálni.”

„1968. augusztus 31.

Kovács István Győri Lászlónak

Végre úgy néz ki, hogy lesz pénz az antológiához. Ez egy OTP-főnök megnyerése által történik. A ²⁹leküldött lapot töltsd ki, függetlenül attól, hogy van már kölcsönöd vagy nincs. Ha a Nejed és a Te kereseted meghaladja a 3.000 Ft-ot, akkor nem kell kezés.

5.000 Ft-ot kérj! Küldd vissza a ³⁰Jamesnek a kitöltött lapokat. Nagyon fontos! Sürgős!”

„1968. szeptember 10.

Angyal János Győri Lászlónak

Zsiga, nagyon rendes vagy, hogy ilyen hamar elintézted a kölcsönigényléseidet. Hát ez úgy néz ki, hogy kb. 4.000-t fognak adni (ezért kellett ötöt kérni), s ezt egy év alatt kell visszafizetni havi részletekben. [A pénz] csak a kötet megjelenése után térül vissza, és az még messze van. Az új helyzetben még bizonytalanabb a megjelenés (a cseh-ügy következménye), előtte mindenki támogatta, még anyagit is lehetett volna szerezni. Azért döntöttünk a személyi kölcsön mellett, mert az nagyon bizonytalanná vált, legalább a pénz ne legyen kifogás. De hátha találnak akkor mást! Addig azonban legyünk optimisták...”

„1968. október 15.

Angyal János Győri Lászlónak

...Komárom megyében indítanak egy Életünk-féle folyóiratot (évente 4 szám), s bemutatnak benneteket fényképpel. Küldj erre a célra... néhány szabad verset és egy levelezőlap méretű fényképet minél előbb!

És egy össznépi felolvasóest lesz Zalægerszegen és Lentiben nov. 15-16-án. Az útiköltséget és a szállást fizetik, s talán némi honoráriumot is adnak. (...) Találkozunk 6-kor (nov. 15. péntek) a zalægerszegi könyvtárban... Új Írás fiataljai-est keretében ti 9-en szerepeltek, Váci Mihály vezeti be az estet.”

„1968. október 19.

Bába Mihály Győri Lászlónak

Kedves Barátom! Külföldi utam miatt kicsit késett az ügy elintézése, de most már végre minden rendben. A teendő a következő: fel kell keresni a lakáshoz legközelebb eső OTP-fiókot, személyesen beszélni a fiók vezetőjével vagy a hitelosztály vezetőjével, közölni vele, hogy a központban Pogácsás Antal elvtárs

²⁹ A levélhez mellékelte egy Személyi kölcsönigénylés elnevezésű nyomtatványt, amely kitöltetlenül ma is birtokomban van.

³⁰ Angyal Jánosnak.

elintézte az illetékesekkel, hogy a kért ötezer forint hitelt megkapod. Amennyiben a vezető valamire hivatkozva kevesebbet akarna adni, arra kell kérni, hogy lépjen érintkezésbe Pogácsás Antal elvtárssal. Ha még ezek után is lenne valami komplikáció, kérlek, hogy engem értesíts.

Üdvözl ³¹Bába Mihály.”

„1968. november 9.

Angyal János Győri Lászlónak

Az Új Írás-estet Lentiben és Zalægerszegen nem tudjuk megtartani, ³²Jován lefújta az egészet. Viszont januárban lesz egy estetek a Fialat Művészek Klubjában...”

„1969. január 22.

Rózsa Endre Győri Lászlónak

Mikor legutóbb Pesten jártatok, ³³Bencusnak említetted, hogy megkaptad már a kölcsönpénzt az OTP-től. Arra kérünk most, hogy küldd el Angyal Jancsi címére, a többi pénz együtt van már, és szeretnénk minél előbb megkezdeni a tárgyalásokat a ³⁴KFI új vezetőségével. (...) Legyen már valami abból a nyavalyás antológiából. Úgy néz ki, hogy most már csak rajtunk múlik.

Jeligénk: adja pénzét az ANTOLÓGIÁRA!”

„1969. április 25.

Angyal János Győri Lászlónak

A ³⁵Napjainkban... jössz májusban a többiekkel együtt, s megjelent a tatabányai ³⁶Forrás is, fényképesen mutat be benneteket. Az antológia menni fog, ill. ballag, sok újat nem tudok még mondani róla.”

„1969. július 4.

Mezey Katalin Győri Lászlónak

...mint tudod, augusztusban lesz a ³⁷kongresszus, amire szeretnénk egy képzeletbeli folyóirat általunk összeállított 1–3 számát az asztalra tenni, nem minden ³⁸célzatosság nélkül. (Nem gondoljuk, hogy meglátják, és egyből kiadják, de ha ők nem is, mi megpróbáljuk. ...) Ezt műveljük egyrészt, másrészt Sziszifusz jeligré hallgató antológiánkat, ami előreláthatólag az őszre megjelenik. Persze, ki tudja?”

31 Bába Mihály író, újságíró, műfordító (Hajdúdorog, 1922. szeptember 25.). Kovács István hozzám írott levele szerint „mintha az égből pottyant volna hozzánk, s tulajdonképpen segített”.

32 Jovánovics Miklós (1932–2002) az Új Írás főszerkesztője volt 1968-tól 1974-ig.

33 Kiss Benedeknek.

34 Kiadói Főigazgatóság.

35 L. az 1967. október 6-i Angyal János által írt levél jegyzetét!

36 Később Új Forrásra változtatták a címét.

37 1969 augusztusában sem a Magyar Szocialista Pártnak, sem a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek nem lett kongresszusa.

38 A képzeletbeli folyóirat tudtommal nem állt össze.

2002 a nagy összegzés éve Győri László életében és költői pályáján. Egyrészt ekkor lesz hatvanéves, ami önmagában egyfajta számvetés elkészítésére készítő életrajzi tény a számára. Másrészt ekkorra – közel négy évtizednyi alkotói munka eredményeképpen – összegyűlik olyan mennyiségű verstermése, ami szükségszerűen ismételt átnézést, rostálást, kiegészítést igényel, sőt követel tőle. A kettős kihívásra természetesen kettős, egymással szorosan összefüggő választ ad.

Hosszas unszolás után végül elfogadja a Petőfi Irodalmi Múzeum felkérését, s november 28-án és december 12-én, két ülésben, addigi életének minden fontos mozzanatára kiterjedő életmű-interjút ad Maróti Istvánnak (PIM, leltári szám: K 03700). A beszélgetés anyaga nyomtatott formában azonban csak jó másfél évtized múltán lát napvilágot a Forrás 2018 januári számában. A nyilatkozó becsületére legyen mondva, hogy az eltelt idő ellenére semmit nem változtat az eredeti szövegen. Változtatás nélkül meghagyja például a befejezésül feltett kérdésekre adott kíméletlenül őszinte válaszait is, melyek pedig talán emberi és művészi alkatának legfontosabb és mások esetében minden bizonnyal leginkább rejtegetni való jellemzőit fejezik ki. Arra a kérdésre, hogy miért olyan ritkán és szakadozottan jelentkezett eddig újabb kötetekkel pályája során, magától étetődő módon így válaszol: „Keveset ítam, múltak el úgy üresen évek, hogy egyáltalán nem ítam vagy nem fejeztem be semmit. Bele kell nyugodnom, hogy nem vagyok profi. Milyen értelemben? Olyan értelemben, hogy nem szűkölök azért, hogy újra meg újra megjelenjek, hogy állandóan feltűnjek a folyóiratokban, mert dolgozom, mert van munkahelyem, és szeretem is, amit csinálok. Szeretek könyvtáros lenni, szeretek másnak valamit odaadni, szeretek egy könyvet beszerezni tűzön-vízen át, épp úgy értelmet ad az életemnek, mint a versírás. Nem kell költőnek lenni minden áron, ahogy Vas István írta lemondólag, persze egy szomorú időszakban, amikor természetesen költő szeretett volna lenni minden áron. Álmodjanak a fiatalok, én már nem álmodom, de megtaláltam a helyemet, tudom nagyjából, hogy hol van, hogyha ennél sokkal többre vágnék, akkor azt hiszem, az nagyot horzsolna rajtam.” S amikor végezetül azt kérdezik tőle, hogy mit remél az új – értsd: a 2003-as – esztendőről, csak annyit mond: „Erre nem tudok túl költőien válaszolni. Mi jut eszembe? Most ennek a könyvnek a sorsa izgat, ezt dédelgettem eddig a legjobban, tehát azt várom a jövő évtől, hogy megemlékezzenek róla. Jó lenne írni, mást is, nemcsak verset, egyáltalán nem érzem úgy, hogy még ne lenne rá időm. Várom, hogy a fiam elvégezze az egyetemet, sikerüljön elindulnia. Hogy a lányaimnak szép élete legyen. Nagy, fellengzős dolgokra nem gondolok, lehet, hogy baj, de én nem gondolkodom folyton költői módon. Verseket írok, jó, mondják, hogy költő, aki verset ír, s én a magam módján természetesen tökéleteset szeretnék írni, de úgy, hogy közben nem járok a fellegekben, de nemcsak a fellegekben, még a lépcsőkön sem. Még egy József Attila-díj nagyon-nagyon jólesne, de az a rejtett összefüggéseken múlik.” Vallomásának minden mondata felér egy önvallomással. Főlöszleges is külön magyarázni őket. Önmagukért beszélnek. Egyébként a könyv, amelynek sorsa a beszélőt az adott pillanatban a leginkább izgatja, az a válogatott és új verseit tartalmazó, éppen akkor megjelent, *Bizonyos értelemben* című kötet. Csak gyakorló és tapasztalt költők tudnának mesélni arról, micsoda kín az, amikor bölcsességet várnak az embertől, miközben legszívesebben csak gyalró maradna, mert győtri az az istenverte hiúság! Az igazi nagyság ismérve azonban éppen az, ha az ember ilyen lehetetlen helyzetben is egyszerűre tud okos és tehetséges, ugyanakkor kellően szerény és őszinte maradni.

Luca lányával Nógrádban, Kutasón

Stichomythia

*Nem dacosan, közönnyel hallgatok.
– S nem is akképp, azon is túl vagyok.
Élni, költőnek lenni csak tanultam.
– És tanítványként lassan elvadultam.
Én nem az vagyok, akinek születtem.
– S kinek születtem, attól messze estem.
Az az enyém csak, amit megszereztem.
– És nem szereztem, legfőljebb a vesztem.
Amiből nem volt, megtoldottam ésszel.
– És híján voltam végig nem kevéssel.
Elég sokszor megvolt a lehetetlen.
– És elfutottam előre ijedten.
Megtanultam, azért vagyok nyugodt.
– És nyugtalan, hogy mégsem okulok.*

*Nem kell költőnek lennem minden áron.
– És lehetőleg nem kell minden álom.*

A PIM-beli beszélgetés második részében a költő ezt az 1994-ben született versét választja felolvasásra, nyilván nem véletlenül. A vers ars poetica volta nyilvánvaló. Művészi és emberi hitvallás a javából! Ez kétségtelen. Van azonban a versnek egy másik nagyon személyes vonatkozása, s az érintett erről is

a tőle megszokott nyíltsággal beszél. Első kötetéről, az *Ez a vers eladó* címűről ugyanis, közvetlenül annak megjelenésekor nem akárki, hanem a korszak egyik legtekintélyesebb költője írt kritikát a Népszabadság 1968. december 14-i számában, három másik pályakezdő költő (Ágh István, Balla Zsófia és Gutai Magda) társaságában. (Az ember fél évszázad múltán is beleborzong e névsor olvastán! Innentől kezdve szinte mindegy is, hogy a Mester éppen mit ír a költészettel próbálkozókról, már az is megtisztelő, ha figyelemre méltatja őket.) Vas István – több konkrét példával illusztrálva – mindenekelőtt az ifjú Győri László, úgymond, hetykeségét és nyegleségét teszi szóvá említett kritikájában, s összegezésül a következőket állapítja meg: „*Ez a vers eladó* – könnyelmű cím, elsietett kötet. De megvan az a rendeltetése, hogy sűrítve példázza mai költészetünk egyik súlyos és elterjedt betegségét, a nagyzóló képdühöt. Ezért igényelt aránytalan terjedelmet a méltatása.” Vas István bírálata mindenestre, amint azt a megbírált maga mondja évtizedekkel később: „örök fájdalom”. De azonnal hozzáteszi: „Amikor később újra elolvastam, a maró savban már a jót is észrevettem, volt benne egy kis bizonytalanság, egy-egy szikrát is látott fölvilanni, az első pillanatban viszont egyedül a rosszat érzékeltem. Már elmondtam, de a vers miatt megismétlem... Nemcsak, hogy megbocsátom, hanem már meg is köszönöm.” A köszönetnyilvánítás legszebb és legméltóbb módja pedig a *Stichomythia* című vers megszületése. Maga a cím egyébként – ezt is hozzáfűzi magyarázatul – színpadi műszó, s két szereplő pengéváltását, szópárbaját jelenti. A vers különlegessége – bravúrossága – pedig az, hogy „minden második sor kurzívval van szedve, amelyek Vas Istvántól származnak, tehát Vas Istvánnal folytatok párbeszédet. Nem vitatkozom, párbeszédet folytatok vele”. Érdekes, a pontosságra és gondosságra törekvés újabb bizonyítéka az is, amit az egész kötet címének megválasztásáról elmond: „Nem akartam ünnepélyeset, de nem akartam túl egyszerűt, túl kopogósat sem. Elkezdtem írni egy verset, amit aztán végül kidobtam, abban szerepelt a bizonyos értelemben szókapcsolat, és abban a pillanatban úgy éreztem, hogy ez kell nekem, ettől nem tágitok. Utána még hónapokig gondolkodtam: jó ez? nem jó ez?, de annyira belém ivódott, hogy megmaradtam mellette. Lebeg, valami bizonytalanságot tükröz, egy kicsit talányos. Jó címet találni nagyon nehéz, kiváltképpen egy verseskötetnek nagyon nehéz. Van egy friss Nobel-díjas cím, a *Sorstalanság*, ilyen címet nem lehet egy verseskönyvnek adni.” Végezetül a válogatott és új verseit tartalmazó kötet fő rendezői vagy szervezői elveként a következőket jelöli meg: „A hatvanadik születésnap elég fontos határkö. Mivel lehetőséget kaptam arra, hogy összeállítsak egy könyvet, úgy gondoltam, hogy egy kis válogatást, egy kis összefoglalót készítek. A terjedelmet azért megszüntettem a pénzösszeg, ami a kiadóm rendelkezésére állt, tehát túl vastagot nem lehetett, de mégis válogatottat szerettem volna. A rendező elv egyfelől a minőség volt, a minőség ítélete, másfelől pedig az, hogy úgy tűnjön, mintha egy epikus művet, egy regényt vennél a kezébe. Egy olvasmányt szerettem volna összeállítani, amelynek az egységeit asszociációk kapcsolják egybe. Az asszociációs módszertől néha eltértem, és bevágtam egy-egy idegen, mégis odakívánczó részt is, hiszen mégsem előre megszerkesztett epika, a mozaikból mindig hiányoznak kockák, a lyukakba nem lehet utólag verset írni, de ennek ellenére egy regényképet szerettem volna az olvasók meg magam elé tenni. Mostanában megjelentek néhány hasonló korú költőtársam, hatvanévesek összegyűjtött versei. Az összegyűjtöttséget olyan komolyan gondolták, hogy

valóban összes versüket belevették, mégpedig azonképpen, ahogy annak idején papírra vetették őket, nem dolgoztak, nem finomítottak, egy sort sem változtattak rajtuk, tehát szentnek, szent szövegeknek tartják – lapoztam elképedve a könyveket. A gyöngébbeket sem hagyták ki, a vesszőhibákat sem javították ki. Én más elvet követtem; hogyha száz vagy kétszáz lappal bővebb válogatásra lett volna is módom, akkor sem nagyon tágítottam volna rajta, a vesszőhibákat meg végképp nem hagytam volna bennük, mert az ember nem szent tehén. Én legalábbis nem tartom magamat annak, miért is tartanám. Még élek, életében pedig nem válik azzá az ember.” (*Tömörített élet*, Forrás, 2018/1., 43–77.) Újabb adalék gondosságra, pontosságra és arra, hogy mennyire felelősségteljes feladatnak tekinti egy válogatott kötet összeállítását, valójában tehát egész addigi költői életműve gondozását, „karban tartását”: a pályakezdő kötet és az antológia darabjait jelentős mértékben megrostálja. Azokból tizenhármat emel át, de vagy a címen változtat (így lesz a korábbi *A holt folyóból Disznóölők*, a *Piros dresszes emlékből A semmi álma*, az egykori kötet cím-adó *Ez a vers eladóból Este*, az Ösztönös halottból *Fohász*, az *Oroszázi virágénekből Ez a madár*), vagy a szöveget átalakítja, többnyire lerövidíti (például: *Latin vitorla*; *Menza*; *Ércharang, somfabot, husáng*; *Jövevény*; *A holdvivő bárány*; *Buborék*; *Kávés Katica*; *Na és*).

Egy kicsit még elvacogok.
(Hideg van)

A 2002-ben a tatabányai Új Forrás Kiadó gondozásában megjelent *Bizonyos értelemben. Válogatott és új versek* című kötet teljes mértékben a kifejtett fő szervezői vagy rendezői elvnek megfelelően szerkesztődik. Benne szépen sorakoznak egymás után a régebben és a legújabban született versek, s összességükben egy személyes életregénnyé állnak össze. Az egyes versek nem tagolódnak ciklusokra, fejezetekre, hanem áradnak, áramolnak, ahogy az évek és élmények áradnak, áramolnak az ember tudatában. Szerencsére az összeállító ezúttal is megtartja azt a jó szokását, hogy versei végén közli azok keletkezési évét (az átdolgozásoknál még az eredeti és a véglegesítési dátumot is), így jól láthatóvá válik, mennyire természetes módon illeszkednek egymáshoz akár több évtizedes eltéréssel keletkezett költemények is. Az olvasó ezáltal – szinte észre sem veszi – maga is egy nagyon személyes tudati áradás, áramlás részesévé válik, a megidézett élettényeket vagy életmozzanatok saját élményeként képes megélni, miközben rácsodálkozhat és gyönyörködhet az egyes élettények és életmozzanatok lírai megformáltságának szépségében. A versek valóban nem keletkezési idejük sorrendjében követik egymást, egymáshoz illeszkedve ugyanakkor nagyon pontosan követik szerzőjük életének egymást váltó életszakaszait és színtereit. Versek sora idézi meg a gyermek- és ifjúkor falusi tájait, eseményeit, szereplőit, az éppen aktuális város könyvtári munkahelyeit és munkatársait, végül a „kőbányai Orfeusz” (*A Schuler-gyár lebontása*) budapesti helyszíneit, érzéseit és gondolatait, sajnos és kényszerűen kínokkal megélt traumáit is (válással, állásvesztéssel).

A versek összességükben egyazon tudatfolyam időben és térben szétszóródott mozaikdarabjaiból a jelenbeli időpillanatban és léthelyzetben összeálló egységet teremtenek. Nehéz közülük egyet-egyét kiemelni vagy elemezni – legfeljebb olyan kivételes esetben, mint a Vas István-vers, melynek nagyon konkrét és személyhez kötött az életrajzi és élményi háttere –, hiszen éppen

az összetartozás és az együttes hatás a lényegük. Győri László, érezhetően és láthatóan, nem szükségképpen egyes versekben gondolkodik – szíve szerint talán még külön címet sem adna nekik –, hanem versek sorozatában, nagyobb egységekben, tömbökben. Ezért van az, hogy kötetait általában nem szívesen tagolja ciklusokra vagy fejezetekre, hiszen meggyőződése szerint az azokban szereplő versek csakis tagolatlan, megbontatlan formájukban, összességükben tudják kifejteni az általa elképzelt és kiváltani szándékozott hatást. Ez az indoka többek között annak is, hogy verseit újabb megjelenésükkor, mint láttuk, előszeretettel átírja, módosítja, kiegészítésekkel látja el, mivel azok egy újfajta elrendezésben egészen másfajta funkciót töltenek be, másfajta konstrukció részévé válnak, így szükségképpen másfajta hatást is váltanak ki, mint tették azt egy korábbi elrendezés részeként, netán önállóan.

Egy Győri-kötetbe nem lehet vagy nem ajánlatos csak úgy belelapozni, nem lehet vagy nem érdemes az abban szereplő verseknek külön-külön jelentést tulajdonítani, mert „a” jelentésük nem önadottságukban van, hanem éppen a nagyobb egység, a tömb, a konstrukció részeként betöltött és kiváltott hatásokban. (Egyszerűen hagyni kell, hogy önadottságukon túl, együttesen, összességükben hassanak ránk.) Értelmezni is úgy kell vagy kellene őket, s nyilvánvalóan – a meglehetősen ritka és rendszertelen jelentkezés mellett – ez a nem kis kíváncsi az egyik fő magyarázata a Győri-költészet viszonylagos visszhangtalanságának. Vele kapcsolatosan a hagyományos olvasói, kritikusai vagy irodalomtudói eszköztár nehezen érvényesíthető. A Győri-költészet valamely megszokott vagy divatos irodalomtudományi irányzat vagy iskola – csúnya szakzsargonnal mondva: interpretációs stratégia – számára nehezen megközelíthető. Nem lehet csodálkozni azon, hogy leírásával, értelmezésével és értékelésével eddig jobbra olyanok próbálkoztak, akik a szerző személyiségével és törekvésével maradéktalanul azonosulni tudtak, nemzedéktársai, jó ismerői, barátai voltak. Mások számára egyszerűbb volt besorolni őt a Kilenckek tagjai közé, mintsem szembenézni a Kilenckektől való különbözőségével, személyiségének és alkotói törekvésének egyéni sajátosságaival.

Addigi teljes költői életművének összegezésével és az eleve eldöntött, alapvetően epikus szerkesztési elv melletti döntéssel Győri László pályafutása legnagyobb szakmai kihívása elé állítja saját magát. A szakmai kihívás nagysága és természete már nyilván nem tartozik az olvasóra, a megoldás mikéntjének és különlegességének megmutatása mégis talán fontos tanulságokkal szolgálhat a számára. Kevesen is vették észre, hogy milyen komoly szakmai feladatról van szó valójában. Az érintett, tehát maga a szerző úgy lát neki – jelenbeli horizontról, minden eddig szerzett tudásával és tapasztalatával, mostani személyiségjegyeivel és értékrendjével – eddigi költői munkásságának áttekintéséhez, hogy korábbi verseire úgy kell tekintenie, mint amelyek egykor feltett kérdésekre adott válaszok. Ugyanakkor mégis az az elhatározott szándéka, hogy az ezekre az egykori kérdésekre adott válaszok – összességükben – mégis mai kérdésekre adott válaszokként, saját jelenbeli, pillanatnyi személyiségjegyeinek és értékrendjének tükröződéseként hassanak. Egy személyes életregény, egy „olvasmány”, egy „előre megszerkesztett epika”, egy „regénykép” benyomását keltsék. Ne kerüljessük a szót: szándékosan előidéz egy önhermeneutikai szituációt, s úgy csoportosítja, módosítja, új versekkel egészíti ki korábbi műveit, hogy azok – összességükben – érvényesen fejezzék ki mostani érzéseit és gondolatait, ha tetszik, mindazt, amit életről és világról az elmúlt évtizedekben tudatában felhalmozott. Ezt a szakmai szempontból alapvető, collingwoodi di-

lemmát, ezt az egykori és mai kérdés-felelet elv között feszülő úgynevezett esztétikai távolságot (distanciát) áthidalni vagy megoldani már pusztán irodalmi vagy költészeti alapról és eszközökkel nem lehet. Nagyon komoly és körültekintő elvi és gyakorlati (szerkesztési) megfontolásra és annak tudatos érvényesítésére van szükség. A kronológiáról és az önismétlésről való önkéntes és szándékolt lemondásból ez törvényszerűen következik. Az összeállító vagy szerkesztő dolgát ez a megoldás viszont nagyságrendekkel megnehezíti. Nagyon leegyszerűsítve: az önhermeneutikai nézőpontot a modern pszichológia és próza (leginkább Sigmund Freud, Carl Jung vagy William James nézeteivel, illetve James Joyce, Marcel Proust vagy éppen Henry James regényeivel fémjelzett) talapzatára kell helyeznie. Lírai konstrukciót kell teremtenie, méghozzá epikus és lélektani alapozottsággal.

Ennek elérése érdekében vállalja és vallja a freudi tudatos és tudatlan én kettősségét, a jungi négy „égtáj”, négy szellemi képesség (racionalitás és érzelem, intuíció és megtapasztalás) egységét, valamint a pszichológia alapelveit kidolgozó jamesi tudatfolyam-elmélet tételeit. Ez utóbbiak szerint a tudat személyes természetű, folytonos és folyamatos belső történé (stream of consciousness, stream of thought). A tudatfolyam-áramlás mindig valamely centrális mag, középponti gondolat, úgynevezett orgonapont (organ-point) körül történik. Az orgonapont köré a tudatmozgás során új és új érzetek, asszociációk, alakváltozatok, úgynevezett viszonyrojtok (fringes of relation) szerveződnek. A tudati hullámváz az egyre több összetevő ellenére mégis egységes benyomást kelt. Leginkább a madár röpkéséhez hasonlítható, melynek ugyancsak vannak szárnyaló és lebegő-pihenő fázisai (places of flight and resting-places). A művészet feladata nem más, mint ennek a rejtett és bonyolult tudati áramlásnak a leképezése, amely az irodalomban nem történhet másként, mint az úgynevezett azonos szótárból származó szavak (words of the same vocabulary) zuhatagszerű áramoltatásával vagy hullámozgatásával.

Az „azonos szótárból származó szavak”, Győri László esetében, természetesen „azonos szótárból származó verseket” jelentenek. Valóban lényegtelen, hogy akár anyagi megfontolásból, éppen csökkenteni kell, vagy éppen növelni lehet az egyes kötetek terjedelmét. A Győri-vers tökélyre van fejlesztve, bármikor alkalmazható, működésbe hozható, száma tetszés szerint növelhető vagy zsugorítható. A Győri-költészet nagyon biztos talapzaton áll. Nála az „orgonapont” – ettől, ha akar, ha nem, többé már nem szabadulhat – a Kilencek szellemiségének és hagyományának, akár máig ható, időnként nyomasztó erejű hatása. A szellemiség és hagyomány megszólítása és megszólaltatása a saját teljes tér, a belső szabadság kifejezése és kifejeződése. Az írás nem egyszerűen önkifejezés vagy önmegvalósítás, humánus vagy morális tett, hanem legalább annyira az élet elviselhetőségét és értelmes megélését szolgáló menedék, gyógyír, egyfajta (ön)terápia is, s mint ilyen, legfőképpen azok számára enged bétérést önmagunk világába, akik az élet, a világ dolgaival kapcsolatosan maguk sem elsősorban eligazítást vagy megnyugvást várnak a műalkotástól, hanem hagyják magukat elmerülni, elmeríteni annak lüktetésében, belső dinamizmusában. Nem számít itt már a háttérbe szorítottság vagy az elhallgatás miatt érzett keserűség, nem számít semmilyen más hétköznapi nyűg vagy hívság! A jelen maradás egyedüli értelme és lényege a belső szabadság megteremtése. S ami költő számára még ennél is fontosabb: a belső szabadság kellő formába öntése, érvényes költői megszólaltatása.

Az egység megteremtődése és megteremtése rendkívül felkészült és tudatos alkotói munkát feltételez és követel meg. Győri Lászlónál semmi nincsen véletlenül. Nála tényleg az utolsó vesszőig mindennek a helyén kell lennie. Ha az életben, a világban nincsen rend és rendezettség, a műben, a kötetben rendnek és rendezettségnek kell lennie. Ahogy az 1993-ban elkezdett és 2001-ben véglegesített versének zárata – felkiáltójellel nyomatékositva – megfogalmazza: „Minden itt-ott pontosan adatolva van. / Számon tartok!” (*A Rímtörténeti Hivatal*). Vagy, ahogy a hosszú hallgatás után, 2010-ben megjelenő új önálló kötet, A szó árnyéka záró versének utolsó strófája – kérdőjellel megválaszolatlanul hagyva – mondja: „Szenny van szóban, szenny van járdán, / szívben. / Ó, szabadság, hol az ábránd / innen?” (*A látvány*). Az itt és ott, a valóság és az ábránd között ugyanis nincsen más, nem lehet más, csakis a pontos adatolás, a valódi szabadság, vagyis a szó árnyéka, maga a vers és annak megszületése. Az egyedüli és biztos fogódzó. Egyetlenegyszer fakad ki ez ellen a végtelen tudatosság és pontosság ellen, az 1989-ben írott Ósvágy című versében: „Az istenit, sohase sikerül / olyan puhán, olyan fesztelenül, / olyan lazán, olyan prózaian / csinálni, könnyen, oldottan, iram, / gyorsuló szív nélkül, gyerekesen, / ahogy az ővers óta keresem – / az istenit!” Óvers, fájdalom, sajnos nincsen. Ha véletlenül lenne is, bizonyos költő alkatok számára az követhetetlen. Így van ez jól. Legalább a vers születésére ne legyenek előre megírt és megkövetelt szabályok!

Egyetlen jellemző példa az egység megteremtésére és megteremtődésére, a felkészültségre és tudatosságra. A válogatott és új verseket tartalmazó összefoglaló kötet élére a válogató dönt betűkkel szedett mottót illeszt:

*M. Verog testhosszal
Kortársaitól elszakadt
Éppen e vonzalmak miatt*

*E töredékeket...
...telenapsütéssel...*

A mottóról semmit nem árul el, csak annyit, hogy az Ezra Poundtól származik. Itt sem valamilyen mellékes adat a lényeg, hanem maga a szöveg és annak funkciója az adott műben. Valójában nem is egyetlen mottóról van szó, hanem kettőről. Célzatuk is nyilvánvalóan kettős. Egyrészt a képzeletbeli, kortársaitól elszakadni kívánó alakkal való azonosulás, másrészt annak töredékesen megszólalni kívánó elszántsága. Nem akármilyen bajtársi szövetkezés a cél, az kétségtelen! Azelső verscím nem is lehet más: A CÉL. Így, csupa nagybetűvel írva. A kezdete pedig: „Hogy ki finanszírozta és miért, az rejtély egyelőre. / Elindultak bízvást, jó széllel, de múltak a napok, / s mindenütt csupa űr, hosszú szélcsend.” Közben meteorok röpködnek, a legénységnek mindenféle kínokat kell kiállnia, de a lényeg az, hogy az expedíció végül elérje célját. A kötetben jó nyolcvan oldalnak kell eltelnie, hogy érkezen a nyitóversre a magyarázat is: itt egy kolumbuszi méretű világfelfedezés valójában a tét, amelynek elérése bizony nem jár áldozatok nélkül: „A nagy reményeknek ezzel a flottájával, / amely gyökerében megváltoztatja / a világtörténelmet, / egy másik flotta úszott párhuzamosan: / a boldogtalanságé meg a szenvedésé.” (*A nagy remények*) Ennél nem lehet nyíltabb önvallomás. Talán még egy, de természetesen az is ott van a kötet legvégén. A nagyon tisztelt költőtárs temetésekor egy egész nemzedék eltemetésének jelképeként:

Dunaalmás

*Hát ott fekszel? Fölöttébb érdekes.
Elhamvasztva? Vagy deszkában? Hogyan?
Messze ért a hír: ma temetnek.
De nem mondták, hogy ott a Duna-parton
leszel a földnek örökre a patron,
csak annyit, hogy ma temetik Petri Györgyöt.*

*Elképzeltem, hogy ott leszek a temetéseden,
mint veled kétszer valaki másén.
Imponderábilis. Mindegy,
hogy vajh ott lennék-e színleg,
mert minden letétel csak színleg történik meg.
Nem voltam ott, pedig készültem rá.
Nem voltak hírhozóim,
nem szólt oda telefonon senki,
hogy ma temetik el, mondjuk, ne mondjuk,
a nemzedékemet.*

*A dolgaidba nem, csak a verseidbe voltam beavatva.
Hogy ott fekszel alá a földbe Lilla közelébe,
fölöttébb meglepett.
Nem a Farkasréten, ahová az ilyeneknek illik befeküdni.
Azt mondják: helytörténet a kicsi helyeké.
Lokális adalék leszel hát te is:
– Itt nyugszik Petri György.*

Nyilvánvalóan nem könnyű belátni, hogy Győri László számára az alkotó és befogadó, az alkotás és befogadás között lezajló úgynevezett irodalmi folyamat elsődlegesen nem kommunikációs vagy közlési és önmagában véve nem is csak élmény- vagy hatásfolyamat. Műveivel nem akar üzenni, világot jobbítani vagy megváltani, egyes verseivel nem akar feltétlenül azonnali és közvetlen hatást sem gyakorolni az olvasóra, valamely nemes eszme vagy eszmény követésére ösztönözni. Nem úgy és nem azokkal akar „üzenni” és hatni, hanem csak és kizárólag úgy, ahogyan azt a legjobbnak és a legcélszerűbbnek tartja. Legyen bármily fájdalmas is a leegyszerűsítésre mindig is hajlamos befogadói vagy kritikusai tudat számára, ebben a tekintetben sem képes a megszokásoknak megfelelően viselkedni és működni. Nem akar mindenáron költő lenni. Nem akar minden áron népi, és nem akar mindenáron urbánus sem lenni, bár mindkét leegyszerűsítő jelzőt megkapta már. Ezekkel a minősítésekkel sem foglalkozott sohasem, csakúgy, mint a Kilencek tagjai közé tartozás folytonos ismételtetésével. Mindig is ő tudta a legjobban, hogy mindkét minősítő jelző egyaránt érvényes rá és költészetére, de maradéktalanul és külön-külön egyik sem. Mindig is jól tudta, hogy nem egymás minősítgetése vagy címkézése a lényeg, hanem egyedül az emberi és szakmai minőség és tisztesség. Ebben a tekintetben – bizonyára ő tiltakozna a leginkább egy újabb minősítés vagy címkézés ellen, de személyiségének és pályájának némi ismeretében talán megkockáztatható – világlátása, eszménye és írásmódja ugyanúgy rokonítható Ágh Istvánhoz, Bella Istvánhoz vagy Péntek Imréhez, mint Petri Györgyhöz,

Tandori Dezsőhöz vagy éppenséggel Vas Istvánhoz. Büszke lehet kettős kötődésére, büszke lehet elfogulatlanságára!

Győri László nem tartozik egyetlen úgynevezett szekértáborhoz sem, bár egy-egy elismerésfelét már mindkét írószervezettől kapott az elmúlt évtizedek során (József Attila-díj, 1992; Szépíró-díj, 2010). Irodalmi lapnál szerkesztőbizottsági tag először és ez idáig utoljára egyetemista diákként és pályája legelején volt csupán (Tiszta szívvel, 1964–1965; Új Forrás, 1974–1980). Hatalmi helyzetben sohasem volt, befolyással soha nem bírt senkire és semmire az irodalmi életben. Mint láttuk, évtizedekig meggyőződéssel hitte és vallotta, hogy nagyon jól megvan irodalom nélkül, s az igazat megvallva, különösebben az irodalmi életet sem rázta meg furcsa távolságtartása. Ne csodálkozzunk hát, ha életrajzában, több évtized után, legfeljebb azt tudja számba venni, hogy életének mely időszakában mely intézményben végzett könyvtárosi, illetve újságírói tevékenységet (1966 augusztusától 1972 januárjáig Salgótarjánban és Kaposvárott, 1972 és 1980 között Tatabányán, 1980-ban és 1981-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, 1981 és 1989 között a Központi Sajtószolgálat kulturális rovatánál, 1990 és 1994 között az Egyetemi Könyvtárban, 1994-től 2012-ig az 56-os Intézetben). Nem éppen költőnek való és költőre valló életút adatai és eredményei ezek, szentigaz! Saját bevallása szerint mégis nemcsak elfogadta, de kedvelte is az egyszerre kívül és belül levésnek ezt az átmeneti vagy köztes állapotát. Ebben a számára mindig is kedves kettős – egyszerre külső és belső – helyzetben legalább kedvére és jószereint kedvtelésből írhatott, nem valami önmagára rótt kényszerből vagy kötelezettségből. Nem kellett tartoznia senkinek és semminek elszámolással vagy beszámolással. Legfeljebb saját magának. Nem nyomasztotta soha egy újabb verseskötet megjelenésének kényszere. Szépírói tevékenységét a maga kedve és késztetése szerint végezhetette. Ha úgy adódott, elkészíthette helyette a *Verselemzések bibliográfiáját* (1977), magyar írók cigányokról szóló elbeszéléseiből válogathatót (*Nomád katona*, 1980), nyelv-művelő cikkeket gyűjthetett össze (*Szépen magyarul, szépen emberül*, 1987), fiatal győri költőknek antológiát szerkeszthetett (*A legfényesebb csillag*, 1989). A legnagyobb sikere és visszhangja azonban az 1956-os forradalom verseiből és gúnyirataiból összeállított gyűjtésének volt, mely gyors egymásutánban három kiadást is megért (*Piros vér a pesti utcán*, 2001, 2002, 2006). Ígéretéhez híven próbát tett a prózával is. Néhány éven belül két elbeszéléskötete is napvilágot látott (*A kései Éden*, 2005; *A rabbiánus kecsketartó*, 2009). Meglepő módon könyvtárosi és újságírói munkájának ezek a mégis csak mellékesnek nevezhető termékei, egyébként sem túl gazdag recepciójának tanúsága szerint, nagyobb figyelmet keltettek, mint egész addigi költészete együttvéve. Nincs is ezen mit csodálkozni. Költőként korábban annyira ritkán és olyan rendszertelenül jelentkezett, hogy még az irodalom iránt kifejezetten érdeklődők sem nagyon tudhatták, vajon alkot-e még egyáltalán, vagy költőként végképp elhallgatott. Második kötetére (*Tekintet*) tizenkét évet, 1980-ig kellett várni, a harmadikra (*Lapuskúszás*) újabb négyet. Ezt követően megint tizenegy évi szünet következett (*Skandalum*, 1995), majd még ennél is több, másfél évtized kellett az új és már idézett, *A szó árnyéka* című önálló verseskötet 2010-es megjelenéséhez. Itt azonban mintha megtört volna a jég. A nagy és kettős számvetés elkészítése (a PIM-interjú és a válogatott verseskötet) mintha megkönnyebbülést, kiürülést és megújulást hozott volna. Alig két évet kell ezután csak várni az újabb verskötet, *A tisztaság akarása* megszületésére, újabb négyet a *Fordított pohár* megjelenésére, s ha igazak a hírek, már a kiadónál van a legújabb kötet anya-

ga is, élén a *Sorok a végtelenről* című vers egyszerre megnyugvást és biztatást jelentő soraival:

*Rossz edényként félredobva élni?
A korongon van még új agyag.
Tekintsd az ember közjátékait:
megtörtént, ami megtörténhetett,
s most tengei örökké a múlton?
Töltsön el a nyugodt nemesség:
anyagunk tiszta, a mű határtalan.*

Győri László az utóbbi egy évtizedben megújította szerkesztői tevékenységét, kibontakoztatta prózaírását, s már eddig annyi verseskötettel jelentkezett, mint az ezt megelőző négy évtizedben együttvéve. Alkotói pályájának legtermékenyebb időszakát éli. Nagyon jó és megnyugtató ezt látni. Igazán megdolgzott érte, hogy ez így legyen! Nyilvánvalóan az utóbbi néhány esztendő terméséről

2005 nyarán Pozsonyban

egyelőre csak eseti kritikát lehet írni, átfogó értékeléséhez és megítéléséhez még kellő időtávlat szükségeltetik. Az sem tudható, hogy a szerző jelenleg mennyi kész és kiadásra váró anyaggal rendelkezik. Csak biztathatjuk azonban, hogy – hetvenhét év ide vagy oda! – használja ki ezt a kedvező széljárást. Ne a mottóként idézett friss egysoros tanácsát kövesse! Ne holmi „elvacogás” szerint rendezze be életét, hanem alkosson tovább a mostani lendülettel, a korábban megfogalmazott életelv szerint: amúgy „derekasan”! A pálya vázlatos áttekintése is arra enged következtetni, hogy nyilatkozatával ellentétben, bizony itt volna az ideje egy újabb nagy – ezúttal talán egyszerre prózai és lírai – összegezésnek, s bizony esedékes volna egy Győri László különleges életét és életművét feldolgozó és bemutató szakmonográfia vagy kritikai pályakép elkészítésének.

SZENTMÁRTONI JÁNOS

„...minden végtelen minden határtalan”

GYÖRI LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE
75. SZÜLETÉSNAJJA ALKALMÁBÓL

Egy év híján fél évszázada immár, hogy megjelent Győri László első verseskötete, az *Ez a vers eladó*. Ennek az első kötetnek – mint Monostori Imre kiváló tanulmányából is kiderül – „zajosan ellentmondásos” volt a fogadtatása. Volt, akit egyértelműen meggyőzött és meghódított ez a költői bejelentkezés, például Demény Ottót, aki azt írta: „ezt a kötetet csak dicsérő szavakkal szabad fogadni” – de akadt olyan ítéző is (Vas István), aki szemére vetette az ifjú költőnek, hogy „könnyelmű a cím, elsietett a kötet (...), és sűrítve példázza mai költészetünk egyik súlyos és elterjedt betegségét, a nagyzóló képdühöt.” A „képdüh” tényleg pontos és találó kifejezés volt Vas Istvántól, de nagyzólóknak – olvasva a debütáló kötet verseit – talán mégsem mondanánk ezt a tagadhatatlanul szinte féktelennek tűnő, elemi erejű lendületet, amely átjárja a bemutatkozó kötet verseit. Egy költői indulás ha markáns véleményeket – ne adj’ Isten, indulatokat – gerjeszt, általában jó jel. Arra utal, hogy most tényleg történt valami, tényleg feltűnt egy olyan hang, egy olyan karakter, amely képes megérinteni az olvasót, képes kibillenteni a komfortzónájából. Manapság nemigen hallani olyan versesköteteket, amelyek ennyire sarkalatos ítéleteket váltanának ki; egyáltalán, a költészet – legyen bármilyen magas színvonalú, elementáris – ma már nagyon nehezen képes áttörni a közöny, az érdektelenség falát. Győri László belépése a magyar irodalomba tehát egyáltalán nem volt észrevétlen, sőt, nagyon is emlékezetesre sikeredett. Az *Ez a vers eladó* című kötet felvonultatta és megcsillogtatta a költő mesterségbeli tudásának minden részletét és erényét, s ezek a csak Győrire jellemző erények és tudások aztán a legendás, 1969-ben megjelent *Elérhetetlen föld* című antológiában csak még következetesebbé, tudatosabbá váltak. Egyszóval, Győri László innentől kezdve megkerülhetetlenül része lett a kortárs magyar költészetnek, s az eltelt évtizedek csak elmélyíthették az olvasóban azt az érzést, sőt bizonyosságot, hogy az a költészet, amelyet Győri „művel”, fontos és egyedi színfoltja irodalmunknak. Báthori Csaba így foglalta össze ünnepeltünk művészetének legbensőbb jellegzetességeit: „Győri költészete az elmélyedésnek, a kötelező magatartásformák keresésének, s általában a léttel szembeni művészi felelősségnek a tanúsága. Olyan ellenméreg, amely versmentő gyógyszernek bizonyul.” Báthori Csaba mindezt Győri László 2010-ben megjelent, díjjal is jutalmazott *A szó árnyéka* című kötetéről írja. Látnunk kell, hogy az első kötet megjelenését követő négy évtizedben milyen változásokon ment keresztül Győri László lírája: a sűrítésnek, a leparlásnak, a végső esszenciák létrehozásának miféle varázslatos, megrendítő folyamata zajlott le költészetében. Mint minden nagy költészet, Győri László költészete is eljut azokhoz a határpontokhoz, végső kérdésekhez, amelyek mindnyájunkhoz

szólnak, mindnyájunkat érintenek. Pontosabban nem csak a kérdések határáig jut el, hanem képes önálló kérdéseket is megfogalmazni, sőt, valamiféle válaszokat is találni rájuk. Ez az a terület, ahová tényleg csak azok jutnak el, akik a költészet tiszta magaslataira – vagy Rilkével szólva: a „szív hegyeire” – érkeznek. Győri László hosszú hallgatásokkal elegyített, mennyiségre, „rőfre” nem terjedelmes költői életműve immár a „szív hegyein időzik”. „Hamuvá leszek én is vén mák vén bürök veletek békülök szempillám húnym béke van vén vályogházamban vastag kérgű házban minden végtelen minden határtalan” – írja *Vén mák vén bürök* című versében, s ennek a békülésnek, végtelenségnek és határtalanságnak a megtapasztalása, az olvasóval való megosztása a költői léttapasztalat egyik végső tanulsága, mondhatni kegyelme. Győri László eljutott oda, ahová költő eljuthat, s bennünket, olvasóit és tisztelőit is oda szólítja, ezekre a fenséges, magaslati levegővel átjárt tájakra. Mi más tehetnénk, követnünk kell őt, mert amerre ő jár, arrafelé kereshetjük a saját válaszainkat is örök kérdéseinkre.

(Elhangzott a Magyar Írószövetségben 2017. március 7-én.)

GYŐRI LÁSZLÓ

A végső naplemente

A nap lesújt, támolgok a porban,
ájulásig vág le rám a nap,
a bárd éle tarkómban, húsomban
serkenti ki fájdalmaimat.

Véit csutakol arcomról az árnyék,
letörli, ám újra lesuhint
a hóhér. Lépek egyre hátrébb.
Menekülnék, s elvágja az ínt.

A káprázó, különös szabadság
így adja sajátos ízeit.
A pokoli munkából szakadva
különös méreggel üdvözít.

Keringek egyre körbe, helyben,
mindenért én vagyok felelős
a házban, az udvaron, a kertben:
ez az enyém, s két szemem a csősz.

Disznó szennye, szerves ár az udvar,
sűvítő bűz, sűrű trágyalé,
disznóé, mely úgy rőfög ezúttal,
hogy letérdel a fényes tárgy elé.

Fénybe dőlök, a lassú veszésbe,
szúrjatok le, döfjön át a fény,
ez a végső naplemente kése,
tetőn, a trágyadomb tetején.

A gyűjtögető

A szekrényben, kicsi üvegekben
hány vascsavar, mennyi facsavar!
A csavart, a szöget gyűjtögettem,
az utcán is föl-fölszedegtettem
az elhullajtott szögeket, ha leltem,
nem szégyelltem, sohase resteltem
lehajolni, ha fénylettek helyettem,
nem azért, mert úgy adódott ingyen,
hanem mert jók, s a jó el ne vesszen,
még a rozsdás is, éppen az hiányzik,
az a rozsdás, az a kicsi nyápic.
Csavaroztam, deszkákat szegelttem,
fűrészelttem, csiszoltam, reszeltem,
akarat-nem-híján szöggel szögecseltem,
egy szög, egy csavar mindig ha hiányzott,
kitoldottam azzal, amit járva-elve leltem,
azzal, amit a föld a kezemre játszott.
Hány akarat, hány hasznos facsavar!
Fiatal voltam, milyen fiatal!

Mennyi üveg, hány doboz üresség
várakozik: egyszer dolga essék,
hogy teljesedjék javakkal tömötten.
Még hány elveszett alattam, köröttem!
Egy elhullajtott akarat a földön
öngyilkosból vált ki sápadtan, halványan,
miért, hogy én vagyok, aki megtaláltam?
Lehajoljak érte? Vissza sohasem jön,
aki elhullatta sápadtan, haloványan.
Mint talált tárgyat leadjam soványan
a legelső gyászos irodában?

Malom

A zsákot vállára tetette,
vitte vállon a búzamatot,
mint könnyű bábót, úgy cipelte
magasba, amit ő aratott.

Zsákokba szedte, meregette,
hozta vállon a búzamatot,
nagy, erős vállára emelte,
döngtek a szálkás deszkafokok.

Előbb föl, azután pedig le.
Vitte-hozta a búzamatot,
föl-föl és le, körbe, keringve

örvénylő malomba vetette.

S a búza szólt: a példa vagyok,
hordozgat ide-oda, íme,
mag voltam, és most belehalok.

Őröl – ez az eszme a híve.
Én, a mag, őrlöm csontjaitok.

DÉRCZY PÉTER

A harmadik énekes Khalkisz városában

ARCKÉPVÁZLAT GYŐRI LÁSZLÓRÓL

Győri László egy Tarján Tamás által készített interjúban (Magyar Napló, 2010/4., 17–24.) azt nyilatkozta, hogy: „Nekem voltaképp nincs állandó, szilárd költői, írói témám, programom: mindig változtam. (...) így majdnem öt évtized irodalmi munkáján belül legfeljebb három-, öt-, tízéves kisebb periódusaim érződnek egységesebbnek. Holott igényelném a határozottabb kontúrt, a kisebb egységeket is, és főleg az egészét, melyet létrehoztam.” (kiem. tőlem – D. P.). Ha végigtekintünk alkotói pályáján, hol versekben, hol hétköznapi megnyilatkozások formájában kitapinthatóvá válik, hogy ez az elégedetlenség érzés, hiányérzet szinte a kezdetektől ott rejtőzik az életműben, és a mai napig is tart. Sokféleképpen magyarázható ez az intellektuális és érzelmi állapot, nyilván eredeztethető részben az első generációs értelmiségi önmagát is kétségbevonó, önmarcangoló állandó bizonytalanságaiból, de persze Győri László esetében abból a tényből is, hogy bár első verseskötönyve (*Ez a vers eladó*) már 1968-ban napvilágot látott, neve közelebről ismertté egy azóta legendássá vált nemzedéki szerveződés, költői csoportosulás, a *Kilencek* és az ebből megszülető antológia, az *Elérhetetlen föld* (1969) révén lett. Erről a történetről én nem kívánok sokat elmélkedni, mármár könyvtári irodalma van, Vasy Géza személyében pedig monográfusa, értő interpretátora. Annyi azonban biztosan megjegyezhető, hogy – függetlenül az egész szerveződés sorsától, politikai elnyomtatásától, tehát metaforikusan fogalmazva: a benne résztvevők lelki egymáshoz szorítottságától – a *nemzedéki* fellépés, különösen „falkában”, nem tesz jót az egyes alkotónak. Azonosítani fogják sok mindennel, amivel nem azonos, magyarázni fogják adott esetben a költészetét olyan poétikai vagy pláne poétikán túl lévő jellegzetességekkel, amelyekhez nincs vagy alig van köze; vagy nem úgy van köze, ahogy ebből az „állapotból” következhetne. Győri László, ahogy én látom, egész pályáján ezzel a furcsa helyzettel küszködött, talán még ma is, amit az is alátámaszt, ahogy nagy távlatból visszatekintve láttatja önmaga és egykori társai *költői* helyzetét. Talán kicsit igazságtalanul, de a lényegét illetően végül is pontosan írja le, mi történt a nemzedékével, s persze egyben sajnálkozik is, hogy „mostanra Vasy és Csontos {János – D. P.} *privilegiuma* lettünk, mert több közelítés holdudvarában tárgyilagosabban, érzékenyebben helyezhetne el minket – együtt és külön-külön – a közvélemény, esetleg pontosabban helyezhetnének el magunkat, életművünket mi is” (Tarján, 22.). Ugyanebben az interjúban röviden érinti a *Kilencek* és az ő maga egymáshoz való viszonyát is, ami csak azért érdekes, mert egyrészt a legendákkal szemben eléggé józanul, racionálisan írja le azt, másrészt – s talán ez a fontosabb egész emberi/költői magatartása kialakulása szempontjából – láttatja már e korai időszakban is Győri László kivételes helyzetét is. „Ezt a csoportosulást, ezt a vasreszeléket a mágnes akkor húzta össze, amikor

én már lediplomáztam, s vidékre költöztem, tehát hatvanhat után. Addig, az egyetemen, a különböző diákszállókon csak úgy, minden különösebb cél nélkül naponként együtt voltunk.” (Gy. L.: *Tömörített élet*, Forrás, 2018/1., 51. old.), fogalmazza meg saját helyzetét. A helyzet pedig nem más, mint az, hogy Győri a valóságos életben – egzisztenciális és ki tudja, még milyen okokból – a csoportosulás perifériájára sodródik, benne van ugyan valamiben, de mégis *kivülálló* is, mintegy sajátos köztes állapotban létezik, s ez majd más-más fénytörésben verseiből is előtűnik. Költészete ez időben történő formálódása ugyanakkor, bár tükrözi egyes elemeiben e köztes létet, nem feltétlen hordozza ennek esetleges stílusjegyeit, hangnemi jellegzetességeit. Indulása éveinek versei, főleg az *Ez a vers eladó* kötetben, friss hangúak, de talán valóban kissé harsányak is, előelő tűnik bennük a kor lenyomataként egy már akkor is némileg meghaladott közéleti hangvétel, s persze sokféle hangnemiség keveredik bennük. Az *Elérhetetlen földben* viszont már kevésbé érződik az említett reflektálatlan hang, a pusztá kimondás költői kényszere, s az ott szereplő, tulajdonképpen nem kevés, pontosan huszonegy vers egy része külön-külön is, de együttesen különösképpen megpendít egy olyan regisztert is, amely ugyan majd sokkal-sokkal később szólal meg erőteljesen, de apró jelei már itt hallhatók. A hatásos, néha kissé túlhajtott képalkotás, a magyaros ütemezés, a népdalszerűség – mely furcsa mód nem tait vagy csak nagyon lazán kapcsolatot például Nagy László metaforahalmazokra épülő költészetével, Juhász Ferenc monumentalitásra törekvő versbeszédével pedig egyáltalán nem rokonítható – mellett a versek hetyke beszélője nem riad vissza attól, hogy az ütemhangsúlyos kétsoros népdal formájú és hangú versszakokból álló művekbe belecsempésszen már-már a szlengbe tartozó kifejezéseket is, amitől az egésznek megcsúszik a népdalos modalitása, és áthajlik egy szándékosan pongyola városi beszéd paneljeibe. Például a később sehol nem közölt *Május 35.* teljes atmoszférája már szinte egy kuplé világához közelít: „Presszó-hajlat vén kosai / a nőcikék vánkosai.”; a nyegle, vagánykodó, „utcagyerekes” hangütés pedig ilyen sorokat eredményez egy másik, ugyancsak népdalos versében: „Mit a zakó! föl se veszem. / Van egy lila pulóverem. // Úgy mondják, hogy más országból / szakadt ide egy ócskástól. // Hordták ugyan ketten-hárman / proletárok Angliában, // no de semmi, az vigasztal, / széle-hossza mint az asztal –, (Vörösrézharang, somfabot, husáng). A verset az antológia közléséből idézem, Győri László több mint harminc évvel később belevette válogatott versei gyűjteményébe is (*Bizonyos értelemben, 2002*), igaz némi címmódosítással (*Ércharang, somfabot, husáng*) és egy kicsit jelentősebb szöveg átírással/átformálással, 1964-re datálva a keletkezését. Itt jegyzem meg, hogy Győri e válogatásban meglehetősen szigorral járt el, költészete korai szakaszából viszonylag kevés mű tűnik fel, s ami még érdekesebb, hogy e kötetből lesz látható igazán élesen az a költői/alkotói gyakorlat, melyben újra és újra visszatér egyes alkotásaihoz, nagy műgonddal javítja, átírja, folyamatosan csiszolgatja, mintegy egyre pontosabbá teszi őket. Leggyakoribb eljárásaként a szöveg „húzását”, rövidebbé és feszesebbé tételét alkalmazza. Így járt el az idézett versnél is, az eredeti 13 versszakból csak 11 maradt, sajnos az általam is citált „proletáros, Angliás” versszak is áldozatul esett, noha magam is hajlok arra, amit Tarján Tamás jegyzett meg az interjúban, ti. hogy a két sor az 56 utáni IKKA-csomagokra is utalhat – ki ne emlékezne rájuk, ha már bőven hatvan fölött jár évei száma –, s így részben megfosztja a szöveget a politikai-történeti couluer locale-től valamint a beszélő ifjú merészséget sugalló, valamelyest a fiatal József Attilát is megidéző őszintén „hetyke” hangjától).

Győri László hatvanas évekbeli költészetének lényegében ez a kötet és ez az antológia a dokumentuma. Mindkettőből nagyjából az olvasható ki, hogy a versek beszélője többféle hangfekvés, többféle stílus között ingadozik, keresi a helyét lírai értelemben is. (Elődökhöz, kortársakhoz való viszonyban, melyben eléggé nyilvánvalóan lelhető föl a már említett József Attila hatása a képkalkotásban, de hasonlóan erős a népies költészet kettős hatása: az egyszerű, Petőfit is megidéző népdal képi szervezettsége és a szintén Petőfitől, s kivált Arany Jánostól származtatható tárgyiasabb, valóságosabb „elbeszélsmód”, amelyet aztán Győri Illyés Gyula tárgyyszerű, visszafogott előadásmódjával is rokonít, jogosan.) A helykeresés azonban nem kizárólag költészeti jellegű: a versekből az olvasható ki, hogy „hősük” nem találja azt a narratív pozíciót, azt a magatartásmódot, melyből a körülötte lévő „minden történés” és környezete elbeszélhető lehetne, s amelyet a beszélő erkölcsileg is elfogadhatónak találna. Tehát bár a költészeti hagyományok elsajátításában és preferálásában a korai versek nem sok kétséget hagynak, annál inkább a beszélő hős pozicionáltságában. Persze ez nemzedéki probléma is (és majd nemcsak Győri és az *Elérhetetlen föld* alkotóié, hanem a követő nemzedékeké is), a talajtalanság, 56 árnyékában a bizonytalanság, a „forradalom nélkülség”, a legalább látszólagosan nagy történelmi pillanatok forradalmi hevületétől és cselekvéslehetőségétől elzárt korosztály kétségektől, kétségbeesésektől tarkított útkeresése a hatvanas évek eléggé hullámzó politikai/történelmi/társadalmi keretei közt. Érdemes e tekintetben hivatkozni egy jóval későbbi kötet (*Tekintet*, 1980) versére, a *Levél* címűre, melynek ajánlásában ez szerepel: „Az *Elérhetetlen föld* emlékére”. A cím minden bizonnyal az antológiában szereplő társaknak szól, nekik ír a vers beszélője, méghozzá abból a pozícióból, amely a teljes reménytelenséget tükrözi, ellentétbe állítva azzal a helyzettel, mely a versben a török elleni harcot jelenti (jelentette egykoron). A szöveg záró versszak a tragédiát és felülemelkedést metaforizálja, a korszakban szerintem egészen kivételes módon: „Adj törököt újra, uram, / ó, mennyi drága vitéz! / Küldd ide már, hogyha lovan / egy hős véttől piperes!” Itt egyetlen versszakban közel két évszázad költészete sűrűsödik össze, melyben Győri László a vers újabb változatában (válogatott versek, *Végvár* címmel, átírva, 1966-os dátummal, az eredeti mottó eltűnik, és egy Ady-sor – „mert minden ellovan” – szerepel helyette) összeköti Kisfaludy Károly *Mohácsát* („Hős véttől pirosult gyászter”) Ady legendás remekművével, *A ló kérdez* című verssel. Ezzel mintegy bemutatja azt a lélekállapotot, melyet a hatvanas évek „végvári vitézei” élhettek meg: hogy ugyanis nincs mit védeni, nincs még méltó ellenség sem; mindkét változat keserű, ha Kisfaludy versére gondolunk, a vereségről beszél (megint csak: talán 1956 visszfényében is).

Ha szavahihetőnek gondoljuk a költőt, és miért ne tennénk, akkor az 1966-os keletkezési év több szempontra is felhívhatja a figyelmet. Elsősorban arra, hogy Győri László életműve sok tekintetben nem követi a szokásos, akár pályatársai egy részének költői útja alakulását. Két hangsúlyos publikációja után (*Ez a vers eladó*, *Elérhetetlen föld* antológia) a költő gyakorlatilag elhallgatott, csak tizenkét év után, 1980-ban jelent meg újabb kötete (*Tekintet*). Bizonyos poétikai és történelmi adalékokat most (utólag) előrehozva, nem mellékesen, fel kell idéznem.

A hallgatást lehet azzal is magyarázni, hogy Győri egzisztenciális okokból előbb Salgótarjánba, majd Kaposvárra, Tatabányára költözik, s e városokban vállal leginkább könyvtárosi munkákat. Kétségtelen, hogy a fővárosi

Dedikálás 2005 februárjában

egyetemista/értelmiségi/művészi létből való kiszakadás, a költőtársaktól való térbeli (s aztán részben ezzel összefüggően is: lelki, szemléleti) elszakadás nagyon elbizonytalaníthatta a fiatal férfit (aki közben családot is alapít), a pezsgő kávéházi és egyetemi szellemi életből mintegy visszatelepült a vidék kevésbé szellemi, mint inkább földhözragadtabb, e tekintetben valóságosabb, számára ismerősebb, korábban alaposan megtapasztalt világába. (Ennek az sem mond ellent, hogy például közelről szemléli a kaposvári színház legendás átalakulását.) Az életrajznak azonban van egy másik vetülete is, amely sokkal behatóbban, évtizedekre meghatározóan befolyásolta Győri László életét/kötészetét és 1968 utáni közel másfél évtizedes hallgatását, s ez nem más, mint Vas István kritikája az *Ez a vers eladó* című kötetéről.

Nem nagyon tudnék más példát felidézni, amely arról szólna, hogy egy rövid kis írás, egy karcolatnyi kritika ilyen mélyen és elementárisan érintse tárgyát, s aki újra és újra szembesítette magát azzal a tükörrel (mint később kiderült, az önmarcangolás mellett a tanulás vágyával), amelyet Vas István tartott elé. Az eredetileg a Népszabadságban megjelent szöveg, mely később Vas összegyűjtött munkái 4. kötetében (*Tengerek nélkül*, 1978. 178-179.) is feltűnt, valóban érdes és kemény hangot ütött meg (1968-ban a Népszabadságban ez kü-

lönösen „érdekes” lehetett), de valójában sok igazságot is tartalmazott. Vas István a *képhalmozást*, a „nagyzó képdühöt” vetette elsősorban Győri László szemére, illusztrálta is ezt többek közt a *Buborék* vagy a *Fohász* című versekből vett idézetekkel. Mindehhez csatolta azt is, hogy a költő nyelvi megnyilatkozásai nemcsak harsányságot, hanem olykor pongyolaságokat, nyelvi „maszatólásokat” is tartalmaznak, s végül a következtetés volt talán a legsúlyosabb: „könnyelmű cím, elsietett kötet”. Vas azonban a szigorú bíráló mellett azért azt is megjegyezte, hogy „Van még biztos dallamérzéke, sőt, úgy lehet, dalformáló készsége is, de ezekkel a képességeivel egyelőre mostohán bánik.” Meghökkenő kissé, hogy Vas István egyáltalán nem érzékeli azt az ekkor még rejtőző, alig-alig hangot kapó, de a versekben azért tetten érhető szemléleti és formai tárgyias-ságot, humort, amely azonban egy nagy költő szemét nem volna szabad, hogy elkerülje. Nem tudhatjuk, de a sérelemként megélt kritikában talán ezt érezhet-te a legsúlyosabbnak; amit más megfontolásokból és nem közvetlenül Vas írá-sára reflektálva a költő *Lapuskúzás* című kötete (1984) fülszövegében így foglalt össze: „Aki eddigi két könyvemet (*Ez a vers eladó*, 1968; *Tekintet*, 1980) olvasta, az láthatta belőlük, hogy mindig többfelé tartottam, nemcsak egyféle verset ítam.” Győri László az idők során aztán, amikor csak tehetett, kitért/visszatért erre a fogadtatásra. 2002-es nagy életútinterjújában (*Tömörített élet*) többször is felelegeti az esetet, s láthatóan nem vagy alig gyógyuló sebekről van szó, mély lelki érintettségről: „Nagyon bántott Vas István bírálata, évekig szenvedtem tőle, úgy éreztem, kapóra jött neki, hogy végre kimérgelődheti magát egy fiatalon a többi helyett is.” De még e beszélgetés előtt versben is reflektált némileg áttételesen erre a fogadtatásra. A *város* című verse, mely a tatabányai folyóiratban jelent meg (Új Forrás, 1999/4.) és később Győri László nem publikálta sehol máshol, nyitásában a pályakezds e furcsa, ellentmondá-sos szituációját jeleníti meg: „Már megjelentek első verseim, / sőt arra vártam, hogy a Magvető / kivesse végre első kötetem, / az *Ez a vers eladó*-t. Érthető: / azt íták róla, nagyon hetyke cím, / egyelőre viszont még se ilyen, / se olyan. Vártam!”. A nyilvánvalóan önéletrajzi vers amúgy a költő kaposvári időszaká-ból villant fel egy, amúgy eléggé durva részletet, s így a kötet rossz fogadtatása (Vas István által) összekapcsolódik a vers beszélőjének egy közelebről nem meghatározott, de nagyon is súlyos verbális bántalmazásával, megaláztatásával a vidéki város könyvtárában. A Tarján Tamással folytatott beszélgetésben aztán így összegezi akkori költői/emberi helyzetét, állapotát: „Összességében a visszhangtól lelombozódtam, évekig nem is ítam.” (id. mű 22.). A történet azonban nem engedi el Győri Lászlót, mintegy fogva tartja, amelynek kiemel-kedő lenyomata a *Skandalum* című kötetből (1995) – melynek jó egyharmada régi műveket is tartalmazott – a *Visszhang* című verse, mely a könyv egyik ciklusának is az összefoglaló címe. Ez a cím is beszédes, még inkább az, amelyet a 2002-es válogatott versek gyűjteményében, változatlan szöveg, de megváltoztatott tipográfia mellett, új címként kapott: *Stichomythia* (1994). S ami a legfontosabb: Győri alkotása Vas István versével lép nagyon szoros intertex-tuális kapcsolatba, olyannyira, hogy a Győri László-szöveg 14+2 sorából 8 nyolc sor Vas *Nem a vers* című művéből vett idézet. (Három helyen pontatlan ugyan, de nem tudható, hogy a torzítások a véletlen hanyagság vagy szándékos művelet eredményei, én kettő – „aminek” helyett „akinek” és „meglett” helyett „megvolt” – esetében az utóbbira hajlok, de nem tartom szerencsésnek.) Vas István soraira tehát mintegy Győri László sorai „válaszolgatnak” – azaz egy-fajta párbeszéd szemtanúi lehetünk, mint azt a „sztichomithia” jelenti is: ver-

ses formájú dialógus, melyekben a felek vitatkoznak, győzködik egymást, néha éles ellentétekben fogalmazva, néha éppen az egymáshoz való közeledés narratíváját használva. Az eredeti *Visszhang* cím e jelentéseket nem tartalmazta, sőt inkább azt a képzetet keltette, hogy a vers beszélője ráhagyatkozik társa szavaira, s bár mondatai nem simulnak bele szemantikai értelemben teljesen a társ mondataiba, elsősorban mégis az összetartozás (némi alá- és fölrendeltséget is sugalló) érzését erősítik. A 2002-ben megjelent átírat címe viszont már inkább a nem teljes egyetértést, és főleg a két beszélő, a dialógus két tagja *egyenrangúságát* szimbolizálja. A dialógusformából aztán az egyik legizgalmasabb Győri László-vers kerekedik, mely részben a kilencvenes évekbeli pozicionáltságát is jól jellemezi, de egész költészete ekkori és későbbi vívódásait is híven tükrözi: azt a legnagyobb problémát, hogy hogyan lehet úgy megszólalni hitelesen, hogy a személyesség, a személyes én ne uralja el a vers világát, hogy a beszélő nem mint valami igazság megkérdőjelezhetetlen képviselője, hanem mint maga is esendő emberi figura jelenjék meg. A probléma nyilvánvalóan a klasszikus modernitás poétikai és morális kérdése, mellyel a Babitscsal kezdődő nyugatos nemzedékek több hulláma is viaskodott. Győri Lászlónál ez azért is jellegzetes poétikai/világképi felvetés, mert maga is vallja, hogy költészeti indulása éppen a József Attila-i hagyomány s így a személyesség utolsó hiteles képviselője árnyékában történt (az Illyés Gyula-i tradíciók részben szintén ezen ontológiai problémák felé terelgetik). A „kiút” utáni tapogatózás egyik erős jele, hogy egyre szaporodnak verseiben a különféle beszéd-módokra, szövegalkotási formákra való allúziók. Már az 1980-as *Tekintet* című kötetben is találhatunk több erre utaló nyelvi-formai játékot. Ilyen a már említett *Levél, Az átváltozások*, melynek mottója Weöres Sándort idézi meg vagy a *Petőfi* című vers, melynek mottója József Attila *Iszonyat* című művéből egy részlet, s amely Petőfit és József Attilát mint beszélőket, emblemikus figurákat lényegében összemosza (de nem a kor irodalompolitikájában kialakított „forradalmi fősodor”-elmélet Petőfi, Ady, József Attila, jegyében, hanem mintegy sorsszimbólumként). Ezen utóbbi versek azonban nem intertextuális viszonyba lépő szövegek, az egy *Levél* kivételével, ahol, ahogy már jeleztem, a *Mohácsból* vett torzított és egyben ironizált idézet rész az amúgy nem tragikus, sőt inkább csak kétségbeesett és ironizáló versbeszédet végül mégiscsak „behúzza” ebbe az érzésbe. Ebből a korszakból és a *Tekintetből* aztán a hangkérés és idézettechnika szempontjából a legérdekesebb kísérlet a *Születésnapomra* című opusz, mely nemcsak címében idézi meg a József Attila-verset, hanem egész versformája, játékos nyelvi alakítottsága, bravúros rímtechnikája is a nagy elődöt állítja az olvasó elé. Hódolat a József Attila-i hagyomány előtt – ahogy írja: „De most, harminckét évesen, // lévő, ki nincs még, őt lesem, // miként // beszélt.” –, de „garázdaság” is, amint fogalmaz, s mint ilyen, a szöveg hordoz valamifajta öntudatos megkülönböztetést is, amely a két beszédmódot *majd* el is választhatja (egyszer): „s bölintson, íme, költemény // ez is, // az is.” Az már csak külön érdekesség, hogy Győri László ugyanehhez a vershez évtizedek után visszatért, s a hetyke/pimasz/öntudatos József Attilát (valamint saját magát) is megidéző verse után megírta és megjelentette a *Fordított pohárban* (2016) a *Szalmaszál* című verset, mely megtartja a játékos, nyelvöltögető rímélést és formát, sőt a befejezésben lényegében bravúrosan ki is fordítja. Ám azzal, hogy így indítja: „Hetvenkét éves lettem én”, egészen más regiszterbe és atmoszférába váltja át a vers világát: míg a forma a mögöttes értelemmel együtt a fiatalságot s így az életet, addig a szöveg közvetlen jelentése annak éppen ellen-

kezőjét, az elmúlást, az életbe mint utolsó szalmaszálba való kapaszkodást jeleníti meg. Kétségtelen, hogy a Győri féle *Születésnapomra* első változata még csak részben lép igazi interakcióba az eredetivel, az utóbbi azonban már – miközben fenntartja a formát – jelentősen átértékeli az eredeti szöveg tradícióját is. (Csak zárójelben jegyzem meg: Győri mindkét változatban átlépi az eredeti terjedelmi korlátait, a feltehetően 1974-ben keletkezett változat két strófával, a *Szalmaszál* hattal hosszabb, s mint említettem, az utolsó kettő az eredeti strófaszervezetet megfordítja/megváltoztatja, s így szerintem a verset nemcsak lezárja, hanem mintha bezárná, megváltoztathatatlanul körbezárná, körszerűvé tenné, ezzel az elmúlás visszavonhatatlanságát jelképezné.)

Visszatérve kiindulópontunkhoz, a Vas Istvánnal való versbéli párbeszédhez, még egy apró különbséget jeleznek a *Visszhang* és a *Stichomythia* között: az elsőben a beszélő (itt a szerző) nem jelzi a saját sor és az idézett sor különbségét, a másodikban viszont határozott tipográfiai különbséget tesz, melyet az azonosulás akarása és a különbségtétel akarása közti szimbolikus eltérésként értelmezhetünk. Amikor Győri *Stichomythia*-ra változtatja a címet, akkor már sokféle hangot, sokféle formát megpróbált. Még avantgárd kísérletei is voltak, mint például a *Laposkúszás* kötet szellemes és kiváló címadó „szövege”, mely nyelvi szöveget mindössze a címében tartalmazott, az opusz teste viszont pusztán a jelsorozatból, a végtelen matematikai jelének ismétlődéseiből állt össze, éles ellentétet alkotva így szöveg és jel jelentése között. Ide sorolható még a nem túlzottan eredeti képvers *Noé bárkája* címmel, mely egy hajót/bárkát ábrázol a „vers” szóból kirakva, s a szintén képversnek számító *Főnyeremény* is. Az avantgárral való rövid és igen kevés művet (én idesorolom a Lorcára utaló *Cigánysírató* (1975) című úgynevezett hosszúverset is, mely formához és hangnemhez Győri soha többet nem fordul) eredményező „kacérkodás” azt is jelezheti, hogy a költő pusztán be akarta mutatni, hogy ezt is tudja, ez a beszédmód sem okoz neki nehézséget. De talán az sem túlzottan merész általánosítás, hogy Győri a klasszikus modernitás felé tapogatózásban, közeledésben kicsit hasonló utat jár be, mint Vas István, akit szintén megérintett az avantgárd, de távolabbról Radnóti, Szabó Lőrinc korai versei is – lázadó formáikkal és szemléletükkel – megemlíthetők.

Győri László azonban éppenséggel más utakon, részben a Vas István klasszikus modernitásával fémjelezhető költészeti tradíciókon haladt tovább, ami az előzményeket tekintve talán meglepő, ám Győri tájékozódási pontjaiból, tradíciókeresései szempontjából logikus. Innét érthető majd meg, hogy 2010-ben Tarján Tamásnak arra a kérdésére, hogy ki volt számára mértékadó a Nyugat harmadik nemzedékéből, úgy válaszol, hogy „Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Vas István”, és ugyanitt azt is nyilatkozza, hogy a korai kritikából „Vas István véleménye volt előttem a legfontosabb.” De már a 2002-es életinterjúban is észrevehető a kettősség: sérelmezi ugyan Vas kritikáját, de azt is hozzáfűzi, hogy „igazat adok Vas Istvánnak, *elsietett kötet*”. S benne van az is e viszonyban, amit a vers kódája két sorában a Vas-szöveg és saját sora illesztésével együttesen állít: „*Nem kell költőnek lennem mindenáron.* / – És lehetőleg nem kell minden álom.” Az érthetőség miatt szükséges megidézni a Vas-szöveg teljes befejezését: „Beszélni, hát hallgatni is tudok. / Szólhatok-e többet vagy sem, kivárom. / Nem kell költőnek lennem mindenáron. / Tudnék, de nincs kedvem dalolni. Mert / Az ember a fontosabb, nem a vers.” Most különösebben nem érdekes, hogy elhelyezzük történetileg is a verset, bár nyilvánvaló, hogy (az összegyűjtött versek kötete szerint 1947–1956 között született) az ötvenes évek

légkörére és (irodalom)politikájára céloz, mert amikor Győri László a maga nyolc sorával belép a Vas-vers diskurzusába, akkor valamelyest időtlenné teszi a „költőnek lennem” dilemmáját, s vele együtt a hallgatás és beszéd ellenpólusait, melyek ugyanakkor mégis azonos töről fakadnak. (Ferencz Győző kitűnő írásában épp Vasnak e verse kapcsán értekeznek mélyrehatóan a problémáról; *Ami a fontosabb*, Holmi, 1992/4., 540–43.) Fontosabb, hogy a párbeszéd lezárásában Győri azt a rezignáción alapuló magatartásmódot erősíti fel, mely szerint nem szükséges álmok kergetése, jobb visszahúzódni, kívül állni és józanul szemlélni a körülöttünk lévő világot (tehát a Vas-verset elszakítja a finoman érzékeltetett történelmi kényszer valóságától, s áthelyezi azt a *Nem a versben* is meglévő általánosabb ontológiai helyzetbe). Vas István kapcsán még egy különleges Győri-versről is szót kell ejtenem.

A *Rozmaring* a *Lapuskúszás* kötetben jelent meg, Győri László nem választotta be válogatott versei sorába. A költőnek sem korábban, sem később nem volt szokása, hogy verseit keletkezésük szerint datálja (a válogatott kötetben azonban kivételesen megtette, alighanem azért, mert a műveket nem kötetenként és nem is időrendben közölte újra), itt azonban napra pontosan megjelölte valamiért a születés időpontját: 1972. február 7. A vers Apollinaire *L'adieu* című ötsoros művére alapul, melyet Vas István fordított *Búcsú* címmel. Apollinaire egyébként Győri avantgárd tájékozódási kísérleteihez is tartozhat, legalábbis a nagy szürreális versek vagy némely képvers alapján, melyeket a költő nyilván ismert, de szöveges nyoma/hatása valójában nem mutatható ki költészetében ezen szakaszában sem. A *Rozmaringban* ott rejtőzik majdnem mind az öt Apollinaire-sor, ám átalakítva, átírva, de a befejező ötödik – „És várlak téged tudhatod” – nem. Az öt sor zárt formáját fölbontja, négy darab négysoros versszakba rendezi és az egyszerű abab, cdcd és így tovább, rímpárokat alkalmazza. A „hangaszál” rozmaringra, rozmaringágra változik, és még számtalan apró változtatás bontja meg az eredeti szövegét, beleértve ebbe az időkezelést is: a *Rozmaring* végig jelen időben szól, míg a *Búcsú* indítása – „letéptem” – a múltban. Győri László jól érzékeli, hogy a *Búcsú* múlt ideje egy szerelem búcsúztatása, lezárása, a vers zárlatában meglebegtetve ennek lehetetlenségét. Győri az általános beszédhelyzetet átformálja, s mintegy „magyarossá” alakítja azzal, hogy a népköltészetben igen gyakran említett „roz-maringot” teszi a hangaszál helyébe, s kibontja, lokálisabbá, közelebb hozza az eredeti időszemléletét is azzal, hogy bevonja a diskurzusba Krúdyt legfőbb hőségnek, Szindbádnak a megnevezésével: „Ó idő ága rozmaringág / Rozmaring nevű fogadó / te tudod ki volt az a Szindbád”. A Győri-vers zárása így konkrétabbnak s ezzel együtt tragikusabbnak, sötétebbnek hat: „sötét virág a tűz a mélyen / csillogó szén halál”.

A *Lapuskúszás* még jó néhány parafrázist, az intertextualitás lehetőségeit kiaknázó művet tartalmaz, és ez így lesz majd Győri László további kötetében is (*Skandalum*, 1995; *A szó árnyéka*, 2010; *A tisztaság akarása*, 2012; *Fordított pohár*, 2016). Olyan bravúrdarabok szerepelnek itt, mint például *A Holló* (Pœ versét parafrázálva), vagy a szintén kiváló, Babits *Egy falusi csárdában* című versével interakcióba lépő *Hajnal*, a Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* versére alapozódó *Rettenet*, de lényegében szinte számlálhatatlanul lehetne sorolni azokat a verseket, melyekben ilyen vagy olyan módon Győri valamilyen európai vagy magyar lírai tradíciót elevenít fel, lép vele termékeny kapcsolatba, s e hagyományok döntően a klasszikus modern, illetve amennyiben nem huszadik századi előzményekről van szó, akkor is e klasszicitás, a magyar költészet hagyomá-

nyában elsősorban Arany Jánossal fémjelezhető vonulatához kötik a költőt. Arany több szempontból is jó példa; egyrészt, mert hozzá köthető az e kategóriában az egyik igen szép, nem egyszerűen intertextualitásra épülő Győri-vers az *A rongyforgató*, másrészt azért, mert a nyolcvanas években kialakuló Győri László-féle hangnem, hanghordozás, mely aztán a kilencvenes évek második felétől egyre uralkodóbb és kifejtettebb lesz, némileg ugyan Illyés Gyula közvetítésében, az Arany János-i magatartás és beszédmód tapasztalatának és tradíciójának az újrafarmálásából teljesedik ki. Báthori Csaba egyenesen arról szól laudációjában (*A hagyomány újdonsága*, Szépíró Díj, 2010), hogy: „Ez a kötet {*A szó árnyéka* – D. P.} az Arany János-i hagyomány felől újítja meg a költői beszédet.” *A rongyforgató* sem szerepel a válogatott versekben (noha meggyőződésem, hogy helye lett volna ott), így keletkezéséről az tudható csak, hogy az 1984-es kötetben jelent meg, de hogy valójában mikor keletkezett, az homályban marad. (Ez csak azért érdekes, mert Győri Lászlónál néha felbukkannak olyan versek kötetekben, melyek a könyvek kiadási dátumánál jóval, olykor évtizeddel korábban keletkeztek, s így a szemlélet- és beszédmód alakulásának is már korai mintái lehetnek.) A vers alcímében utal a költőelődre: *Arany János, amikor a „Vándor cipó”-t írta*, s aztán az eredeti mintához (13 strófa) képest igen rövid háromszakaszos költemény (a strófák felépítése is csak részben követi Aranyét) a *Vándor cipó* első szakaszának szövegéből „szemléz”, imitt-amott nem is teljes szöveghűséggel. Az Arany által elmondott történetre nem is reflektál, annál inkább a beszédhelyzetre, mely egy visszatekintő/felelevenítő narratív pozíció. Az öreg elbeszélőt jeleníti meg az intertextuális eljárással, aki életének vége felé emlékeibe temetkezik (Aranyról: „A multban él, ez ócska lom közt / Tesz-vesz, keresgél, rakogat.”). *A rongyforgató* beszédhelyzete azért érdekes még ezen felül is, mert a vers írója, ha csak a kötetbeli megjelenést tudjuk is, legfeljebb negyvenkét éves ekkor. Lényeges felismernünk, hogy bár az alcím előre/előzetesen nevesíti a vers főszereplőjét, a szöveg modalitása mégis azt eredményezi, de legalábbis sugallja az olvasónak, hogy szereplő és elbeszélő a legtökéletesebben azonosul, átfedi egymást, tehát a beszélőnek is csak „nyúl farknyi a reménye” (Arany János) az ő saját idejében. S ami még közössé teszi az életüket, az a költészet munkája: „s forgatva lassan ujjá közt / vers készül belőle, költemény / Akármi rongy a szó.” (Győri László). Deklaráltan tulajdonképpen *A rongyforgató*tól számíthatjuk, hogy Győri László tudatosan merít az Arany János-i hagyományból, s ennek ötvözése nemcsak a saját kisvárosi és falusi tapasztalataival, hanem a modern nagyvárosi életérzéssel adja majd ki azt a sajátos hangot, mely verseinek félrehúzódo, szemlélődő, néha szomorkás/bús, néha derűs, sokszor humorra, iróniára és öniróniára hajló, magát is kívülről látó, a hétköznapi apróságokat is megbecsülő és méltón megörökítő főhőse/elbeszélője magáénak tudhat. S így kapcsolódik a magyar költészet egy hatalmas vonulatához, amit ő maga a következőképpen határozott meg: „Magam a nyugatosok vagy az Újhold nemzedék hangvételéhez igazodom, illetve Illyés költői nyelvét érzem még mindig, ifjúkorom óta példának.” (*A versekkel hűtlenkedni nem lehet*. Beszélgetés Győri Lászlóval. Mátraházi Zsuzsa, Könyvhét, 2010) Ferencz Győző (Holmi, 1992/4. 541.) a hagyományvállalás szempontjából ugyanezt némileg módosítva, de érvényesen s talán meggyőzőbben vázolja: „Arany, Babits, Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Weöres, Nemes Nagy, Vas – valamennyien kilátnak magukból. Látják önmagukat, nem pedig narcisztikusan nézik. Ha van közös vonás ennyi eltérő költészetben, akkor ez. Nevezik az ilyen költőket józannak, gondolatának, analitikusnak, objektívnek,

tárgyasnak, metafizikusnak, rákérdezőnek, melyikét s mikor minek.” Minden eddigieket összegezve, Győri László bár tétován, kétségektől, visszahúzódsoktól, s talán visszarettenésektől is szabdalt pályáján már elég korán ebbe az irányba indult el, ehhez képest érdekes, hogy ezt az integráló képességét mindig újra és újra felfedezték, majd azonnal el is felejtették. Mohai V. Lajos írta le (Kritika, 1996/3. 41–42.) a *Skandalum* kötetéről szólván, hogy „A *Skandalum* versei nemcsak, hogy saját legjobb szintjére hozták fel a költőt, de lírája mélyében rejlő klasszicizálódás felé is eltolták a kiteljesedő művész hangsúlyait.” Majdnem tizenöt évvel később, a Szépíró-díj (2010) átadásakor Báthori Csaba méltatásában szinte azonos szavakkal írja le ugyanezt: „Győri László az utóbbi években pályájának új fennsíkjára érkezett. Remek prózakönyve, *A kései Éden* már sejtette azt az emelkedőt, amelyre az utóbbi években költészete is rákanyarodott. Ennek a kései kiforrásnak bizonyossága *A szó árnyéka* című kötet.” S bár kétségtelen, hogy *A szó árnyéka* Győri László talán legkiemelkedőbb könyve, az értékelés (Mohai V. esetében is) mintha inkább arra helyezné a hangsúlyt, hogy a mű esztétikai-poétikai értékei mintegy kiugranak az életműből, noha az talán már az eddig leírtakból is kiderül, hogy azok inkább belesimulnak egy folyamatba: ennek a költészetnek a sok megszakítással/elhallgatással tarkított *folytonosságába*. Az viszont valóban ténykérdés, hogy a kötet sikere, jó szakmai recepciója fölszabadító hatással lehetett a költő viaskodásokkal, kishitűségekkel terhelt önképére, mert pályáján egészen kivételes módon a rákövetkező hat évben két verseskönyve is megjelent, mindkettő magas színvonalon folytatva költészete legjobb, legszebb értékeit.

Győri költészetét összefoglalóan jellemezve az mondható el, hogy három forrásból táplálkozik, bár ezek eltérő erővel jelennek meg verseiben. Kísérletezései révén nagyon halvány nyomokban az avantgárd líraképzés jelei is megfigyelhetők, sokkal nagyobb súllyal, lényegében költészetének alapjait alakítja ki a népies költészet nagy hagyománya Arany Jánostól Illyés Gyuláig, s végül a klasszikus modernség számos nagy képviselője (József Attilától Szabó Lőrincig) volt hatással rá, a Nyugat harmadik nemzedéke (elsősorban Vas István) klasszicizáló törekvései majdnem olyan nagy befolyással bírtak lírája formálásában, mint a népies költészet. Utóbbi két „áramlat” sajátos Győri László féle integrálása produkálja aztán azt a költői hangvételt, mely a már említett tárgyas, személyes hangú, de az individualitást mégis háttérbe szorító nagyon természetes lírai hangot eredményezi, melyben egyszerre rejtőzik Arany János szemérmes, visszahúzódo, természetes és józan beszéde és Vas István más, mert inkább városi gyökerekből táplálkozó, de hasonlóképpen tárgyas és hétköznapi beszédmodokat idéző intonálása. Ez a különös beszédötvozet engedi aztán, hogy Győri László a hétköznapi apró és teljesen költőtlen eseményeit, történéseit is bevonja a versek világába, e téren tulajdonképpen messze maga mögött hagyva mestereit, hiszen aligha elképzelhető, hogy akár Arany, akár Vas a *Reterátot* (1972) versebe vonta volna. (Igaz, a profán téma és helyszín nagyon is komor, az ötvenes évek történeti környezetében kap hangot, ugyanakkor Győri az egész jelenetsort frenetikus humorral és iróniával valamint derűvel mutatja be.) Jellemző az is, hogy igen gyakran valami egészen triviális, hétköznapi tényből, jelenetből kiindulva jut el magasabb régiókba (pl.: a *Skandalum* kötetből a *Nagytakarítás* vagy a címadó vers prózai indítása; *A szó árnyékából* *A lichthof*, *A felni*, *A járda*, *A sarokvas*; vagy a *Fordított pohárból* az *Ablakdeszka*, a *Lakodalom*, mely többszörös átíráson is átesett, mire itteni formáját megkapta). Az átlagélet, a mindennapok világának pontos

megfigyelése és versbe emelése együtt jár azzal, hogy Győri László versei (pályáján az időben előre haladva egyre erőteljesebben) végtelenül anyagszerűek, értve ez alatt egyfelől azt az Arany János-i értelemben vett „földhözragadtságot”, a dolgok reális szemléletét, ahogy a vers hőse egy, a járdán heverő csavarért is lehajol. Ez a lehajlás, vagy általánosabban véve: odahajlás az élet legegyszerűbb tényeihez, jelenségeihez alapvető Győri költői magatartásában. Ugyanakkor az anyagszerűség magát a verset is érinti, amennyiben látható, hogy a költő számára maga a versírás gyakorlata is olyan, mint egy akármilyen (bár jelen esetben tán kitüntetett) munkadarabon dolgozás. Ezt tükrözi az is, hogy bár bravúrosan használ minden poétikai versformát, időmértéket vagy ütemhangsúlyt egyaránt mesterien, s a nyelvnek is igen széles skáláján, regiszterén képes játszani, feltűnő a készletesség, hogy egyes (meglehetősen nagyszámú) műveit újra és újra elővegye, javítsa, finomítsa – metaforikusan, de a költészethez való viszonyát tán pontosan is fedő megfogalmazásban: *fúrjon-faragjon* rajtuk, mint a jó mesteremberek. Az anyagszerűség harmadik jellemzője, eredménye a versekben, hogy rendkívül részletgazdagok, sőt bizonyos tekintetben a részletek uralják a műveket, s ennek két következménye lehetséges. A versekből előtűnő világok, akár egy disznóölésről vagy „orrkarakázásról”, akár a pesti utcán a szél által ide-oda fújt üres tejfőlös dobozról van szó, rendkívül intenzíven, „képalkotó düh” nélküli realitással jelennek meg, igen gyakran olyan narratívában, hogy a befogadó úgy érezheti: maga is jelen van az eseményekben. A *Részletek ideje* című versében így fogalmaz minderről: „A részletek az egyre fontosabbak, / az egészen túli, az egészen belüli részletek.” A *törpe sóhajában* más aspektusból ugyan, de újra a részletek uralma tűnik föl: „Ezt-azt, úgy ahogy, / az egész helyett / csupa részletet.” Győri egyik legszebb, kiemelkedően nagy verse pedig ezt a „részlet-kérdést” már további irányokba is átereli, s ezért hosszabban is idézem: „Hallom őket, az Összes hangjait / hallom, habár csak egy-egy részletet, / egyetlenegy hányadot jószerint, / mert a teljes egészen téveteg. / Dehogyan sejtik, hogy rejtőzöm megint, / s hallom őket ezen a szétesett / rönkön, akár egy odvas égi test.” (A *faluhangjai*). Utóbbi sorok arra is utalnak, hogy mint klasszikus modern elődei, Győri László is szembesül azzal az ontológiai problémával, mely a világ egészének szétesését jelzi, csak érdekes módon nála nem pusztán elvi/elméleti, gondolati síkon („gondolati vers”) fogalmazódik meg, hanem a mindennapi, hétköznapi élet részleteinek ábrázolása során.

Felmerülhet, hogy honnét eredeztethető ez a részletgazdagság, s elég kézenfekvő azt válaszolni, hogy hát a saját tapasztalásokból, a költő saját életéből, de hát azt is tudjuk, hogy más az önmagában vett életrajzi tény, s megint más a műalkotássá formált személyes tapasztalat. S persze egy esztétikailag megalapozott alkotás nem magyarázható közvetlenül a személyes élet információival. De Győri László esetében nem is erről van szó. Szembetűnő, hogy az „önéletrajz” mint lehetséges művészi megszólalási forma milyen régtől foglalkoztatja, s nem abból a megfontolásból, hogy az életrajz majd mintegy mögöttes jelentéssel hitelesíti a versekben megszólaló hős figuráját. Sokkal inkább a személyiség egyfajta értelmezéseként, ám nem pszichoanalitikus módon, hanem általában a személyiség széttartó irányultságai mellett keresve egyetlen személyiség lehetséges egységének, megtartásának formáit. Az önéletrajz mint olyan prózai, epikus elbeszélést vonz tehát, ami költészet esetében lehet verses regény is akár, egyébként meg számtalan, valamilyen módon nagyobb lélegzetű epikus műfaj (regény, novellafüzér, emlékirat) tárgya. Az epikus narratíva

Győri alkotától, egész költészete jellegéből adódóan is közel áll a költőhöz, így nem meglepő, hogy a kilencvenes évek elejétől különféle módokon is megjelent a most már szándékos és határozott törekvés az *elbeszélésre*. Előbb külső jegyekben vélem felfedezni ezt: például, hogy a *Laposkúszás* és a *Skandalum* című kötetei voltak az utolsók, melyeket (talán kénytelen-kelletlen, s nem túl meggyőző módon) ciklusokra szabdalt. A *Skandalum* óta máig tartóan azonban kötetekben a művek folyamatosan szerepelnek, semmiféle ciklikus vagy egyéb tagolás nem szakítja meg folyamatukat/folytonosságukat, ami egy másfajta olvasási stratégiát is igényel, mely valamelyest hasonlít a próza olvasásához. Nem véletlen, hogy a válogatott és új verseket tartalmazó *Bizonyos értelemben* című legvaskosabb kötetének versei is egyetlen nagy folyamban hömpölyögnek, s melyről maga is így nyilatkozott: „A rendező elv egyfelől a minőség volt, a minőség ítélete, másfelől pedig az, hogy úgy tűnjön, mintha egy epikus művet, egy regényt vennél a kezvedbe. (...) egy regényképet szerettem volna az olvasók meg magam elé tenni.” (*Tömörített élet*, 72.) S valóban, a kötet, ha nem is linearitásában követi egy életrajz vonulatait (annak személyes és történeti aspektusaival egyetemben), de egy szabad asszociációs mezőben mégiscsak kirajzolódik a versek beszélőjének plasztikus alakja és élete alapvető eseményeinek fordulata, s persze ott vannak a gyermekkor, az ifjúság és a felnőttkor képei, csak épp nem „sorrendbe” rakva. Így aztán olvasható a kötet egybefüggő szövegként, s mint egy hagyományosabb epikus alkotást, az „elejétől” a „végéig”, ugyanakkor megengedi azt is, hogy a befogadó elidőzzön egyes részekben, visszalapozzon vagy előre tekintsen, hogy bizonyos értelmek ily módon tűnjenek a szeme elé. Az elgondolás, hogy tudniillik a versek „tömbje” mintegy elbeszélést hozzon létre, a válogatott kötet idején már komoly múltra tekinthetett vissza. Egyrészt azért, mert (s ezt már jeleztem korábban is más aspektusban) Győri László lírai tehetsége mindig is hordozott narratív vonásokat, de nem úgy, hogy elbeszélő költeményeket írt volna, ám ez az „elbeszélésre” való hajlam nagyszerűen megmutatkozott versei jeleneteseiben, a néhány vonással felvillantott emberi és természeti környezet megelevenítésében, másrészt azért is, mert valóban elhatározottan törekedett lírai keretek között az önéletrajz átfogóbb formái megteremtésére. Az *Elérhetetlen föld* 1994 című újabb antológiában önmagáról, terveiről a következőképpen nyilatkozik: „1989 óta egy olyan verses regényen dolgozom, amely sohasem ér véget: életrajz is, meg nem is, mindenféle. Először önéletrajznak indult, aztán abbamaradt, most már egyszerűen csak iromány. Egyelőre nem is akarok mást csinálni, s ha nagyon ritkán is teszek hozzá egyet-egyét, ez a legfontosabb.” A jelek e szándéokra pedig már ott rejtőztek az 1995-ös *Skandalum* első néhány lapján az *Üveghegy* és *A szégyenkaloda* című versek (melyeket még tizenhárom másik követ: *Nagyapám léptei*, *Kín*, *Csuhéj*, *Szubsztancia*, *Változat*, *Beatus ille*, *Levél*, *Ósvágy*, *A nagyok dolgai*, *Visszhang*, *Ki emlékszik?*, *A had*, *Undor*) formájában, az egyik az első vers születésének pillanatát beszéli el, a másik a versírás felnőttkori „nehézségeiről” mesél. A *Bizonyos értelemben* kötetben aztán részben ott sorakoznak ugyanezek a művek, részben újabbakkal kiegészülve. Bár a verses regény soha nem készült el, és a későbbi kötetekben már nem is tűnnek fel rá utaló verses jelek, érdemes elidőzni néhány pillanatra azokon a részekben, melyek megvannak és feltehetően e formába illeszkedtek volna. Az egyes alkotások versformája egészen különös: 16 sorból állnak, melyből az utolsó kettő mintegy kódaként el van különítve a teljes szövegtől – ha innét nézzük, akkor tehát van egy tizennégy soros szövegtest, és a kétsoros kóda, amely lezárja az előzőek-

ben elmondott „történetet” (idézőjelbe teszem, mert néha tényleg történet, néha azonban csak lelkiállapot elbeszélése). Talán ebből is kitűnik, hogy a külső „burok” emlékeztet a szonettformára, sőt közelebbről a Shakespeare-szonettre, amennyiben ez az a forma, amelynek zárata az elkülönített két sor (kvázi kóda), amely azonban része magának a szonettformának, hiszen ez a kettő egyben a szonett 13. és 14. sora. Győri Lászlónál viszont a vers testét egy teljes formaértékű 14 sor alkotja (a rímtechnikában erősen eltávolodva a klasszikus változatoktól, leggyakrabban páros rímelés tagolja a tizennégy sort, s ez inkább emlékeztet a kétsoros páros rímű népdalformákra és a szonettbe illesztésükre), az elkülönített kóda pedig már a 15. és 16. sora a versnek. Akár így, akár úgy, az világos, hogy a kialakított forma (csakúgy, mint a valóságos szonett, legyen az bármennyire is elugaszkodva az eredeti petrarcai változattól) igen zárt, benne eléggé „gúzsba kötve táncol” a beszélő. Minden vers így különálló egységként lép viszonyba a befogadóval, és az egyes egységek is meglehetősen egymástól elzártan, elkülönítve működnek; nagy hiátusokat hagyva egymás közt és az elbeszélte „történetben”, melyeket asszociatív módon lehetséges az olvasónak kitöltenie. Lényegében ugyanez történik *A szó árnyékában* is, csak nem ennyire láthatóan: „Egy kis életrajzi fonalat rejtettem el benne...”, mondja a költő egy interjúban (Mátraházi, Könyvhét, 2010.), de az már nem az említett formára alapozódott. Valóságos történet, vagy cselekmény híján, bármennyire is szűkös legyen az, nagyon nehéz elbeszélőművet elképzelni (aminek mindig van, ha mégoly halvány is, teleológája). Kétségtelen, hogy Győri ezen virtuális verses regény kapcsán a modernitásnak az elbeszélés nehézségeivel való szembesülése egy sajátos formájába botlik, s a maga módján sajátosan is jár el, oldja meg maga számára a problémát. Mégpedig azzal, hogy a rímtechnikával, soralkotással és számos más poétikai eljárással terhelt verses beszédmódról átvált valóságos prózára, s a virtuális verses regény „történetét” egy különös epikai alakzatban beszéli el; ez lett a korabeli recepcióban is kivételes sikert elért *A kései Éden* (2005), melynek műfaját nem könnyű meghatározni. Tarján Tamás (és más is) „regénynek” nevezte (id. mű 23.), noha maga a szerző is tiltakozott ez ellen: „nincs történeteszöví fantáziám: nem tudok cselekményt kitálalni. Tehát *A kései Éden* sem regény igazából.” De a bizonytalanság azt jelzi, hogy valóban kérdés, milyen típusú szöveggel állunk szemben. A történet kisebb-nagyobb terjedelmű szövegrészekből áll össze, melyeket az elbeszélő, Kosztolányi szavával (Esti Kornél) élve, nem „csirizel össze”. Közelebbről talán novelláknak nevezhetnénk őket, hiszen az egyes részek önállóan is megállják a helyüket, értelmezhetők önmagukban is, bár kétségtelen, hogy együttesük tágasabb mezők felé nyitja ki az értelmezés lehetőségeit. Mindegyikükre jellemző, hogy egy közös elbeszélőjük van, az önéletrajzi hősként azonosítható narrátor, ám ez a narrátor sem szerepel mindig azonos súllyal, van, amikor valójában ő a főszereplő (például a narratív helyszínt szinte szociografikus pontossággal fölvezelő, az időt rögzítő és a gyerekkort felelevenítő szövegrészek), de van, ahol szinte teljesen a háttérbe húzódik, s a főhősök mások lesznek, mint például *A fiákeres* című novellában. Az azonos narrátor jelenléte inkább novellafüzérnek mutatja az *A kései Édent*, ezt azonban gyengíti részben az előbb jelzett hullámzó narrátori jelenlét, s részben, hogy a kötet végén elhelyezett *Eszközeink* s főleg a *Szavak* „fejezet”, mely utóbbi az elbeszélte kisvárosi/falusi környezet (s *bizonyos értelemben* az egész megrajzolt világ) nyelvi keretét mintegy szótárszerűen (mégis átélt személyességgel is) tárja fel: ezek és más konkrétan nem említett részek már inkább a „történethez” való viszonynak a

lírai jellegét mutatják. Nem poétikus-idilli értelemben, hanem egy sajátos alkotói értelemben használva a „viszony” kifejezést – ezen általában rövidebb szövegek megalkotottsága erős rokonságot mutat a korábban elemzett virtuális verses regény mozaikjaival, illetve azok egymás mellé építésének technikájával; hogy ugyanis bizonyos dolgok megértéséhez csak asszociatív kapaszkodókat nyújt a narrátor. Viszont különös és erős kapocs jöhet, s alkalmanként jön is létre a valóságos prózadarabok és az elképzelt egészként nem, de annak részeként (vagy teljesen önálló szöveggént) mégiscsak megszülető versek között. A kispikái *A végrehajtó* című darab világa, és konkrétan nyelvi jelölése a „transzferálni” szóban, már ott volt az 1972-es *Reterát* című versben, s a történet alapját a szinte azonos című (*Végrehajtók*), talán még korábbi versben is felismerhetjük. Ennyiből is látható, hogy a sokféle epikai műfajból (novella, anekdota, szociográfia) összetevődő világ építkezésmódja valóban erősebben kötődik a lírai szemlélethez, mint a történetmondó epikusi látásmódhoz. Vagy egyszerűbben: Győri László alkotói világában nagy átjárási lehetőségek vannak a kettő közt (másik prózai kötetére, az *A rabbiánus kecsketartóra* (2009) ez talán kevésbé igaz); s e tekintetben helyesen jegyzi meg G. Komoróczy Emőke: „Így a verseket és a prózát egymást kiegészítő, egymásra ráfelelő, a múltat s jelent együtt-faggató, összetartozó művekként kezelhetjük” (Pannon Tükör, 2009/3., 49.). A leginkább felismerhető e „mozgásban” a Győri László általi mondatszerkesztés, mely versben is mindig pontos, természetes lejtésű és hajlékonyságú, ahogy Báthori Csaba fogalmazta, „szabatos”, mint egy klasszikus prózai alkotás kiegyensúlyozott mondata (ebben is Aranyra emlékeztetően).

Ebből az arcképvázlatból talán kirajzolódott Győri László költészetének, egész munkásságának néhány alapmotívuma, pillére. A talán legfontosabbat még egyszer hangsúlyoznám: költészetének az integráló erejét, mellyel magába szívta/olvasztotta az indulás időben hosszan elhúzódó szakaszában a népies költészet minden még érdemes vívmányával együtt a klasszikus modernitásnak a személyiségi problémákra, a megszólalási nehézségekre is reflektáló, de az elmondásban mégis kapaszkodókat találó nagy életműveit. A kettő integrációjából keverte ki aztán azt a beszédmódot és formát, mely költészetére oly jellemző. Ha nem esztétikai-poétikai szemszögből nézzük ezt a tényt, hanem életrajzi vonásként próbáljuk értelmezni, akkor az lesz látható, hogy ez az integrációs szerep – vagy hasonló joggal nevezhetném hídszerepnek is – aztán nem mindig talált józan megértésre, sem a „népies alaktan, tematika és világkép” (Halmai Tamás *A józan és a drága*, Jelenkor, 2010/9., 1028.) felől, sem a modernitás képviselői részéről. A köztes lét nyomora ez, hogy némi patetikus színezetet is vigyek a megállapításba, ebből származik, ebből alakul ki az a nagyon rokonszenves magatartás, mely inkább félrehúzódik, háttérben marad, nem követelőzik; az, amely Arany *Epilógusát* idézi meg, a „félreálltam, letöröltem” egyszerű gesztusát, vagy ahogy *A kései Éden* záró darabjában (*A kulcs*) ő maga fogalmaz: „Úgy vagyok, mint a boldog ember: sose boldog, a végén mégis derűs, amikor visszanéz.” Ennek az érzésnek keserűbb változata a *Partszegély* pár sora: „Nem alva, nem is ébren, / nem ideát, nem odaát / ülök a partszegélyen / lefokozva, / magamba gyömöszölve.” De e furcsa köztességnek talán az egyik legszebb, mindenestre igen pontos megfogalmazása a *Khalkisz* című verse, melyben felteszi a kérdést: Homérosz és Hésziodosz között – a király Khalkisz városában „Méltósággal fogadta őket, / s ültette jobb és bal felől.” – vajon „Harmadik vándorénekesnek / érkezhetnék-e Khalkisz városába?”

Ahogy mondani szokás, halk szavú, s bár az utóbbi években termékenyebb, de általában véve ritkán megszólaló költő, ám ez nem változtat azon a tényen, hogy egyéni – a „képdühtől” a letisztult hangú klasszikus modern költészetig – tartó útján nagyon komoly értékeket, szinte soha nem ingadozó színvonalú sok-sok jó verset hozott létre, gazdagítva az egyetemes magyar költészetet. S talán az sem mellékes, hogy igazán szerethető is ez a költészet. Leülsz, elkezded olvasni egy versét, aztán egy másikat, egy harmadikat, s a végén már olyan, mintha egy közeli barátal dumálgatnál egyszerű dolgokról, nem cifrázva, néha a szavakat sem válogatva. Pedig az egyszerűség mögött mindig nagyon komoly dolgokról esik szó, mindegy, hogy a *Vasalásról* vagy a haza nem éppen jó illatú és ábrándosan szép *Látványáról*.

Az 1990-es évek végén a Boden-tónál

BÁTHORI CSABA

Az éjből, a mélyből

GYÖRI LÁSZLÓ HANG CÍMŰ VERSÉHEZ

Kérdem, mit őriz ez a költészet abból, amit elveszítettünk az elmúlt évtizedekben? De kérdezhetném azt is: mi az, ami ebben a korpuszban a régi költészetre emlékeztet, és a veszteséget visszæmeli szemünk elé, a homloktérbe, ahol csak a lényeges dolgokat szeretjük látni?

Én már cicomátlan Arany János-i hangütése miatt is szeretem, tárgyszerű-tárgyas szemlélete miatt, amely néha, igen, harmonizálja az éter és a lélek dallamait, s a természet jeleiben hirtelen a személy megrendítő jegyeit képes felmutatni. Tolnai Vilmostól tudjuk, hogy Arany János az a költőnk, akinek szóhasználatán alig dereng át a nyelvújítás szelleme (és mégis: majdnem minden lélegzetvételében modernnek bizonyul, nem üt el lényegesen mai nyelvhasználatunktól). Győri László beszédmódja, igaz, elüt a mai erőltetett s gyors avulással fenyegető nyilvánosságtól, ellenben megajándékoz valami mással: a töretlen, sértetlen magyar mondatfűzés és pasztikus modellálás gyöngyszemeivel. A befogadás érzelmi görbéjét hevenyészett hangon így jellemezném: a szűrkeség trükkjeitől a vissza-visszahívott figyelmen át az elmélyedő megrendülésig.

Első pillantásra egyáltalán nem igyekszik megragadni, nem akar meglepni, elbűvölni. Semmi mutatványos cafrang, semmi szemfényvesztés, semmi ügyeskedés vagy fejkavarás. Nézzük, hogyan intonál egy kétütemű nyolcast:

*Éjszaka van. Bagoly visít.
Amerre fut a kis fahíd.
A falusi éjszakában
bagoly huhog egymagában.
Hasogatja huhogását
a falusi éjszakán át.*

Tökéletes cezúrák, hajszálpontos exponálás, semmi feltűnő szótalálási ötlet. Vagy mégis? Olvasd el többször, és máris felszítja első ámulatodat. Milyen találat mindegyik ige: van, visít, fut, huhog, hasogatja. Ki merne ma verset kezdeni ilyen egyszerű kijelentő mondattal: Éjszaka van? S akkor kezdődik a verbális keringő, az észrevétlen érzelmi tántorodásnak, izzó megvilágosodásnak zajlása, amely a vers végén álló csattanóhoz vezet.

Meghökkenünk: disznó szokott visítani, nem bagoly. Talán fáj a bagoly-nak az éji sötétség? Sokallná a csendháborítás rítusát, amelyet minden éjszaka véghez kell vinnie? Talán a többi madár gyűlöletét panaszolná? Nem, az ember visít, mindjárt megtudjuk, aki őt huhogni hallja. Mintha a szabatossá tisztuló huhog ige – ez a kis verbális hanghíd – vezetne át a bámulatos ötödik sor egész világegyetemet horzsoló szerkezetéig: hasogatja huhogását. Nem győzőm számolni az időt, mióta bámulom már, időtlen idők óta, úgy rémlik, ezt a sort. Ahogy a tárgyassá érdesített ige, a hehezetes hangutánzás meg-

idézésével, egyenesen valami mágikus szertartás szereplőjévé avatja a láthatatlan madarat, az telitalálat. Hasogat: gyakorító ige. Tehát a bagoly mintha kettévágná a némaságot, szétfeszítené zajával a tömbökben nehézkedő fekete időt, mintha visszhangot teremtené a félelemnek. A visítás rögtön kettős értelmet nyer: a bagoly egymagában huhog, s úgy érezzük, magányától visít – vagy tán attól, amitől az ember éjjel-nappal: hogy nem veszi észre senki a sötétben.

Hibának érzem-e a *falusi* jelző megismétlését? Csak vaskalapos vagy gyanútlan olvasók gondolják, hogy az ismétlés hibája a remekműnek. Aki fájdalomtát dalolja el, gyakran szűkíti szókincsét, nemegyszer csupán néhány szót képes elismételni. Hízogó költő nyilván *vidékit* írt volna eleve, vagy legalább másodszer *vidékit*. De itt a falu lágy csöndjét, a lappangó és megsüppedt éji tájat – talán így érzi ez a minden túlzástól fázó írói alkat – elég egy megismételt archaikus szóval emlegetni. Főösleges élenkség helyett súlyos éberséget érzékeltet a visszhangos fogalmazás. Még egyszer megkapaszkodunk az ismert alapon, a vízszintes síkon, mielőtt messzebbre rugaszkodnánk, és nyugalmasan átúsznánk a szorongó eszmélkedés hullámainra. Mert most, a nyolcsoros második szakaszban, hitelen megszólal a láthatatlan:

*Nappal nem látni a baglyot,
de éjszaka egyre hallod.
Nappal mindig láthatatlan,
de éjszaka ott a hangban.
Bárcsak cinke hangja volna,
madáretetőn kopogna,
amelyet a napfény fűrészt
az orgona ágai közt.*

A vers itt pillant át először megilletődve az éjszaka barlangja felé, és megsejteti velünk a lombok közt ücsörgő talányos madárvilág félelmes szokásrendjét. Hasonló illettség ragad meg bennünket, ha egy mély kútba pillantunk le, vagy egy irdatlan magas torony körkörös kilátójában hátrahőkölünk a panoráma látványától, vagy ha egy hídról lenézünk hatalmasan hömpölygő vizekre.

Az archaikus rettenet bűvereje, amely az állatvilág meghökkenítő látványából, valamely önmámorító ötlet felderengéséből ered, nem ismeretlen a modern költészetben sem. Baudelaire-t a baglyok tudata a mozdulatlanság isteni egyszerűségével tébolyítja: képesek mocnás nélkül bevárni a melankolikus órát, amelyben széledni és uralkodni kezd a sötétség (*Les hiboux*, A baglyok című versében). A francia költő szonettjében a csodálat abban csúcsoodik, hogy a bagoly helyőrző higgadsága szembekerül az ember száguldó, örökké helyet és eszméletet változtató izgágaságával, s mintegy indokolja azt a kínzó tudatot, hogy az ember folyton a fenyítés állapotában él. „L’homme ivre d’une ombre qui passe / Porte toujours le châtiment / D’avoir voulu changer de place” (Az ember, aki mámorosan hajhász egy-egy futó árnyat, / örökre magában hordja a fenyítést azért, / (merthogy) meg akarta változtatni a helyét). A kifürkészhetetlen dolgok iránti ámuló tisztelet (és titok, idegenség vagyunk mi is önmagunknak), ez a vers alapmotívuma. A költő valami tájékozatlan bennszülöttként (a fény bennszülöttje) réved rá az éjszakai másvilágra, s mintha először a nappali nyájasság képeit keresné, azokba szeretne kapaszkodni.

Jut eszembe Alexander von Humboldt leírása a Guácharo-barlang szikla-üregében ücsörgő madarairól: az indiánok vezetésével menetelnek egyre-egyre beljebb a hosszú-hosszú barlangban, és hallják a felrebbenő, sivító-rikoltozó szárnyasok iszonyú lármáját és hemzsegő hurrogását a kopálfáklyák kormos lángjainál... S egyszerre megtorpan a csapat: az indiánok ugyanis babonából csak nagy-nagy ritkán hatolnak a barlang mélyére, mert úgy tartják: őseiknek lelke gubbaszt ott a sötétben, ahová sem a Nap, sem a Hold fénye be nem szűrődhet soha, és ezt a magas mélységet félve tiszteli az ember. Humboldt azt írja: a guácharo-madarakat megközelíteni, ez azt jelenti: egybegyülekezni az elődöknél, meghalni az elődök színe előtt. Ezért a varázslók, a méregkeverők éjjeli szertartásaikat a barlang bejárata előtt végzik, hogy kiengeszteljék a rossz szellemek vezetőjét, Yolokiamót.

A mágikus megtorpanásnak, a természetfeletti hírköröktől való megriadásnak ezt a rituális gyakorlatát, ugyanakkor emberi létünkhöz fűződő érvényét villantja fel Győri László verse is – először, a második strófában, csupán a sötétben megvalósuló láthatatlanság megidézésével. A kétütemű nyolcasok párrímes trochaikus záratai az első hat sorban a ráolvasás delejével derítik a hetedik-nyolcadik sor napfényes, könnyed hangulatát. A bagoly–cinke, a nap-pal–éjszaka, a visítás–huhogás, az egyszeri kis cinke és az egyre hallott bagoly ellentétpárjai gazdag körítéssel készítik elő a harmadik strófa befele forduló, a látomást a melankolikus önvizsgálat felé terelő betétjeit.

Mert a hétsoros harmadik szakaszban hallatlan fordulat történik: kiderül, hogy a bagoly kint is van, meg bent is. A roppant éjszakában, az ágak közt, vagy sehol-kitudja-hol rejtőzködő madár hangja egyszeriben nem a lombok kemény levelein vagy a környék függőleges sziklafalain verődik vissza, hanem a lélek még fogékonyabb, mert nemcsak zajt tükröző falán, önvizsgálatot követelő, tisztaságért folyamodó hangszekrényében. Félelmes belátás születik, dereng fel most a verssorok mögött: hová jutottam?, ki vagyok én?, látom-e még önmagam?, nem önmagamból származik-e ez a láthatatlan hang, a hang s a téboly, amely következő életemet felismerhető, eligazodást gátló lidércce torzíthatja?

*Köd. Éjszaka. A köd bennem.
Ezt a hangot kell figyelnem.
Sűrű ködben huhog bennem.
Köd van. Én is ködbe vesztem.
Le, magamra ereszkedtem.
Ki se látok már magamból,
úgy kell vakon tapogatnom.*

Mi történt? A külső vészmadár hangot adott a belső vészmadárnak.

Shakespeare jelenetei ötlenek fel, a *Julius Cæsar* első felvonásának harmadik jelenete, Casca vészjósló szavai: „A Kapitóliumon egy oroszlánnal találkozom, rám meredt, és morogva eloldalgott anélkül, hogy bántana. (...) És tegnap éjjel láttam az éj madarát, ott ült a piactér közepén, pontosan délben, és sivított és káromgott” (hooting and shrieking). Győri költeményében a bagolyvisítás éppen ilyen baljós előjel, valamilyen közelgő (vagy már lezajlott?) pusztítás veszedelmét jelenti.

De még döbbenetesebb a *Macbeth* második felvonásának egyik jelenete: miközben a férj elköveti a gyilkosságot, a feleség azt sziszegi: „Figyelj csak!

Csönd! / A bagoly volt az, ő kiáltott, a halálmadár, / aki a legkíméletlenebb Jőéjszakát-ot küldi most” (Hark! – Peace! / It was the owl that strick’d, the fatal bellman, / Which gives the stern’st good-night). A *fatal bellman* kifejezés a nyilvános kikiáltót jelenti itt, akinek feladatai közé tartozott, hogy a kivégzés előtti éjszakán bejelentse a halálraítélteknek a küszöbön álló végzetet. És milyen meghökkentő: pár sorral lejjebb Macbeth maga is hangokat hall, amelyek megölik az álmot, az ártatlan álmot... „Olyan volt, mintha egy hangot hallanék, amely hív: Fejezd be az alvást! / Macbeth meggyilkolja az alvást – az ártatlan álmot (tkp.: alvást); / az álmot, mely összeköti a gondok megbomlott gombolyagját, minden egyes nappali élet halálát, a nehéz munka fürdőjét, / a horzsolt lelkek balzsamát, a nagy Természet második fogását, / amely az élet ünnepének fő-fő tápláléka” (Methought, I heard a voice cry, ‘Sleep no more! / Macbeth does murther Sleep,’ – the innocent Sleep; / Sleep, that knits up the ravell’d sleeve of care, / The death of each day’s life, sore labour’s bath, / Balm of hurt minds, great Nature’s second course, / Chief nourisher in life’s feast).

Egy szó mint száz: Győri László benső hangjai is nehezítik az álmot, megszagatják az éji nyugalmat, hangszította látomásba ágyazzák a költő félelmeit. Ez a harmadik szakasz halmozza a szépségeket, a mesteri költői fogások hatáselemeit, szagatott kurta állításaival, a fordulatok pörölycsapásszerű nyerseségével, az ismétlések döféseivel, az ötös rímbokkal, mely a szakasz végén hirtelen az asszonánc határára ugrik, s egy elbicsakló bambarímmal lefojtja a gyülemelő s egyelőre névtelen zaklatottságot. Külön elemzést igényelne ez a dísztelen, hallatlanul aktív sor: „Le, magamra ereszkedtem.” Ahogy letépi az igekötőt az ígéről, s kitűzi a sor élére. Ahogy egyetlen szótaggal pillanat alatt monumentálisan jelölni képes a befelé furakodó figyelem irányát, eredményét, veszedelmét, ahogy az önboncolás éji rítusát ezzel a végponttal keríti be: magamra ereszkedtem, végre a számadás fókuszába tuszkoltam, a mulandóság szférájába fúrtam kíméletlen csápjaimat. S ahogy aztán a záró sorpárban hűvösen leszögezi: csupa köd vagyok belül, vak vagyok az éjszakában is, de éjszaka vagyok magam is, önmagam baglya vagyok, és tudomásul kellennem a vést, világtalanul mászva most már a sírig.

A záró strófa aztán visszaüt a vers elejére, s még egyszer, újabb és újabb nekifutások nyilallásaival, sulykolja az elveszettség hangulati belátásait. A bagoly hangja előbb megtestesítette a kinti sötétséget, aztán felszította a benti sötétség, a lélek éjszakájának tömören nehezkedő anyagát (gondoljunk a misztikusok, például Keresztes Szent János tapasztalatára), majd megnyitotta az önvizsgálat útját, a mulandóság vagy mérhetetlenség rettenetét, s végül ahhoz a képzethez vezetett, hogy életünk körül és életünkön belül folytonosan motoz valami lényegében ismeretlen erő. Viselem, és mégsem ismerem életemet, sugallja. Tudjuk, a költő régóta foglalkozik Edgar Allan Poe *A hollójával*. Mintha ebben a nyugodtsággal álcázott vívódásban, ebben a gyönyörű *Hang*-versben is a rejtelmes elemekből építkező sors fuvalma érintené meg a lírai médiumot, és tessékelné új percek felé egy ernyedte sejtelemmel. A szöveg indulati anyaga inkább a melankóliához elég – a drámához túl higgadt, inkább sors-, semmint végzetszerű.

Kellemetlen az éjszaka a lelkiismeretnek, a riadalomnak, az öregedésnek. A bánat, meglehet, olyan közeledő, baljós dolgokat világít meg az embernek, amelyek nem is léteznek. De talán a legszebb szavakkal azokat a dolgokat fejezik ki a költők, amelyek nem is léteznek... és mégis döntenek életről-halálról. Hadd idézzem végül ezeket a legszebb szavakat, hadd idézzem az egész

költeményt, melyben a szorongás mögött még elfér a remény, a rejtély alján még fel-feldereng a holnap életakarát. Nyugtatja ez a vers az embert, s mintha mindennek ellenére azt tudatná: lehet, hogy az ismert élet elegendő az ismeretlen elviselésére.

Hang

*Éjszaka van. Bagoly visít.
Amerre fut a kis fahíd.
A falusi éjszakában
bagoly huhog egymagában.
Hasogatja huhogását
a falusi éjszakán át.*

*Nappal nem látni a baglyot,
de éjszaka egyre hallod.
Nappal mindig láthatatlan,
de éjszaka ott a hangban.
Bárcsak cinke hangja volna,
madáretetőn kopogna,
amelyet a napfény fűröszt
az orgona ágai közt.*

*Köd. Éjszaka. A köd bennem.
Ezt a hangot kell figyelnem.
Sűrű ködben huhog bennem.
Köd van. Én is ködbe veszem.
Le, magamra ereszkedtem.
Ki se látok már magamból,
úgy kell vakon tapogatnom.*

*Falusi köd. Elhagyatott.
Éjszaka van. Magam vagyok.
Magam háza, bokra mögül
jön, jön a hang körös-körül.
Meg nem fejthetem kútfejét,
nem láthatom eredőjét,
két szemének két gyűrűjét,
éjszakája sűrűségét,
nem láthatom, hol van bennem
az az egy, az ismeretlen.*

MOHAI V. LAJOS

„Bizonyos értelemben”

GYŐRI LÁSZLÓ „FELELETEI”

„Bizonyos értelemben” Vas István-hommage

Dolgozatomban arra szeretnék rámutatni, hogy egy kritikuspápa megszólalása, aki nem elhanyagolható módon jelentős költő is volt, és az irodalom éles szemű, kíváncsi megfigyelője, a hatás-ellenhatás (az ellenhatás-hatás) törvénye szerint hogyan alakított egy költői önszemléletet. Talán nem túlzó a kijelentés, hogy tárgyam: egy kritika utóélete egy életmű alakításában. A kritika Vas Istváné, a bíráló alá vett könyv Győri Lászlóé volt. Továbbá szólok Győri László költői munkájáról, mindenekelőtt költői önszemléletéről, ennek alakulásáról a 2002-ben megjelent *Bizonyos értelemben* című kötete alapján: a pálya egészét is megmutató válogatott és új verseket tartalmazó kötetéről van szó, amely – komoly előkészület után – a költő hatvanadik születésnapjára jelent meg. Ennek a kötetnek van egy olyan jellegzetessége, amely a bíráló eljárását tehát befolyásolta. A *Bizonyos értelemben* kötet cím és az egész összeállítás mögött ugyanis Vas Istvánnak címzett „feleletet” látok, de egyúttal „egy megbecsülés” különös természetrajzát is, egy kritika hosszan tartó utóéletét az életmű alakításában.

E többes állításhoz magyarázat kívánkozik.

A magyarázat, mint fentebb jeleztem, Vas István személyéhez kapcsolódik; ő szenvedélyes versolvasó, vers- és költészetkritikus is volt; életművében kitüntetett hely jut az önként vállalt eszmének, hogy a klasszikusok mellett a kezdőknek is figyelmet szenteljen. Híressé vált írásai hatással voltak költői pályák indulására és folytatására, elég lehet Tandori Dezsőre, Petri Györgyre és Várad Szabolcsra gondolni: „Vas kortársi kritikái valóban segítő és tanító írások. Bírálóatának legfőbb címzettjei a fiatal költők”—írta *Vas Istvánról mint kritikusról* Radnóti Sándor.⁴⁴

Vas 1968-ban *Négy indulás* című kritikájában Balla Zsófia, Gutai Magda és Ágh István kötetei mellett figyelmet szentelt Győri *Ez a vers eladó* című kötetének.⁴⁵ Mégpedig a négy költő közül ő kapta a legkevesebb pozitív jelzést és a legtöbb szakmai kifogást Vastól. Mai szemmel is kíméletlenségig őszinte írás, mai szemmel is megingathatatlan állításokkal, olyanokkal is, amit Vas kiterjesztett az akkori „fiatalokra”, amikor például *nagyzoló képdürről* ír, ezt vetve a szemükre. Nyilván megakaszthatta Győri becsvágyát – ahogy ez történt is. Győrit Vas István súlyos tekintete „kísérte” (és talán kísértette is): ez a súlyos bíráló nyomot hagyott benne, és eljuttatja odáig, hogy megírja 1994-ben *Stichomytia* című versét, amelyben Vas költői magatartásának, önszem-

44 Radnóti Sándor: Bizonyos gyanakvással, bizonyos elragadtatással. Vas Istvánról mint kritikusról. In: Radnóti Sándor: *A piknik. Írások a kritikáról*. Budapest, 2000. 181.

45 Vas István: *Négy indulás*. In: Vas István: *Tengerek nélkül*. Tanulmányok. Budapest, 1978. 178-179.

léletének továbbgondolása folyik, saját magatartásának és önszemléletének tükröződésében.

De erről később bővebben ejtek szót.

Ide kívánczik még egy érdekesség arról, hogy Vas István milyen komoly méltósággal viselte ezeket a kritikákat, és ez alól természetesen nem lehetett kivétel a Győri-kötetről írott sem. Radnóti Sándor Vas tanítanivaló arányérzékét és eleganciáját épp az *Ez a vers eladóról* szóló írás egyik részletével argumentálja, hogy idézem Radnótit: „Nemcsak megállapítja a kétévtelműséget, ám nem rest két idézetet is válogatni a kétféle értelmezésre, még hozzá a magyar költészeti tradíció két véglétéről, hogy a lehetőségek ívét tapintatosan kifeszítse, egy költői ügyetlenséggel szemben.”⁴⁶

Előbb megállnék a kötet címénél: *Bizonyos értelemben*. Aki ismeri Vas István életművét, és itt az összes műfajára is gondolok, nemcsak a bírálatainak végtelen gazdagságára, hanem az alkotói énjének jellegzetes tulajdonságára, sőt egyenesen alkotói vonására, annak nem hangzik idegenül egy verseskötet fölött a *Bizonyos értelemben* cím. Vas szívesen ragasztott az írásai fölé olyasféle címeket, amelyek nem zárnak ki semmit, de sok mindent elfogadnak, magukba foglalnak: *körül-belül, igen is, nem is*.

Mit fejez ki a „bizonyos értelemben” Győrinél, hogyan használja a költő? Miután a kötetben minden a vers írójára van kihegyezve, mind az életrajzi én, mind a költői én tekintetében, az olvasó azt gondolhatja, hogy Győri azt akarta mondani, hogy bizonyos értelemben költő vagyok: „Nézzétek meg, milyen értelemben vagyok én költő!”

A *Bizonyos értelemben* cím azért is megütötte a fületem, mert Vas bírálatában nem kegyelmezett Győri akkori címadásának sem: „könnyelmű cím, elsiegett kötet”.⁴⁷

Nem tudom, hogy személyes kapcsolat volt-e, kialakulhatott-e Vas és Győri között, de ez a dolog szempontjából sokadlagos; hogy fontos szerepet vitt ez a kritika Győri irodalmi gondolkodásában, és a 2002-es kötet létrejöttében sokat nyomott a latba, egyébként maga Győri vetette föl a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2002-ben lezajlott *Tömörített idő* című életrajz-beszélgetésben. A Maróti Istvánnal folytatott hosszú beszélgetés fontos pontokra mutat rá Győri munkásságában; tanulságait magam is igyekeztem fölhasználni, noha – nem kivételes dolog ez –, a bíráló szeme sokszor *mást is lát*, mint amit tapasztalnia kéne a költői önvallomás, önmagyarázat tükrében.⁴⁸

Én az értelmezésnek ezzel a lehetőségével élek.

Stichomytia

Nem dacosan, közönnyel hallgatok.

– S nem akképp, azon is túl vagyok.

Élni, költőnek lenni csak tanultam.

– És tanítványként lassan elvadultam.

46 Radnóti Sándor: Bizonyos gyanakvással, bizonyos elragadtatással. Vas Istvánról mint kritikusról. In: Radnóti Sándor: *A piknik. Írások a kritikáról*. Budapest, 2000. 182–183.

47 Vas István: *Négy indulás*, In: Vas István: *Tengerek nélkül. Tanulmányok*. Budapest, 1978. 179.

48 <http://www.forrasfolyoirat.hu/1801/gyori.pdf>. A végjegyzetben hosszabb részletet idézek, hogy az olvasó követni tudja, miről beszélnek.

Én nem az vagyok, akinek születtem.
 – S kinek születtem, attól messze estem.
Az az enyém csak, amit megszereztem.
 – És nem szereztem, legföljebb csak a veszttem.
Amiből nem volt, megtoldottam ésszel.
 – És híján voltam végig nem kevésse.
Elég sokszor megvolt a lehetetlen.
 – És elfutottam előle ijedten.
Megtanultam, azért vagyok nyugodt.
 – És nyugtalan, hogy mégsem okulok.

Nem kell költőnek lennem mindenáron.
 – És lehetőleg nem kell minden álom.

A vers Győri költői pályáján az önszemlélet alakulásának egyik legfontosabb, mondhatnánk, szinte *egyedülálló* darabja; én kevésbé hallom ki a párbajt a versből, számomra inkább valamiféle belső vívódás eredménye ez az állításokat összefűző montázs; felelet, következtetés, és a mondottak okán természetesen Vas István-hommage. Kettős tükörkép – kettős érzékelés, persze, mindenekelőtt a „közelítés önmagamhoz”- típusú önpotré. (Vas minden műfajának mesterjegyei közé a „közelítés” tartozott.)

Vas Istvánhoz – sok ráillő és a kortársak által méltán használt jelző mellett – odaírnám azt is, hogy a *hivatástudat költője* volt. A *Stichomytia* Győri vívódásokkal és *gyötrelmekkel* teli hivatástudatához vezet el, vagy vezet vissza. „Költő vagyok-e, vagy sem? És, ha igen: hogyan, miként vagyok az, miként lehetek költő? Vagy: miként lehetek költő abból a világból, ahonnan én jövök? – ezeknek a súlyos kérdésnek a „megtárgyalása” zajlik a dialógusban. A költői modorban érzek hetykeséget, a feleletekben odamondást is; de ez így van rendjén. Győri dilemmáinak, amelyekre a *Stichomytiában* van válasza, van előtörténete is, ahogy a vers, a versírás mibenléte és hogyléte is a kezdetektől fogva foglalkoztatta Győrit.

Költői nevelődés, portré, önvallomás

Győri László költészetének, költői világának, költői karakterének több vonását jól megmutatja a kötet, benne a főszólam a visszatekintésé, személyességük okán a többségük önvallomás, az élet és a versírás eseményeinek megfigyelése: ezért tartalmaz ez az egybefüggő, ciklustagolódnak nélküli mű egész *válogatott és új, és újraírt verseket*. Tatabányán jelent meg, az Új Forrás Könyvek 36. darabjaként. (Győri sok várost belakott, közülük az egyik – kedvelt – állomás Tatabánya volt, a szellemi-irodalmi megmerítkezést, építkezést jelentő folyóirattal, az Új Forrással.) A költő nem időrendbe állította a verseket, noha mindegyik mű alatt ott van a keltezés; néhány darab hosszú évekig formálódott, mint például a *Sarkcsillag* című vers, 1972 és 1983 között, vagy a még több alkotói időt fölemésztő *Ki emlékszik* című mű, amely két évized után érte el végső formáját, legalábbis e válogatás szerint (1972–1992). Az életrajzi topográfiát jelölő versek közül a *B. G. G.* (Bethlen Gábor Gimnázium) pedig huszonnyolc év alatt, és a közvetlenül utána következő, az ugyancsak kö-zépiskolai élménykörből származó *Változat* pedig 1964 és 1992 között íródott.

A gyűjtemény tehát közel négy évtized verses munkáját tárja elénk. És az életrajzi topográfia, a „civil” helyzetek, az életviszonyok, munkaviszonyok versbeli regisztrálása mellett költészeti topográfiát is ad, és mindkettő a költő törekvése; én ebben az olvasatban számolok be a kötetről.

Közel négy évtized „életviszonyai” és „költészeti viszonyai” tárulnak elénk; a mű-egész azokból a pillanatokból építkezik, amikor Győri figyelme a saját világ tényeire és költői nevelődésére összpontosult. Ebben az értelemben szándékoltan *életrajzi* a kötet, s e szándéknak rendelődtek alá a versek kiigazításai, továbbírásai, az életrajzi örök, homályok föltöltése. Mit adott a szülőföld, mit a család, mit adtak mindehhez az önállósulás éveit, amikor a költő „kilépett az életbe”? Ezzel kezdődik a kötet, aztán később kirajzolódik egy életforma a maga vigaszával, apró kiigazításaival és azokkal a megcsalattatásokkal, amelyek a „nagy történelemtől” maradnak meg (a maga korának tapasztalataival összeütköztetve) az emberben. Visszajáról látni, groteszkbe rajzolni – ez a legfőbb jellegzetessége a versek e csoportjának, például: *Genesis* (1981), *Jókai úr és Szejk, a derék katona, egyetért* (1980), *Lenkey János* (1983), *A nagy remények* (2001).

A költészet szerepének újragondolása, de mindenekelőtt saját költői létének, létezésének vizsgálódása is ebben a – kigondolt – térben történik meg.

Azt, hogy mire gondolok, előbb idézetekkel szemléltetem, beszéljenek magukért, majd később térek ki Győri „vers-rájátszásaira”, különös *versfantáziáira*.

*Hol volt, hol nem volt, az Üveghegyen
is túl egyszer csak hipp-hopp, hirtelen
írtam egy verset. Milyen lehetett?
Üveghegy (1989)*

*Füzetekbe írtam a verseim.
És dátumozva. Csak az volt a kín,
hogy el ne tévesszem a keltezt.
Ma sajnos egészen más emészt.
Irkák (1989)*

*Elrezzentem a verset
Lepke (1980)*

*Mi újság a költészet körül?
Látom, e módot már tudod:
hogyan csinálódnak
a dalok, s más efféle lobbanásait a költészetnek.
Mi újság? (1975)*

*A vers legyőzve
a verset beveszik
szabadrablás van
rajta katonák
Szabadrablás (1977)*

*Ki költő, elvon, összevon,
miközben él, a terheit*

*ledobja végül egykoron,
tisztít, letisztít, elhajít*
Vonatkozások (1980)

És a címadásokban is olykor megszólított a vers: *A vers* (1981), *A néma versek diadala* (1972), *Egy Cseng-Fu vers fordításai* (1979).

Amit főntebb „versfantáziáknak” neveztem, azok is a költőség felé tett zarándokutak állomásai, hiszen *versátiratokról*, személyes kötődés és személyes ízlés szerinti átírásokról beszélek, a forma és a tartalom másféle megtöltéséről, mint az az eredeti műben volt. A legánulködőbb erre a költői fogásra, a szellemében és nyelvi erejében is legjobb a *Tristesse*, Weöres Sándor halhatatlan zenei költeményének, a *Valse triste*-nek átírata; ez is emlékmű, Weöres-hommage.

Valse triste

*Hűvös és öreg az este.
Remeg a venyige teste.
Elhull a szüreti ének.
Kuckóba bújnak a vének.
Ködben a templom dombja,
villog a torony gombja,
gyors záporok sötétben
szaladnak át a réten.
Elhull a nyári ének,
elbújnak már a vének,
hűvös az árny, az este,
csörög a cserje teste.
Az ember szíve kívásik.
Egyik nyár, akár a másik.
Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég.
Lyukas és fagyos az emlék.
A fákon piros láz van.
Lányok sírnak a házban.
Hol a szádról a festék?
Kékre csípi az esték.
Mindegy, hogy rég vagy nem-rég,
nem marad semmi emlék,
az ember szíve vásik,
egyik nyár, mint a másik.
Megcsörren a cserje kontya.
Kolompol az ős kolompja.
A dér a kökényt megeste.
Hűvös és öreg az este.*

Tristesse

*Magas az álom orma.
Csörög a pléhcsatorna.
Hámlik a hajdani mész.*

Minden a mély fele néz.
 Őszi fa tél fele indul.
 Nincs, nincs, nincs, soha nincs új.
 Iszonyú horda, füst, korom
 tör a városra vastagon.
 A férfi könnye folyna.
 Alél a pléhcsatorna.
 Videoklippen nagyotál.
 A lány ma lágyan sírdogál.
 Kései bodza bogyója
 kéken a mocskait ontja.
 Lassul a sínen a metró.
 Lanyhul az esteli presszó.
 Fekete láng a golyóstoll.
 Bórákabúcsúba kóstol.
 Kegyetlen próba cicázik.
 Vér íze ajkamon ázik.
 Fejem a tönkre lehajtom.
 Neved a földbe szakajtom.
 Lehull a szerda. Csütörtök.
 Sugárban ég a szemöldök.
 Nyílik a nappal a rakpart.
 Írd le a vízre a hajnalt!

Itt a költő eljárás módja a *profanizálás*. Győri mottóul azonban két olyan sort vett Weörestől, amely éppenséggel költői megemelkedettségével hat, így eleve feszültségbe kerül a Győri-vers elemeivel és hangulatával:

Az ember szíve kivásik.
 Egyik nyár, akár a másik.

Mit tart meg Győri a Weöres-versből? A ritmikát, a sorhosszúságot. Voltaképp az első pillanatban mintha csak ez a két formaelem kötné össze őket, meg az (és ez a legtöbb), hogy a magyar olvasó kihallja belőle a nagy költészettörténeti előzményt, az egyik legszebb, legmelankolikusabb magyar verset. A *Valse triste* éteri finomsága a költészet (zenei) ünnepét jelenti, mert Weöres ünnepélyes. Költeménye csupa áttűnés, selymes mozgás. Győrinél nincs ünnep, a köznapi zakatol a versben, hangja reszelős, és reszelősen rakja oda a saját vaskos képeit a versbe, azokkal cseréli ki a *Valse triste* könnyű léptű familiáris képeit. Az teszi közössé teszi őket, hogy a Győri-versben is ott bujkál a környező élet melankóliája, csak épp nem a természeti, vidéki világ festői bájával, hanem a nagyvárosi örlődés tárgyaival, szürke rekvizitumaival, elhasználsággal, bizonyos lemondással: *pléhcsatorna, hajdani mész, horda, mocskok* – ezek a vers meghatározó szavai. Csak az utolsó sor emelkedik meg, és mond ellent – kicsit kihívóan, a reményt beleírva a költeménybe – a Weöres-versnek: „Írd le a vízre a hajnalt!”

Mert a *Valse triste* zárлата mást mond: „Hűvös és öreg az este.” Ezzel a hűvös és öreg estével búcsúzik az élet. A Weöres-vers alkímiája a játék, a dallam, az életöröm, még akkor is, ha valamennyi sorában a búcsúzás emléke van; és a fájdalom is így szelídül benne elfogadottá, hiába berzenkedik a lelkünk ellene.

Vajon miért született meg ez a vers? A költő céljai között az szerepelhetett, hogy a saját költői horizontjába fogja a Weöres-művet. A *Stichomythiá*hoz hasonlóan tehát ez is egyfajta „felelet”, egyfajta hommage.

Egy régi kritika mai kiegészítéssel

1995-ben jelent meg Győri László *Skandalum* című kötete a Ferenczy Könyvkiadónál. Varga Lajos Mártonnal, a Magyar Rádió akkori irodalmi műsorainak fő felelősével, *Kritika két hangra* című műsorában beszélgettünk a könyvről; ez a hangfelvétel nincs a birtokomban, a műsor sugárzásának időpontjára sem emlékszem. Azt a rövid bírálatot, amelyet e beszélgetéssel párhuzamosan papírra vettem, a *Kritika* című lap 1996-os márciusi számában közölte *A vers utódlása* címmel. (Jegyzetben közlöm a teljes szövegét). E munkán nyilván túllépett az idő abban az értelemben, hogy a kritikai befogadást a szakma teljesebben elvégezte mára, és magam is néhány ponton korrigálnám akkori gondolataimat, de kiegészítést csak mondandóm első és utolsó mondatához fűzök.

A rövid írás első és utolsó mondatához a következőt fűzöm: ha a Vas-bírálat szíven ütötte a fiatal költőt, s rosszabb pillanataiban talán úgy vélhette, „istenkísértés” számára a költészet művelése, szereplése az *Elérhetetlen föld* című antológiában időlegesen fölfüggeszthette, mi több, helyre tehette benne a „költőt”. Sőt az idő távolából azt látjuk, hogy ambícióját fokozta, és kiegészítette.

Még egyszer tehát az első mondat: „Benne voltam az *Elérhetetlen föld*ben, a kilencek gyűjteményében” – ez a mondat nem más, mint az idő távolából is szóló önazonosító kitétel Győri László régi és új verseket egyaránt tartalmazó *Skandalum* című kötetének borítóján.

Aztán az utolsó: „Írva van a fölszövegben: »mindenki tartozik valahová, minden versíró olyan rab, hogy ezt a bilincset hordja.«”

Az első mondat az antológiában résztvevők erős, büszkén vállalt közösségi élményére, az összetartozásra utal, és ez a közösség, az irodalmi pályák külön útjaival is, máig meglepően erős maradt, patetikusan fogalmazva, az antológia tagjai nem felejtik, hogy egykoron „egymás kezét” fogták; körülhatárolható élménykör ez. Közös névjegyük ott a magyar irodalom asztalán, világlátásuk és a költészeti tradíciókhoz való kapcsolódásuk azonban különböző mintákat jelent.

Kovács István fontos ihlető forrásává tette az illyési anyanyelvi, nemzeti és közép-európai témahagyományt, hogy aztán életművében élénk tárja kifejlett versbeszédét, összetéveszthetetlen líranyelvét, melynek eredeti mintája Nagy László hatvanas évekbeli versszerkezetéből, képalkotásából idézhető fel. Péntek Imre másképp építkezett; ő úgy hozott létre saját alkotói individuumot, költői személyiséget, teremtett saját autonómiát, hogy a körön belüli másfajta líraképzésével is az *Elérhetetlen föld* költője maradt, akárcsak Győri László. Péntek lírafölfogásának ugyancsak megvolt a poétikai dimenziója, poétika hozománya, amelyre egész életében ügyelt: a többféle regiszteren való játszás, mély merítés a régi magyar költői és népköltészeti hagyományból, az akkori emigrációs és kisebbségi irodalomból; Győri és Péntek munkáiból látszik, hogy a nemzeti/népi iránti elkötelezettség nem áll szemben például az expresszionista versbeszédrel, a Kassák-féle mintával. Nem áll szemben

2008-ban Velencében

az ironia, önironia, az élet fonák helyzeteinek kezelése, a szójáték és a filozófiai groteszk eszközeivel; ez is megtalálható a magyar költészeti (és európai abszurd irodalom, kézenfekvően a hozzánk közeli lengyel irodalmi és színházi) hagyományban; úgy gondolom, hogy a minden költőnek rá kell lelnie azokra a pontokra, ahol termékeny feszültségben állhat a tradícióval, miközben merít belőle, újraformálja önmaga és az olvasója számára. Péntek Imre pályája erre és a tágabb horizont szemrevételezésére is jó példa. Egy nemzeti költészetben belül sokfajta tradíció létezik, és fontos, hogy egyik sem zárja ki a másikat; ezek persze evidenciák, csak hogy az „irodalom gépezete” nem mindenkor működik így. Ezek alátámasztására fölhoznám Győri László Kassákokat vagy Lorca képalkotását, ritmikáját (és gondolati világát) idéző szabadverseit, továbbá a nemzedéki, de legalábbis évjáratbeli kiterjesztést nyújtó *Dunaalmás* című (2000), megható halottsiratót, Petri Györgyét (Petri versnyelvére hangolva):

*Hát ott fekszel? Fölöttébb érdekes.
Elhamvasztva? Vagy deszkán? Hogyan?
(...)
Elképzeltem, hogy ott leszek a temetéseden,
(...)
Nem voltam ott, pedig készültem rá.
Nem voltak hírhozóim,
nem szólt oda telefonon senki,
hogy ma temetik el, mondjuk, ne mondjuk
a nemzedékemet.*

És persze ott a dal, és a magyar népköltészet hatása, gesztusvilága is Győri László költészetének méhében. Talán innen származhat az, hogy Győri valahová tartozását a „bilincset” hordó, „versíró rab” képzetével jelöli meg; ma egyiket sem találok szerencsésnek, találónak. Nehézkes – és magára a költőre (és a költészet szabadságára) nézve is inkább mintha fenyegető lenne. Nem tudhatom azonban, hogy végül is, amikor ezeket a talányos képeket leírta, mire gondolhatott az a költő, aki saját lírájában folyamatosan szenvedéllyel, elhivatottsággal és nagy dilemmák présébe fogva küzd a versért, a költészetért.

Jegyzetek

1.

„– Két héttel ezelőtt, amikor befejeztük a beszélgetést, távoztodban átadtad Bizonyos értelemben című legújabb kötetedet, ami szinte még magán viselte a nyomdagép melegét, merthogy néhány nappal azelőtt jelent meg Monostori Imre sorozatszerkesztő keze alatt az Új Forrás Könyvek 36-ik darabjaként. A tatabányai megyei könyvtár volt a gondozója. Versek 1964-től 2001-ig. Olyan rémisztő, hogy a kezdő és a befejező évszám között harminchét év a különbség. Harminchét év, egy egész életpálya húzódik meg a kettő között. Nagyon nehéz egy viszonylag karcsú, 240 oldalas könyvet úgy összeállítani, hogy ebben a majdnem négy évtized termése összezsúfolódjon. Mi volt a rendezői elv? Miért vállalkoztál arra, hogy vissza is tekints, meg a legújabb versekből is válogass?

– A hatvanadik születésnap elég fontos határkö. Mivel lehetőséget kaptam arra, hogy összeállítsak egy könyvet, úgy gondoltam, hogy egy kis válogatást, egy kis összefoglalót készítek. A terjedelmet azért megszabta a pénzüsszeg, ami a kiadóm rendelkezésére állt, tehát túl vastagot nem lehetett, de mégis válogatottat szerettem volna. A rendező elv egyfelől a minőség volt, a minőség ítélete, másfelől pedig az, hogy úgy tűnjön, mintha egy epikus művet, egy regényt vennél a kezvedbe. Egy olvasmányt szerettem volna összeállítani, amelynek az egységeit asszociációk kapcsolják egybe. Az asszociációs módszertől néha eltértem, és bevágtam egy-egy idegen, mégis odakívánkozó részt is, hiszen mégsem előre megszerkesztett epika, a mozaikból mindig hiányoznak kockák, a lyukakba nem lehet utólag verset írni, de ennek ellenére egy regényképet szerettem volna az olvasók meg magam elé tenni. Mostanában megjelentek néhány hasonló korú költőtársam, hatvanévesek, összegyűjtött versei. Az összegyűjtöttséget olyan komolyan gondolták, hogy valóban összes versüket belevették, mégpedig azonképpen, ahogy annak idején papírra vetették őket, nem dolgoztak, nem finomítottak, egy sort sem változtattak rajtuk, tehát szentnek, szent szövegeknek tartják – lapoztam elképedve a könyveket. A gyöngébebet sem hagyták ki, a vesszőhibákat sem javították ki. Én más elvet követtem; hogyha száz vagy kétszáz lappal bővebb válogatásra lett volna is módom, akkor sem nagyon tágítottam volna rajta, a vesszőhibákat meg végképp nem hagytam volna bennük, mert az ember nem szent tehén. Én legalábbis nem tartom magamat annak, miért is tartanám. Még élek, életében pedig nem válik azzá az ember.

– Ami a regényszerűséget illeti, szerintem a kísérlet sikerült, mert leányomtól hazafelé menet – ez az út harminc percig tart az Újpest végállomástól a Határ

útig – , és A célnál, az első versnél kezdtem, és amikor a Határ úthoz érkeztem, a száztizedik oldalnál csuktam be, és közben egyet sem hagytam ki, pedig általában úgy szoktam verseskötetet olvasni, hogy ide-oda belenézek, és azt a verset keresem, azt az egyet, amelynél fogva az összeset meg tudom érteni.

– Köszönöm, igazán nagy dicséret.

– Nem sebtében, nem sietve, egyre nagyobb figyelemmel, könnyedén koncentrálni, élvezettel követtem a gondolatmenetedet azalatt a harminc perc alatt. Vettem az üzenetedet, ezzel igazolom, amit az imént mondtál. Először az időrend logikáját kerestem benne, de az nem vált be, például van olyan versed, amelynek a végére oda van írva, hogy 1973-tól 2001-ig írtad, s egy 1985-ös és egy 1964–1992-es dátumú közé van ékeelve.

– Több vers után két időpont szerepel; az első évszám az első kísérlet időpontja, közben mindig elő-elővettem, és igyekeztem továbbvinni, de nem sikerült, vagy kevésbé sikerült, elégedetlen voltam vele, majd egyszer véglegesítettem, ennek a gesztusnak az időpontját rögzíti a második évszám. A második évszám nem a vers halálának az időpontja, nem azt jelenti, hogy addig élt, béke poraira, hanem az utolsó forma keletkezésének az időpontja.

– Az elmúlt évtizedben mintha jobban odafigyeltél volna a történelemre, például A film című versre gondolok, amely 1956-ról szól.

– Nagy hatással volt rám, hogy az Ötvenhatos Intézetbe kerültem, történészek közé. A történelmet mindig nagyon szerettem; előző beszélgetésünkön mondtam is, hogy igazából talán ezt a szakot kellett volna választanom. Történészek között dolgozom, és történelemlékek között élek, történelemlékeket vásárolok, dolgozok fel, ami előbb-utóbb meg is érint. Lenkey János című versem, amelyről az imént beszélgettünk, egy korábbi időszakból való, bizonyíték arra, hogy a történelem már az intézet előtt is izgatott. Bizonyos történelmi csomópontokat, persze csak spontán módon, megpróbálok rögzíteni. Ad absurdum: minden vers a történelmet rögzíti. Néha szinte már afelé hajlok, hogy én is lábjegyzeteket írjak a verseim alá, mint a történészek. Némely költőnk műveli is, én azonban máshogy képzelem, de hiába képzelem máshogy, formailag ugyanolyan lenne, s még az a látszat vetülne rám, hogy én is magamra öltöttem ezeknek a költőknek a modorát, pedig ettől a sorozatmodortól éppen sorozat volta miatt idegenkedem, ebbe a láncreakcióba nem szeretnék belekeveredni, az én lábjegyzeteim történelmi eligazítások lennének, a formai azonosság azonban visszatart.

– Jó lenne, ha főleg az újabb versek közül egyet-kettőt felolvasnál.

– A 116-ik oldalról olvasom el a *Stichomythiát*. Színpadi műszo: két szereplő pengét vált.

– Szópárbaj.

– Igen, az. Mielőtt felolvasom, elmondom azt a filológiai apróságot, hogy minden második sor kurzívval van szedve, amelyek Vas Istvántól származnak.

A vers tehát a *Bizonyos értelemben* című könyvem 116. oldalán olvasható. Vas Istvánnal folytatok párbeszédet. Nem vitatkozom, párbeszédet folytatok vele.

– *Miért Vas István sorait húztad elő a párbeszédhez?*

– Vas István bírálata örök fájdalom, a múltkor felidéztem. Amikor később újra elolvastam, a maró savban már a jót is észrevettem, volt benne egy kis bizonytalanság, egy-egy szikrát is látott föl villanni, az első pillanatban viszont egyedül a rosszat éreztem. Már elmondtam, de a vers miatt megismétlem.

– *Most már megbocsátasz neki.*

– Nemcsak, hogy megbocsátom, hanem már meg is köszönöm.

– *Mit jelent a cím, a Bizonyos értelemben? Miért pont ezt a címet választottad a sok közül?*

– Nem akartam ünnepélyeset, de nem akartam túl egyszerűt, túl kopogósat sem. Elkezdtem írni egy verset, amit aztán végül kidobtam, abban szerepelt a *bizonyos értelemben* szókapcsolat, és abban a pillanatban úgy éreztem, hogy ez kell nekem, ettől nem tágitok. Utána még hónapokig gondolkodtam: jó ez?, nem jó ez?, de annyira belém ivódott, hogy megmaradtam mellette. Lebeg, valami bizonytalanságot tükröz, egy kicsit talányos. Jó címet találni nagyon nehéz, kiváltképpen egy verseskötetnek nagyon nehéz. Van egy friss Nobel-díjas cím, a *Sorstalanság*, ilyen címet nem lehet egy verseskönyvnek adni.

– *Választhatad volna valamelyik versed címét is könyvcímnek.*

– Nem akartam. És nem is kell. Ady óta ciklusokba szokták rendezni a verseket, ettől is el akartam térni, mert úgy képzeltem, epikai mozzanatot viszek bele, hogy mintegy regényszerűen, egyvégtében, folyamatosan terüljön az olvasók elé.”

2.

Mohai Lajos: A vers utódlása

„Benne voltam az *Elérhetetlen földben*, a kilencek gyűjteményében” – ez a mondat nem más, mint az idő távolából is szóló önazonosító kitétel Győri László régi és új verseket egyaránt tartalmazó *Skandalum* című kötetének borítóján. E szigorúsággal rostált, gondosan szerkesztett verseskönyv olvasása közben olyan érzés támadhat, hogy Győri művészi ambícióját a vers utódlásáért folytatott küzdelem táplálja. Nem elég, hogy egész ciklust szentel neki, a *Visszhang* tucatnyi versét, mindjárt a kötet nyitányába beemeli ezt a *tematikus* szálát. Először az *Üveghegyben*:

*Hol volt, hol nem volt, az Üveghegyen
is túl, a vers elindult ellenem.*

Aztán *A székenkalodában*:

*átéltem azt a zord, örök szorongást:
nagyok dolgába avatkozom folyvást.*

Az utolsó sor hívatlanul is támpont.

A költészet fölgyújtotta Győri képzeletét, minta utáni sóvárgását, vágyakozását pedig a hatvanas évek jelentékeny lírája, többféleképp rokonszenves tradíciója. Hangsúlyosan jelen van Nagy László, Weöres Sándor és Kormos István. Ebből a gyűjteményből például Weöres egyik igen nagy versére, az 1953-as *Le Journal*-címűre rímelnék az alábbi szép sorok:

*Kanca szökell az udvaron
kivágtat elfut a világba
kiszabadulva szabadon
álom az önigazgatásba
(Múzeum)*

Újabb önértelmezéssel folytatva: „Nem kell költőnek lennem mindenáron / – s lehetőleg nem kell minden álom” – rejtvényyszerűség helyett a békítő illúziótlanság, de önfeladás nélkül. Talán kevésbé szembetűnő, hogy Kormos hatása, gyakorlata átütő. Okkal, hiszen a *Nakonxipánban hull a hó* költője nem egynemű lírát művelt, sőt óriási igyekezettel, mindenre kiterjedő figyelemmel, mesterségbeli jártassággal fogott be, olvasztott magába avantgarde-hatást, újszerű világirodalmi ösztönzést, népi hangzatot, stíliremekléseit pedig József Attila *Medáliák*-jaival s Weöres zseniális miniatűrjeivel rokonítják. Győri László versvilágában a lírai közvetlenségtől való eltávolodás már-már diktátumszerű parancsa érződik, s e vonatkozásban a „kilencek” közül Kovács Istvánhoz került közel. Világképének alapozó rétege a nehéz paraszti világ, de a természetitől merőben különböző, modern, civilizációs hatások a nyelvi megjelenítés síkján szinte észrevétlenül beszüremlettek soraiba. Az efféle hozzárendelés legteljesebb megvalósulása a címadó versből:

*A doktori sztetoszkóp
botorkál megint...
A doktornő diagnosztizál
objektíve észlel.*

Már a kezdetekben sem esett a szemhatáron kívül a hasonló scenikai, grammatikai meglepetés. Meglepetés, mert végül is tradicionális élménylíra kezeit tágítja, kezdi ki velük Győri. gondoljunk csak arra, hogy a biográfiai idő- és térkoordinátákat meghatározó *Szénakaszálók* hogyan fejeződik be:

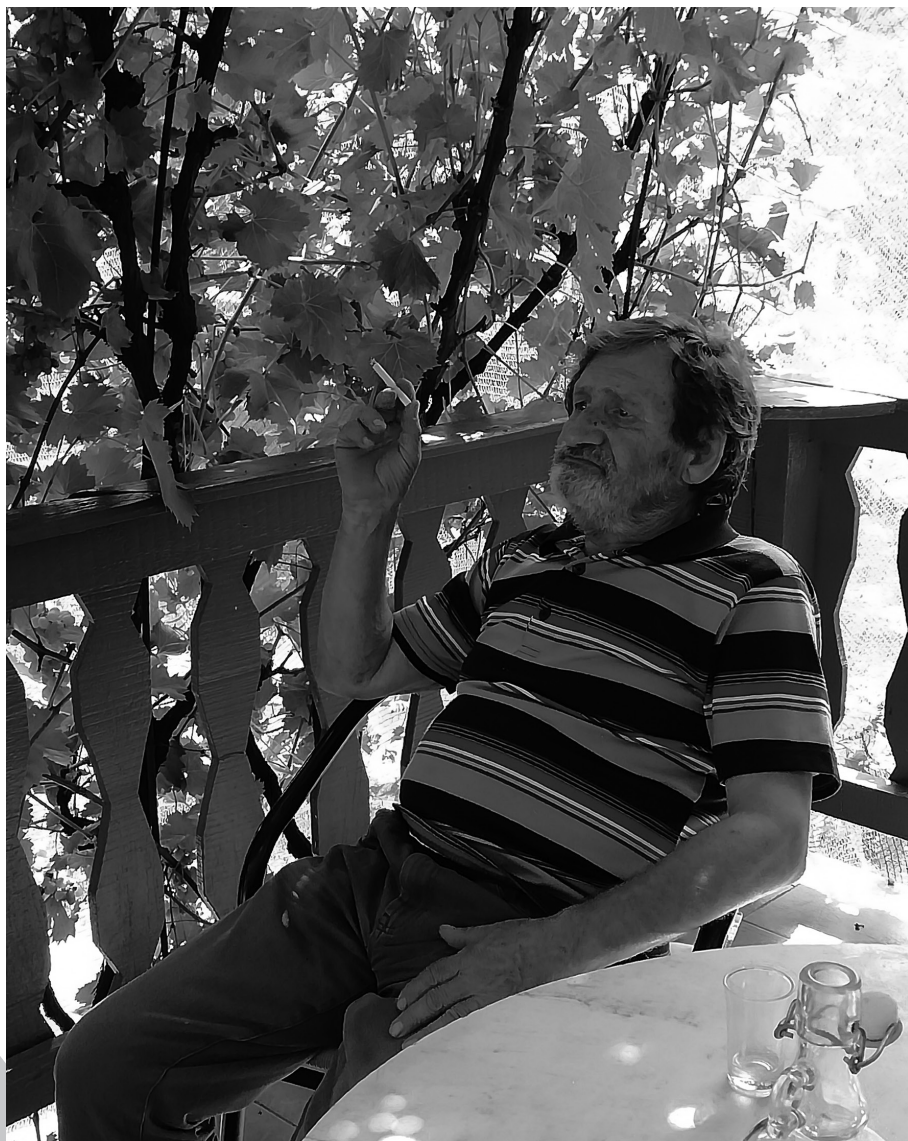
*A természettudományi
őrtorony előtt
madarat gyűjt a tó
immár tudományosan,
az idő magasán.*

Visszatekintve: Győri László korábbi lírájában szembeszökő volt a konstruáltság, ha tetszik: a költészet kigondoltsága, a versszerűség kicsikarása a költői képek bonyolult kialakításával, összefűzésével. Ez alapjaiban mondott

ellent az általa elfogadott líratípus történeti hagyományával. A *Skandalumban* azonban, örömteli meglepetésként, e veszedelemtől mentes költészet van jelen; ekképp az elmozdulás könyve, sőt abban a tekintetben még inkább, hogy a Győri-féle ihlet működését kezdettől övező kételyt is oldotta: a *Skandalum* versei nemcsak hogy saját legjobb szintjére hozták föl a költőt, de e líra méhében rejlő klasszicizálódás felé is eltolták a kiteljesedő mű hangsúlyait. A kötetzáró *Porban* című hosszúvers elúszó háttérében már föltűnik Arany János arcmása, s ezzel új művészi világ, továbbírható tantomány nyílt Győri László előtt.

Írva van a fülszövegben: „Mindenki tartozik valahová, minden versíró olyan rab, hogy ezt a bilincset hordja.” (Kritika, 1996. március)

A ház teraszán 2016-ban

FALUDI ÁDÁM

A szó árnyékában öröklakó

Győri László első önálló verseskönyve 1968-ban jelent meg, a Magvető Könyvkiadó Új Termés sorozatában, ezerhatszáz példányban. *Ez a vers eladó* volt a címe, és ez a könyv az első hetvenessel kezdődő év telén került a kezembe, egy tényleges és egyben címzetes helyi író lakásában. 1970 Tatabányán nem kedvezett a szellemi életnek, annál inkább a szellemeknek, a kísérletet végrehajtóknak, akik emlékhelyek és márványvésetek formájában tárgyiasultak városzerte. Az ellenkezőknek, a bozótharcosoknak nem sok esélyük maradt véleménynyilvánításra. Nem is volt tanácsos. A tanácsos út épp az ellenkező irányba vitt.

Négy év középiskola után ide tértem vissza rövid időre a szülői házba. Képzett, általános ellenállóként, készen minden művészeti gerillaakcióra. Székesfehérvárhoz viszonyítva – ahol középiskolába jártam – a tatabányai kulturális élet és az értelmesen szervezett városi lét meglehetősen kezdetleges formáira akadtam. Venyigeszű és plankton. Valószínűleg valahonnan Mongólia felől sodorta erre a kötelező koordináta értékeket a szél, és a sok önkéntes számára ez a sztyeppe horizont jelentette a biztonságot és az egyetlen üdvözítő irányt. De egy fiatal iparvárost és egy koronázási korút összehasonlítani igazságtalan, nincs is szándékomban. Nem tudom, miféle minta vagy fátum vagy valami jelentéktelen bármi okozta, de a *megőrizve meghaladni* (vagy megszüntetve megőrizni?) fogalmat ezen a tájon anyatejtartozékként szerették volna szabadalmaztatni akkoriban, ahhoz kétség nem férhet.

Na, de jó néhányunkat ott érte életünk legszebb ifjúkora: képzőművészek, írók és mindenféle avantgárdisták bukkantak fel, megmutatni az egész avított népségnek, hogy az ő kezükben van az a bizonyos számárállkapocs. A tudás, az út, a jövő. Elég szép számban összekapaszkodtak ezek az alkotni vágyó, másról gondolkodó ifjú Sámsonok (néhány szakállas, csapzott ifúsági semmittevő, a minősítések szerint), és teremtettek maguknak amolyan szubkulturális megnyilvánulási lehetőségeket, ahol csak lehetett és ahol csak tudtak.

Akkor érkezett oda Győri László Kaposvárról, a hivatalos megfogalmazás szerint azért, hogy legyen a költőknek is képviselőjük Tatabányán. (Amúgy meg könyvtárosi minőségben lett a város polgára, tudomásom szerint.) A kettéfűrészelt lódarázs nem ad ki magából olyan hangot, mint ami összemérhető lehetne azzal a felzúdulással, amelyik ezt a közleményt követte. Még hogy nincs a városban költő! Azt a fűzfán füttyülő rézágóját neki!

Ám ez nem tartott sokáig, mert hamarosan megismerhettük a költőt Győri Lászlóstól, és mondhatom azt, hogy kivétel nélkül megkedveltük mindenik minőségében. Léván hivatalos képviselője városunkban a Parnassznak, olyan rendezvényeket tarthatott az ifúsági tagozatnak (és nem csak ne-

kik), amelyekről addig inkább csak ábrázolni lehetett. Ilyen volt például a szándékosan szerény című kiadvány, a Műhely megjelentetése. Ez a könyvtárban sokszorosított, rendszertelen rendszertelenséggel felbukkanó periodika komoly elégtételt jelentett sokunknak. Olyan írásaink jelenhettek meg benne, amelyeket egyetlen irodalmi sajtótermék közzé nem tett volna. Természetesen a Műhely megjelenése egy könyvtári szereplést is jelentett mindnyájunk számára, ahol kimutathattuk a fogunk fehérét...

Az idő egyre növekvő kiterjedése, a gyarapodó évgyűrűk, világaink közös pontjai mára barátsággá lényegültek, és jó érzés erre gondolni. Ha nagyon tűz a nap, akkor a szó árnyékában, a közelben és a messzeségben egyaránt.

GYŐRI LÁSZLÓ

A bűn

A vers elrejt, a vers eltakar,
dehogyan azt mondja, amiket kimond!
S aki olvassa, van olyan bolond,
hogy azt hiszi, jaj volt mind a jaj,

hogy nagy baj volt igazán a baj,
amiért jajgat, amiért borong,
amiért bujkál, amiért bolyong,
mondhatatlan fájdalomra vall.

Ha börtönbe jut, mint a többi rongy,
egy lesz a cella rabjaival,
aki nem bírja elviselni, hogy

a bűnről egyre csak hallgatott.
Kibeszéli, hogy mit vétett a dal:
nem tudott fájni, tehát jajgatott.

Apokalipszis

Gottfried Bennek

Az Embert leszíjazzák.
Azokat a pontokat,
ahova ráillesztik a drótvégeket,
sós vízzel kenik be,
hogy jobban vezessék az áramot.
A koponyát leborotváltják,
sós vízzel átecsetelik,
fémsisakot húznak rá
egész a szemöldök vonaláig.
A szemet erős szalaggal leragasztják.

A testen remegés fut át,
rezeg, rázkódik, rángatózni kezd,
hatvanfokosra hevül,
a bőr megperzselődik, füstölög.
A szem fölrobban,
folyékony kocsonyává olvad,
sűrű, sötétvörös lé buggyan ki,
szívárog a ragtapsz alól
kétfelől az arcra.
A száj kinyílik,
buborékokkal teli habot túr,
a tajték nyúlós áradatban csurog lefelé.
A bőr alatti véredények felszakadnak,
az egész testet véifoltok borítják el.
A szív megáll, a koponya szétszakad.

Ez már csak Tetem.
Vihetik.

Keresztlevél

Ugyan ki vagyok? Mit remélhetek?
Mit sütnék rám, miféle bélyeget?
Vagy nem tart számon az én istenem?
Vagy ha számon tart, mit művel velem?
Kezet nyújt, vagy süvítő, vad nyilat
alkalmilag és pillanatnyilag?
Ki tudja, mit? Olyan lényegtelen.
Születtem, vagyok, ameddig lehet.
Elveszett rég a keresztlevelem.

ANGYAL JÁNOS
(1942 – 2017)

„Én a költőt, még inkább az embert nézem”

CÉDULÁK GYŐRI LÁSZLÓRÓL

Angyal János (1942–2017) az Elérhetetlen föld szerkesztője volt, ha még valaki emlékszik erre a régi, 1969-es antológiára, a Kilencekére.

Egygel alattam járt az ELTE bölcsészkarán: ugyanúgy magyar–könyvtár szakra. Volt úgy, hogy az Eötvös Kollégiumban egy szobában laktunk. Elvégeztem az egyetemet, vidékre költöztem, Salgótarjába, utána pedig Kaposvárra. Ide kaptam levelet Utassy Józseftől: „Barátom, tömörülünk!” Ezzel kezdődött az Elérhetetlen föld históriája. Angyal János az Új Írás szerkesztőségében dolgozott, az új, ismeretlen, fiatal, kezdő költőket bízták rá. Ismertük mindannyian, s a Pesten élők hamarosan – hiszen valamennyiünket ismert, lelkes hívünk volt – magukhoz csatolták, ő pedig szívből, fáradhatatlanul, minden erejéből közénk állt, belépett az antológia munkálataiba. Őt kértük föl, hogy szerkessze meg az antológiát. Bízott bennünk, egy lehetséges új nemzedék jövőjét akarta segíteni. Oláh Jánossal járta a könyvkiadókat. Az Új Írás főszerkesztője föltette neki a kérdést: „Lent, a Hungáriában, ezekhez a fiatalokhoz akarsz tartozni, vagy hozzáánk?” – Minket választott, s elhagyta az Új Írást. A minisztériumba került, hosszú évtizedeken át az irodalmi osztályon dolgozott. Két év múlva, 1969. december elején megjelent az antológia. Velünk együtt járt író-olvasó találkozókra, bemutatni ezt az új nemzedéket.

Elvégezte a dolgát, de megmaradt közöttünk. Majdnem két évtizeddel később, a nyolcvanas években mindig nála gyűltünk össze, hogy egy-egy fiatal költőnek a Kilencec díját ajándékozzuk. Elérkezett 1989, a rendszerváltozás, a társaság szétszéledt, már nem volt szükség tovább a lázadásra.

A nyolcvanas években nyolc évig együtt szerkesztgettük a Központi Sajtószolgálat kulturális rovatát. Ő karcolatokat, elbeszéléseket gyűjtött, én a versrovatot gondoztam. Akkor még ilyen is volt. Egyre gyakrabban találkoztunk a szerkesztőségen kívül is, nekem a Kilenceket már Angyal János, a tizedik ember jelentette leginkább. Egyre közelebb kerültünk egymáshoz, egyre mélyült a kapcsolatunk.

Tavaly tavasszal a Parnasszus mostani számára készülődve őt is fölkerítem, hogy írjon rólam egy kis esszét. Gyógyíthatatlan beteg volt, éppen ezért szerettem volna munkát adni neki, talán a teendő életben tartja még egy ideig. Még van dolga, tehát még küszködik.

Már csak töredékekre futotta erejéből. Kis cédulákra írogatott, újra meg újra nekifutott, néha megismételte, amit egyszer már leírt. Rövid futamokat vetett papírra, de hogy megszerezze, tanulmányá, esszévé kerekítse, arra már nem volt ideje, ereje. Utolsó májusi nagykovácsi látogatásunk után, 2018 nyarán meghalt. Szigligeten temettük el, az volt a második, igazi otthona.

Tanúja volt nagyjából egész életemnek, híve a verseimnek. Életem nagy – azt is mondhatnám minden túlzás nélkül, óriási – vesztesége volt, hogy eltűnt. Mintha egyedül maradtam volna a pusztaságban.

A cédulákat László Katitól, a feleségétől, megkaptam, lemásoltam, és töredékessége, kiteljesítetlensége ellenére úgy gondolom, érdemes közrebocsátani. Közülünk egy ember így látott ifjúságunktól, húszévesességünkől fogva haláláig. Az ifjúság, a kezdetek felől nézett. A kurta, néhány soros följegyzésekből némileg összefüggő gondolatsort szerkesztettünk. Nem fűzök hozzájuk magyarázatot, maradjon úgy, ahogy Angyal János búcsúzóul tisztelgett előttem.

Én azzal tisztelgek előtte, hogy ideteszem. Tessék, olvassák.

Győri László

Angyal János töredékei

Zsigával a 60-as évek legelején, az egyetemen (az ELTE-n) ismerkedtünk össze. Zsiga. Mindenki úgy hívta, s ifjúkorának társai, úgy hívjuk ma is.

Szelíd lázadó. Nem rúgatott csillagport tüzes Pegazuson. Ő a holdvivő bárányt énekelte meg. És szakállt növesztett, fejét kopaszra vágatta. Szakáll: tiltakozás.

És otthagya az egyetemet.

Lázadozás: ki így, ki úgy. Volt ereje otthagyni az egyetemet – volt ereje mégis befejezni.

Lázadozó (nem lázadó) nemzedék voltunk.

Az 56 utáni első nemzedék, amely nem volt, nem lehetett tevékeny részese vagy szenvedő alanya az eseményeknek, de gyerekként vagy kamaszként átélte a forradalmi lelkesedést. A bukás utáni megtorlás sem érintette közvetlenül, a csüggedés azonban igen. Ebből a dermedtségből, tompaságból vagy közönyből, csalódottságból ébredezni kezdett. Mozgolódni, nem lázadozni.

Petőfi-alkat természetét tekintve, de neki (és nemzedékének) nem a kard jutott, csak a toll. Nem a lázadozás, csak a hőzöngés. [Az] 56 utáni dermedtség után csak a mozgolódás (lásd: Mozdulók, Tiszta Szívvel című egyetemi lapokat). Követelni egy kevés teret, tenyérsnyi eget.

De parnasszusi Pegazus helyett Holdvivő bárány.

Se belül, se kívül. A rendszerváltás után sem állt be a melldöngetők és a pályadíjért ácsingózók közé.

A legnagyobb meggondolatlanságokra volt képes, a csip-csup megoldások nem érdekelték. De azért állóképességét megőrizte.

A kiszámítottság, a számíthatóság távol állt tőle mindig. Elfogadta, amit a mai nap hoz.

Mára lehiggadt. Itt az ideje – mégiscsak 75 éves.

Zsiga. Mindig Zsiga marad. Élete során maga is kipróbálta a létezés esetlegességeit. Erőltetett konokság nélkül csinálta a kitérőit, vargabetűit, de mintha mindennek úgy kellene történnie. Mára lehiggadt. De azért Zsiga maradt.

Zsiga amiatt hiteles ember. Kis ember, tekintélyes szakállal, bajusszal.

Zsiga nem alkudott. Csak engedett. Nem harcias alkat, enged – de komolyan, csendben gondolja a magát. És teszi – szintén konokul, csendben. Mégse megfontolatlanul. Jó, hogy vannak, akik mellette állnak.

A létezés esetlegességeiből próbálja a létet megélni. Ha sikerülne, nem lenne miért továbbírnia. E győzhetetlen (győzelem reménye nélküli), nyerhetetlen küzdelem maga a költészet.

A létezés esetlegességeiből dereng fel költészetében a *lét* maga. Dereng, mert úgyis megfoghatatlan. Sok költővel szemben Zsiga tudja ezt, nem akarja az isten lábát megfogni, úgysem sikerülhet. Nem tör az abszolútum, a lét értelmének, a lét nagy kérdéseinek megfogalmazására, ami kudarcra ítélt vállalkozás – de legalább feldereng neki. Az élet mindennapi apróságaiból. Apróság? Hiszen ez az élet. Egy ember élete. És Zsiga hitelesen lát. Ahogy hiteles ember.

Az idill, az emlékezés, a létezés színén (a régi versek pl.), és a visszájuk. Az emlék is elkopik, elfásul. E feszültség a lényeg. A *létezés* mozaikjaiból fölsejlik a *lét*, a megfoghatatlan. De az esetlegességből nem lesz bizonyosság. Ettől szenved a költő. Ez űzi, hajtja a versben.

„Totyog a béka zöld malajból, / gyűlölet, undor bennem újból”. E halhatatlan két sort, azt hiszem, csak én őrzöm. Ő lehet, hogy el is felejtette a verset, kötetbe soha nem vette be. Volt mit gyűlölnünk, lázadó egyetemistáknak, a 60-as évek elején. Dzsó [*Utassy József*] a *Dióverő ősz*t, az elsőként roppanó koponyákat írta meg – Zsiga csak csendesesen a zöld malajt.

Ereje gyengeségében rejlik. Öntörvényű. De csendben, szerényen. Nem hivalkodóan. Társaságban is csendes. Pedig micsoda humor, szellem van benne. Lásd önéletrajzi regényét.

Lapozgatom Győri L. legújabb verseskönyvét [*Fordított pohár*]. Verseiről lepergett a lírai hímpor, költészete szikárabb, csendesebb lett. Én a költőt, még inkább az embert nézem. Majd fél évszázada ismerjük egymást, többé-kevésbé közletről. Az idő elteltével egyre közelebből. Remélem, barátjának mondhatom magam.

Jut eszembe, 75 éves lettél, Zsiga! Mit is kívánhatnék? Ahogy háromnegyed évszázadon át, továbbra is őrizd, Győri Laci, zsigaságodat!

PÉNTEK IMRE

A klasszicitás kísérlete

GYŐRI LÁSZLÓ VERSEIRŐL

Mivel is kezdjem ezt a kis vallomásszerű írományt? Ha már Győri Lászlóról van szó, talán visszanyúlhatnék az Eötvös Kollégium idejére, amikor mindketten, 18 évesen, belekóstoltunk a bölcsészetbe. A hatvanas évek elejéről van szó, amikor mi, falusi gyerekek, próbáltunk beilleszkedni ebbe a nagy hagyományú intézetbe. Már nem emlékszem, valamelyik kollégiumi esten egymás mellé kerültünk, és én megkérdeztem: – Te is verset írsz? Legnagyobb meglepetésemre azt válaszolta: – Igen. Ez nagy megkönnyebbülésünkre volt mindkettőnknek. És a kollégium egyetlen, legalább ötvenéves, ódon írógépén leírtuk a verseinket, és megmutattuk egymásnak. A versek kölcsönösen elnyerték tetszésünket. És igen, ez 1960 óta így van. Még akkor is, ha Győri László – kollégiumi nevén Zsiga – a kezdők körében hatalmasan megelőzte társait (engem is), ami szerintem a tehetségén túl Bella Pista barátságának, mentorkodásának is köszönhető; e kapcsolat hozadékából nekem is jutott valami, és így sok időt eltöltöttünk hármásban. Bella Pista vitt be a New York kávéházba, a korabeli magyar irodalom szentélyébe, ahol élő írókat – Moldovát, Pilinszkyt, Kormost –, s persze másokat láttunk, ott volt a környéken az Új Írás szerkesztősége, lassan ismerőssé vált számunkra ez a belterjes világ. Ott szinte naponta megjelentek furcsa alakok, a magyar avantgárd kezdő szereplői, a falakon pedig újságrajzok, karikatúrák a két világháború ismert irodalmáraitól emlékeztettek a múltra.

Zsigával kétségtelen jó barátok lettünk, egy időben közös albérletben is laktunk. Ennek utolsó egyetemi demonstrációja volt, hogy a Ráday utcai kollégiumban lévő szobáskában is együtt készültünk az életre. Ez 1964-től jószerivel 1966-ig tartott. Akkor már szerveződött a Kilencek csoportja, irodalmi esteken vettünk részt, én akkoriban főként prózáimmal kaptam helyet a fellépéseken. Nos, kezdettől fogva – többek közt – azért tetszettek Zsiga versei, mert hihetetlenül epikusak voltak. Én valahogy indulásomtól idegenkedtem a túlzott metaforikus szóhalmozástól, s ahol hasonlót találtam, az tetszett. Persze, ehhez tudni kellett, hogy Zsiga barátom egyre-másra írta novelláit is, volt benne epikai tehetség (talán bennem is), és az 1968-ban megjelent kötete, az *Ez a vers eladó* határozottan új hangot ütött meg. Mondhatom, a periféria hangját. Igaz, e téren ott volt Ladányi Mihály, de Zsiga frissebb volt, érdekesebb, agresszívebb. Egyébként őszintén meglepett, hogy a Magvető ebben a formában kihozta. (Ahogy később jobban belelátam a lektorok lelki világába, rá kellett jönnöm, a megjelenéshez kellett egy kis szerencse, kapcsolat és egy jó pillanat.) Talán egy kicsit irigyeltük, de hamarosan az *Elérhetetlen föld* alkotóinak is lett önálló kötetük. (Nekem hat évvel később az *Éjféli pályaudvart* sikerült összehozni.)

Barátságunk nem szakadt meg, pedig ő is, én is költöztünk ide-oda. Kaposváron és Tatabányán már gyakrabban találkoztunk. Pesten még inkább. A Központi Sajtószolgálat, ahol jó ideig dolgozott, igazi azilumnak számított a belváros dzsungelében, a régi Népszabadság-székházban.

Nos, a külsőségekről ennyit.

A kritikákat átnézve Halmai Tamás *A józan és a drága* című írását találtam legerdekesebbnek, mert szemlélte *A szó árnyéka* és a többi kötetéről szóló dolgozatokat is. Summázatát a következőképpen foglalta össze:

„Ma úgy láthatjuk: a *Kilenc holló* (ahogy a Pœ-ra rájátszó vers, *A holló* emelkedett öniróniája fogalmaz) közül talán az ő költészete szembesült leg-tudatosabban s legeredményesebben azzal, hogy a modern és posztmodern költészettörténeti fejlemények kontextusában a népies alaktan, tematika és világgép már nem szolgálhat ugyanolyan biztos poétikai alapokkal, mint egykor esetleg. Lírája így vált kötetről kötetre finomabbá és bonyolultabbá.”

A fűlszöveg „újklasszikus” költői kísérletről beszél; a kötet egyik első kritikusa a vallomások, a tárgyias és a filozófiai versshagyományokhoz kapcsolja Győri műveit (Kántás Balázs: *Klasszicizmus és tárgyiaság a szavak hűvösében*). Számomra ez a „népies alaktan, tematika és világgép” az érdekes. Szerintem Győri „népiessége” kezdettől egy urbánus jellegű megnyilatkozás volt; ő nem ment át mitikusba, nála nem táncoltak balladát a hősök; a tárgyszerűség, a pontosság, talán az „újklasszicizmus” uralta a költői beszédet, nekem Nagy Lajos őszintesége jutott eszembe Győri olvastán. A *Fordított pohárban* található *A régi költők dicsérete* című vers, ebben a szerző be is vallja vonzódását ehhez a klasszikus, „régii poézishez”:

*Bocsássatok meg, drága újak,
hogy egyre régiekhez térek,
akik a rímhez hogyha nyúltak,
a törvény szabadságban égett,
tudták, mi az, és mi végett,
a forma nem saját magáért,
igen, tudták a mesterséget,
s tudták, nem ingyen ajándék.*

Ezzel a klasszicizáló, tárgyias és leleplező irányultsággal fordult a maga (családi) élményanyagához, és sokrétűen, többször és lényegre törve feldolgozta azt. És ez is egyik rétege valóban gazdag, sokfelé tájékozódó költészetének. Az utolsó két kötetben több remek példát találunk erre, főként a *Fordított pohárban*. *A kapu*; *A dajka*; *A részletek ideje*; az *Ablakdeszka*; *Az utolsó szál* mind ennek a találékony, epikai ízekkel fűszerezett megjelenítésnek a példái. A *Lakodalom* pedig azért jó példa, mert a mitikus hang megjelenik: „a holt Maros” áradása mindent fenyeget, „zúdul ... a múltakon át”, de a „nagyárnyú kulák” a mítoszból visszatér a földre, „elalszik, ő maga boros”, és a folyó árad tovább, inkább valódi árvízként, mint mágikus elemként. Óvatos mitizálás ez, mely lent marad a földön.

Győri erénye a megfigyelés pontossága, a részletek hitelessége, és sikerül elérnie, hogy éppen a demitizálás révén képes maradandót alkotni, a szűrős metaforák és metonímiák a tudatunk legmélyébe vájnak, hogy megértsük a válságos időkben a hazulról hozott, ingó-bingó életforma erejét, tartósságát, a paraszti múlt heroizmusát.

Győri költészetének van egy másik rétege, amit önvizsgálatnak nevezhetnénk. Ebben kevesen múlták felül. Az önanalízis állandó mardosása préseli ki a Győri-verseket. A tisztaság akarásában panaszkodik, „a véletlenül, ott keressetek”, s „csak töredék van, életút helyett”. S hozzáteszi még: „Mindenem fáj...” (*Dióverés*)

Győri a fizikai és lelki kondícióját állandóan felülvizsgálja: „kimászkálok folyton önmagamból” – írja a *Tettenérésben*, hogy kívülről figyelje magát. (Csak néhány példa: *Őszi eső*; *A látvány*; *Testamentum*; *Szalmaszál*.) Sok-sok kérdés, amit feltesz; a filozofikus megközelítés többnyire innen ered, ahogy a *Halálfügában* is.

*Nem szeretem
életemet,
csak cipelem,
ahogy lehet.*

*Nem szeretem,
hogy még vagyok.*

Igen, a végesség, ami többször is felmerül a versekben, az idő múlása, mert mi lenne, ha a Bella István emlékét idéző versben „Kinyílna a súlyos márvány”.

E sajátos lázadás nekem szimpatikus, de nem tartozom a „boldogtalanok” közé, akikről Zsiga barátom ír. S nem hiszek az olyan létmetaforákban, mint amit ő a *Fordított pohárban* megfogalmaz. Szerintem nem fordított pohár volt az az életút, amit bejárt, nem kell semmit megfordítania. (Idő meg annyi van, amennyi van.) A műtét előtti bizonytalanságokat sem egy műhiba oldja fel „Folytatódok, de mi lesz, hogyha mégse”, hanem az elrendelés, mely „sár-agyagba” dugja a végtelenre növegyéni ambíciókat.

Van egy vers, amiért irigylem Zsiga barátomat: *Az ügynökök vonulása*.

Nekem az volt a benyomásom, amikor elolvastam a rólam írottakat a III/III-as jelentésekben, hogy ha ezeket tudom, sokkal gyávább lettem volna. (No, azért nem voltam olyan bátor.) S amilyen hangnemben tárgyaltak rólam. Az ellenségről. Hát ehhez kellett némi rossz ízlés is. De vissza Zsiga versére: már az elején halhatatlanságot ad nekik, amikor azt írja: „Az örök / hajdani ügynökök.” Telitalálat. Nekem az a megérezésem, kell egy lelki alkat, ami az ilyesmire ráviszi az embert. Ettől nem óv meg a tehetség sem. (Lásd Tar Sándor esetét!) Jellemzésük egy-egy találó jelzője állítja őket elénk, s már-már kuncogtam azon, hogy hova is vonulnak e jeles személyek? Új hídavatásra. Kár, hogy e látomás nem bomlik ki a versben. Ám egyik- másik dimenziója – igen. Az, hogy amikor visszatérnek a „civil életbe”, úgy tesznek, mintha nem történt volna semmi. Ugyanúgy járnak bevásárolni, élnek a mindennapi életet, mintha a morál már nem hozta volna meg a maga ítéletét. Hát igen, aki a diktatúrának végez munkát, miért lenne vétkes? A nagy felmentések már lezajlottak, én sem akarok, botrányt kaparva, kiásni egyetlen eltemetett csontot sem a föld alól. De vonulásuk Győri versében – remélem – örökre megmarad.

Ja, igen. Majd’ elfelejtettem. A Shakespeare-töredékek. Egyik jobb, mint a másik. Ezen orcájára nem figyeltem fel barátomnak. Tudván tudom, hogy nagy stílusimitátor, de hogy Shakespeare-ben is kipróbálja magát, arra nem gondoltam.

A deli napfény – a kivégzés. Nagy jelenet. „Adjatok neki nyugtatót” – így a király.

Ám a hóhér rutinból vet némi koncot az uralkodónak, s kis vonakodás után leüti a bűnös lord fejét. S a morbid kijelentés: „A nyugtató, úgy látszik, hatott” – idézi a „többi néma csendet”. A modernizálás a második jelenésben nyilvánvalóbb. De az eset még mulatságosabb, hiszen az udvarnok már a kez-

detben bejelenti: „a jogar elveszett”. S bizarr ugrásokon halad az értelmezés a jogar nyomában, ami a többféle érdeklődés ellenére sem kerül elő. Csak az a biztos: „York napja felkel, / az autóüveg ezernyi szilánkja ugyan mindent beborít, / de minden darabja York fényét tükrözi.” S a király bölcselkedése sem tudja lezárni a vétkes elveszést: „York napja talán Holddá változik, / mely éjjel-nappal úszik fenn az égen.” A horizontális prioritások értelmezése akár a posztmodern stíl persziflázsa is lehetne. A kulturális deficitet kompenzálják, ez a lényeg. A várat eladni, s panelba költözni, ez már nem is bökkenő.

Talán még egy dologról szólnék: a lírai tájleírásról. Tudjuk, milyen magasra jutott e műfaj Petőfi kezén. De kortárs költészetünkben sem ment ki a divatból. A gázos artézi kút éppen úgy Győri tollára jut, mint a *Lassított film* természeti képei, melyek a csírázástól a pusztulásig követik a növényi lét változásait. A korai juhar produkálja az „idei, legelső szárnyait az évnak”. S a félelmet keltő bagoly életmódja is megér egy verset. A töklevel apoteózisa sem maradhat figyelmen kívül, „a töklevel megistenül, / ha dicséretét zengem” – szól a kádencia. A *Fűrészpör a kertben* a rendetlenség eltüntetésének módozatait festi le, nagy élvezettel. Idézhetnék még más hasonló verset is, de eszembe jutott még valami: a köznapi dolgok dicsérete. Győri élvezettel írja le a különféle házimunkákat, több versében szerepel a vasalás, a teregetés (*Száradj és bízz!; Hajtogatás*). A református teológiában történik kísérlet a köznapi munka szakralizálására, kicsit úgy érzem, Győri is ebben az irányban halad, amikor az emberi élet értelmét keresi. S a rendben találja meg ezt az alapvető princípiumot.

Lassan érzem, kifáradok barátom verseinek elemzésében. (Pedig még volna miről beszélni.) De ma is épp oly érdeklődéssel olvasom új műveit, mint annak idején az Eötvös Kollégiumban. Na igen, és a Fácánosban. „És tisztulok, / ha őket zengem” – írja a *Régi költők dicsérete* című versében. Régi költőnek is tarthatjuk Győrit, a klasszicitás mesterének. Talán ezért is hat, mindenek ellenére, modern jelenségnek az érvényesülés tülekedésében. De ne lőjük el minden puskaporunkat, az utókornak is hagyjunk valamit!

KAKUK TAMÁS

A költő megtalált édené

A gyermekkor fénytörései az idő múlásával sem halványulnak: erősödnek inkább, de valahogy lágyabbak lesznek, mint a nyárvégi alkonyatok. Ezt a megállapítást igaznak érezzük Győri László esetében is, akinek eddigi életművében lépten-nyomon felbukkannak az orosházi évek hangulati, tárgyi emlékei, melyekhez mágnesként tapadnak a megszületett művek. Ez a jelenség nemcsak konkrét versekben, prózai szövegekben érhető tetten, hanem Győri egész alkotói attitűdjében, az általa használt költői nyelvben, amely nem tud, pontosabban szólva, nem is akar elszakadni a vidéki lét attribútumaitól és metaforáitól. Mindattól az erős életanyagtól, amit a költő visz, cipel, vonszol magával a múltó évtizedek alatt, miközben bizonyára voltak olyan élet- és alkotói periódusai, amikor szívesen vagy szorongással, de ottfelejtette volna úti csomagját valahol, akár egy megfáradt utazó a legnehezebb bőröndjét az éjszakai vasúti pályaudvaron. Mégsem tette, mert e pakk nélkül nem biztos, hogy az a költő lett volna, aki ennek a világnak nyelvezetét úgy tudja megőrizni, hogy nem skatulyázható be népies költőnek – ha egyáltalán elfogadjuk, hogy létezik ilyen meghatározás az irodalmi mezőben. Győri mély gondolatisággal kristályosította ki azt a költői nyelvet, amelybe beleszövődtek művészi, értelmiségi létezésének hangsúlyai, s így lett ez a nyelvezet elidegeníthetetlenül a sajátja, melynek szelíd pontosságában, keménységében és iróniájában úgy találja meg önazonosságát, hogy olvasója is magára ismerhet. (*A kapu*) „mit látok, ha nézek, mit ha fölpillantok, / csak tejjé istenült Héra-tőgyű barmot” ; „...a kapun kidőlnek, s ballagnak lassan ki a legelőre, / az idő keskenyül, alig férnek már ki rajta, / újat kellene szabni, de nincs, aki leszabja, / korhadó tetején merengnek lovagló ülésben, / kifelé? befelé? és most van-e vagy régen? / kizuhan a kapu, lassan kidönti alólam / az, aki csukta, az, aki voltam, hogyha voltam.” Ez a költészet a valóság megfogható képeiből teljesedik ki, miközben filozofikus világlátásával megteremti a versek saját univerzumát, melynek fontos eleme a már érzékeltetett szikár paraszti létben eltöltött gyermek- és ifjúkor felidézése.

Más műfajú, de elválaszthatatlanul idetartozó a gyermekkor mindennapjainak, az orosházi emlékképek cserepeiből homogén egészé összeillesztett prózai szövegek gyűjteménye, *A kései Éden*. A régmúlt történetek már letisztultak, megszabadultak homályos tükreiktől, az idő távlata meghozta a szerzőnek a tisztánlátás és a bölcs belenyugvás képességét: „Ültem a számítógép előtt, kora délután volt, kissé már elfáradtam. Elpilledve ültem, háttal az ablaknak, nem tudtam esik-e az eső, hullik-e hó, süt-e nap, nem érzékeltem semmit, csak bámultam a monitorra. Néztem, néztem, s úgy döntöttem új fájl nyitok. Lassan, kínlódva beütöttem egy-két mondatot, de már tudtam, nem adom olcsón, egyelőre mindent megteszek, hogy utánajárjak annak a világnak, amelyet a nagy biztató számon kér rajtam. Ha recsegve-ropogva is, de megkísérlem. Elindítom az egyenest, hátha metsszük egymást.” Kirakós játékként illeszkednek egymáshoz a memóriából előhívott képek, feketék-fehérek, színesek, melyek zárídeje más és más árnyalatokkal mutatja a kisváros/nagyfalu emberi viszonyrendszerét, amit áthat a múlt század ötvenes éveinek félelmetes politikai levegője, a könyörtelen megbélyegezettséggel járó kiszolgáltatottság. A gyerme-

ki lélek számára irányt adó családi erőter centrumában a paraszti léthez köthető feladatok állnak, melyek időtartama nem a városi ember gyári műszakjának, hivatali idejének órájához igazodik, hanem az évszakok időjárásának függvényében, a napkelte és napnyugta közötti folyamatos munkavégzéshez, mert a föld megköveteli a magáét: az ember erejét és idejét. „A falusi kisgyerekkorától dolgozott. Legeltetett, udvart söpört, avart gereblyézett, gyümölcsöt szedett, állatokat etetett. Noha az efféléket nem is számították igazából a komolyak közé. A munka kint a földön kezdődött.”

A kései Éden megítélethelyzeteiből következik a mű időrendisége, de a képzelet szabadsága ott bujkál a történetekben, erős érzelmi többlettel teremt meg az önmagukban is megálló írásművek kohézióját. Mit értünk a képzelet szabadságán? Azt a távlatot, mely az elfutott évtizedek ajándéka az emberi léleknek, ami lehetővé teszi, hogy kellő megértéssel szemlélje azt a gyermeket, aki az emlékezet mozivásznán, a Szárazér partján lépeget mezítláb a nyár forró porában, bakancsával gyúrja az ős és tavasz nehéz sarát, s a kettő között ott csúszkál a befagyott víz jegén. A szerző a szövegek írásakor az empátiát kiterjesztette az őt körülvevő világra, az abban színpadra lépő állandó és hívatlan szereplőkre, mindezt a rá jellemző tartással, világos látásmóddal, amitől nem idegen a derű, a finom iróniába öltöztetett, esetenként keserű humor, hiszen az ötvenes évek falusi valósága túl gyakran zörgetett a kuláknak minősített család ajtaján. „A körzeti rendőr sem tartóztatta meg magát mitőlünk. – Hová tették a húst? Hová tették a disznót? Mikor vágták le? Éjszaka? Feketén? – Tessek, nézzen körül mindenütt! – előzékenykedtünk vele. Mindent feldúlt, sokat tanultunk tőle, leleményesebb volt, mint amilyenek mi lettünk volna. – Nem mondtam semmit, de megsúgom, a fiákeresnek nem fért a fejébe, mitől lett üres a kutrica. Azzal az emberrel jó lesz vigyázni!” De vajon lehet-e vigyázni a Földet a sarkából kimozdítani igyekvő korban, amely sokaknak nem hozott mást, mint a lélek megnyomorítását és a nemzedékek által megszerzett családi javak elvesztését?

Az íráskor olvastán az a képzetünk is támadhat, hogy a szerző 2B-s ceruzával jegyezte fel a sorokat iskolai irkába a konyhaasztal sarkán, vagy a kertvégi padon, könnyedén futottak a sorok a tiszta papíron, a grafit nem maszatolódott el, a szavakat mintha kőbe vésték volna, annyira pontosak a mondatok. Az otthonos derű és irónia nem gyengíti, hanem erősebbé teszi a szöveget, és hozzájárul ahhoz, hogy az orosházi kisgyermek sorsában a magunk életének tűnékeny gyerekevei is felidéződjenek. A kötet írásaiban nincs romantika, de szinte mindegyikben felfedezhetünk olyan hangulatot, amitől megmelegszik a szívünk, hogy aztán az életképek mélységében, mint talált víztükörben, ott gyűrűzzenek az emberi sorsok. Például a magányosan élő három Császárral, apával és a két fiúval közös vacsora remek leírásában, amikor a nyári konyhában legyek lepik el „az emberes karéj kenyérhez” nagy cseréptáliból kanalizott aludttejet. „Nézem a három férfit, a három Császárt, kilesni, ők hogy kelnek át ezen a bukkanón. Kanálhegyre veszik a legyet, hátracsapják a vállukon át, mintha világ legtermészetesebb, királyi udvarba illő dolga volna, s ennek a szertartásnak a kíséretében a cseréptál fenekére jutunk, ahol már nincs több élet.”

A kései Éden a szülőkhöz való viszony tisztázásának könyve is, a falusi közegben a szeretet kimutatása a gondoskodásban, apró jelentéktelennek tűnő gesztusokban érezheti meg a gyermek, de nem biztos, hogy a gyermeki lét adott pillanatában megérti a szülői szeretet szemérmes üzeneteit. Győri könyvének

2015 nyarán Kutasón, a nógrádi hétvégi házban

erénye, hogy nem festi szebbre a múltat, hanem a való életből fakadó ambivalens formában látja-láttatja a szülő-gyermek kapcsolatát, a házastársi köteléküket erősítő és gyengítő szálakat. Az évek múlása és tapasztalata, a paraszti léttől való szabadulás hozadékaként megélt másik életforma készítette a szerzőt, hogy szembenézzen azzal, aki volt egykoron, és azokkal, akik voltak egykoron. „Anyák napja volt, oxigénpalackból lélegzett. Odafektettem a csokrot a fehér kórházi ágyra – Miért hoztad? – úgy sejtettem azt kérdezi, mert már csak sejteni lehetett, mit beszél. – Anyák napja van – válaszoltam. – Nem is tudtam – lehelte, mintha utoljára még fontos lenne tudnia, hogy éppen ma anyák napja van. Reggel táviratot kaptunk. Ismét eltértek egymástól: apám egy év múlva halt meg. Amikor elindult a mentő, az mondta: – Itt a vég! – Örökre apámé az utolsó mondat?”

Győri László munkásságának kiemelten jelentős prózai lenyomata *A kései Éden*, amiről talán megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy az eddigi életmű esszenciális alfája és ómegája, melynek köztes, ám nem kevésbé fontos állomásai a mű előtti és utáni kötetek.

ONAGY ZOLTÁN

Hajnali szövegromok

ÚJ TÁJAKON GYŐRI LACIVAL

19. 03. 01., péntek

Győri Lacit járja körbe-körbe. Győrit halmoz fel. Ugyan az első – a szerkesztőnek írott, gondolkodás nélküli – válaszmondata szerint „Nem szerencsés költővel foglalkoznom mostanában”, ami igaz is, hétszentség, hogy nem. A második körre felismeri, hogy nem a költő, hanem a prózaíró Győri. Mégis izgalmas, lazán körbejárt vadon. A költő Győriről mindenki elmondta a magáét eddig, nincs ismétlés, nincs leckefelmondás. Ez itt a próza (is).

*

A második péntek az új úton. Az új Kristóf-kör második pénteke. Már megvan és végleges, biztosan nem változtat, nem tervezi át. Megfelel hosszban, az emelkedők és a lejtők arányában. Benne két gyilkos emelkedésű, megkerülhetetlen lépcső, de nem vágat felfelé, szép lassan, ahogy a csillag megyen, nem fojtja meg. A kíséreléssel eltöltött hét alatt az is kiderül, hogy miközben tiltott elemek nem kerülhetnek a körbe, mégis ugyanazon az elemek áll. Szinte. Az elemek.

Hiába tiltakozna, mert hiába. Az egyetlen lehető új Kristóf. Nincs választék, az összes többi, ami még Kristóf-körnek nevezhető, elfogyott, felhasználta, elfogyasztotta, megemésztette, elunta. A narancs utolsó gerezdje. Az utolsó útvonal, amely útvonal még érinti a lakást. A lakásból indul, a lakásban végződik. Vagy értékeli és megbecsüli az újdonság előnyeit, a hátrányokról megfeledkezve, tudomásul veszi, a Nagy-Kristóf így válik monolit egésszé, ezzel a hiánnyal, amitől tart a kezdetektől, vagy visszatér a régi rendszerek egyikébe, és teker fáradtan, öregesen, mint az imamalom. Néha nyekken egyet. Vagy kettőt.

19. 03. 02., szombat

Könyvhalom. Hol ide lapoz, hol oda, hol az egyik fekszik hason a nagysztal üvegén, hol a másik. És a prózakötet, az Éden, mellőle hiányzik a társa, de van, létezik, csak nincs a jelenlévők közt. Helyettesíti, helyettesíteni próbálja, amit kinyomtat innen-onnan.

Hat kötet + az A/4-es kézirat, a rendszerezetlen, hol itt, hol ott nem illeszkedő saláta – kész állandó kiállítás. Ha nem érintik egymást, és ha nem érintik az olvasót sem, egységes tömb, közös atmoszféra. Különösen egységes ájer, távoli, furcsa, történetmondó világ. A fecske megvillan az esti, tükörsima tó fölött, iszik egy kortyot, s már régen nincs ott, amikor a koncentrikus körök elindulnak a part felé. Egy szókapcsolat, metafora, két egymásra hajló, sorzökkenő főnév, mögötte az el nem mesélt történet.

Itt az *Elérhetetlen föld* is. A második *Elérhetetlen föld*. Rózsa Bandi-féle hagyaték Vácról, érdekes és érthetetlen. Az egész különös és érthetetlen. Hogy feljárt Rózsa Bandihez egy különös és érthetetlen csapattal, már ez, maga. Minek is?

Mi a költő? Mit csinál? Véletlenül nem igaz szavú, hazugság ellen harcoló tomboló szabad lélek, ugyanakkor forradalmár? Nem dalnok, aki hitelesen megénekli a múltat, a jelent és a jövőt? Sose értette a költőket, pedig megtett, megtesz mindent.

Az *Elérhetetlen föld* olyan különös. Jelenségszinten különös, különleges. 1969. Szimpla évszám, mégis jelentős, mert kapcsolódik. Még annak is kapcsolódik, aki sose politizált. Csak egy év telik el, 1968-ban a haza újra felragyog, bizonyítékát adja, hogy a haza elkötelezett testvér, akkor is a bajban lévő testvér, barát, szövetséges mellé áll, amikor nehéz. Megvédjük, mert nagyon meg, kedves északi szövetségesünket. A döntéshozók hálásak. Csak tizenkét év telik el ötvenhat óta, amikor az összes északi megye valamennyi párttitkára és a közvetlen brancs északra menekül a bajban, s ő, az északi barát szárnya alá veszi, ne árthasson a fasiszta csócselék. Ki egy szál gatyában úszta át az októberi Dunát, ki csizmát levetve gázolt át az Ipolyon. Hatvannyolcban visszasegíti az országot a segítséget.

Sehol nincs megnevezve, ki dönt. Névvel, helyrajzi számmal. Nyilván olyan valaki, aki egyszerre ért a politikához, a költészethez és az emberekhez, mert megbízható elvtársat választ, aki megbízhatóan szelektál. „Megbízhatóan kell szelektálnunk, elvtársak, ha ennyi a költő, mert a fejünkre nőnek, világosan fogalmazok?”

A döntéshozók, akik mindenhez értenek, egyik kézzel megmentik Csehszlovákiát az imperialista szellemiség térnyerésétől, másik kézzel „okos kézzel” szelektálva költőkkel árasztják el az ország olvasó népét. „A fiatal költő mindig kockázat, elvtársak, lehet eső, lehet hó, tehát csak okosan.” Az addigi lassú, megfontolt tempót mégis örület váltja fel. Nyolcvan költőt szabadít az ország gyanútlan olvasóira. A nyolcvan még gombócból is irgalmatlan mennyiség.

1968–1969: három fiatal költők antológia. *Első ének, Költők egymás közt, Elérhetetlen föld*. Magyarország jobban teljesít.

*

Szép reggel a szombat reggel. Föggöny még bévonva, ablak résnyire nyit. Jó reggel. Jó svádájú. Világbajnok, hogy már gatyában, mezítláb ülhet asztalhoz, nem kell papucs, melegítő, pulóver, nem fagy szét. Hosszú a négytől fél hatig. Kitar a paplan alól hozott meleg egy darabig, amíg átfutja a hajnali kötelezőket, amíg válaszol. Kitar, amíg kitar, de időben szükséges lépni, hogy valóban kitarson.

A második kávé mellé főzi a reggelit, az újat. A madarak. Ó, a madarak! A madarak ekkor, fél öt és fél hat között hangolnak. Zenekarra nyílik a konyhaablak, hadd legyen tisztább, jöjjön csont nélkül. Ül a hokedlin, várja a kávé. Fénylik a játszótér. Leválasztja a zenekari alegységeket. A csendes vörösbegy hangját azonnal felismeri. Mélyen, morcosan indít, aztán elnyújtja, szétcsiviteli, elfecsegi. Egy, de talán két vörösbegy pár lakja a játszótér juharfáit. Aztán – persze – a fekete-rigó. A rigó hím – nem tudni, panaszkodik vagy dicsekszik – mélabúsan nyomja, alig tart szünetet: tilílió-líli-má'-megint-dugnom-kell-haj-ejsze-tilílió-líli! A füzike, a cinkefű visszakibálnak, a poszáta döhösen gurguláz, cserreg röptében, mintha szarka volna.

19. 03. 03., vasárnap

Kiderül, Győri Laci mennyire zokon veszi BZA Kilencekről szóló félmondatát a fűrészporról. Pedig nem kellene. Éppen neki nem volna szükség. Neki, aki mindig késésben, a busz rég elment, ő még mindig a szöveget keresi, hogyan álljon a dologhoz. Utazzon-e egyáltalán.

Ha jól látom, a többiek után kullog, ha. Mintha ott se volna.

Vagy nem is. Az ember – ha csak születésileg nem eleve megfelelésre rendeltetett, mint a jobbágy lánya a nagyvárosi gimnáziumban –, gyorsan felismeri, bizonyítania kellene a megbízhatóságát, mert a megbízhatóságot bizonyítani kell. Ha megbízhatónak akar látszani. Erről soha nincs szó. Ugyan miért nem hangzik el ez soha? Egy nyamvadt megyei napilap rovatvezetőjének is megbízhatónak kellett lennie, és ha az, annak is kellett látszania. Odajárul, és bólogat vadul, hogy igen, én aztán megbízható vagyok. Kiállom a három próbát.

Akinek bírja a gyomra, megy, bizonyít és megbíznak benne.

A gyengébb gyomorral bírók elvermelnek valami könyvtár kölcsönzőpultjánál.

*

Ünnep. Ünnepi vasárnap. Az első márciusi vasárnap az idén. Forradalmi vasárnap, mert a tavasz bakancsorra már van, túr, tolja maga előtt a tavasz által forradalmivá tett légeret. Tavaszi szél vizet áraszt.

Tegnap még igen hiányolta, ma nem, az odalent párhuzamosan futó Visegrádi út reggeli morgását, a házak közül előlvillanó reflektorokat.

Elfogadja, csend, később indul a nap. Az új Kristóf hangváltozásaival is beüzemel lassan.

19. 03. 04., hétfő

„Látszik minden, ismétlődik minden, ha alkalmasan előadva az állítmány, jut hozzá alkalmas alany. Ige főleg. Határozók, jelzők tehetség szerint. Forradalmi Ifjúsági Napok a Család Év alig múltával.”

„Arról nem beszélve, ha a belsejében élni, a szem is megváltozik, lát, amit akar.”

„Ha elvtárs vagy, nem szólsz bé az elvtársaknak!”

„Megfelelő főnévvel pótolható: „Ha ... vagy, nem szól bé a ...nak.”

„Civil ember, aki hétköznapi, aki menetelés közben figyel magára körül az utcát, elöl, hátul, oldalt, könnyen felismeri, ha egy ismeretlen hasonló ritmusban lép, hasonló ívben leng a keze, hasonló arckifejezéssel néz a bokorra, ha madárka szállott rá.”

„Milyen izgalmasan tempóz ez a próza!”

„Civil, hétköznapi ember, aki nem tervel költő lenni, író se tervel lenni, kritikus sem, nem verset olvas. Verset költő olvas, meg a szerkesztők hivatalból. A hétköznapi ember életet olvas saját hétköznapijai közé, ha valamiképpen rászokott. A költőt olvassa, a költő verseit ugyan, de nem verset, hanem a költő életét rímbe szedve, ha rímbe, szabadversként, ha úgy, ha elégiaként, amikor elégiaként. Ha prózát olvas, akkor is a közös tempót olvassa ki.”

*

Fél hatkor – kíváncsian a virradat fényeire – indulna, de elszószól. Ilyenkor nem azt mondja magának, hogy kurvára nincs kedve elindulni, mert nem szívesen vállalja

Tarján Tamással egy hármás könyvbemutatón 2016-ban

be magának, hogy nincs kedve indulni, hanem azt, hogy vár keveset, hogy „jobbak legyenek fények”. Menne, sőt, útra kész, menetkészen táncol, mint a paripák a hintó előtt, de a fények, ugye.

Az ember kell, hogy hazudjon néha magának. Óvatos igazságai (ők a hazugságok) mellélövésai nélkül nem volna egyéb, mint jól megépített jelzőállomás a hegygerincen a pillanat egzakt adataival. Egy hitelesített barométer, hiteles hőmérő, és egy metronóm adatainak összese. Amiből nem születhet bármi, az szentség. Ha szilaj kecskebak egzakt születését jelzik az egzakt adatok, abból nem születhet lágy szőrű pompás nősténymacska. Az ember mellékelt, bizonyítottan óvatos igazságai lehetővé teszi a macskát. Ez benne a jó. Ok, a macska az ok, hogy esőbe ne induljon, csak amikor kötelező. Viszont, hogy ne lehessen kötelező, kivonja magát.

19. 03. 05., kedd

Vissza a versekhez, a történelemhez.

Ugyan mi a jó Istent gondolt Györi László, mit a Magvető szerkesztője, Vilmon Gyula, ha amikor a derűt kötelező dallani, ő ezt írja a világáról, a létező, épülő szocializmusról? Milyen világ ez, kérem szépen? Mi történik, ha egy mélyen hívő igazhitű kezébe kerül? Lehet számolni egy ilyen költő tehetségével, végtelen szorgalmával, kitartásával, elhivatottságával az építésnél a jövőben?

Na, ugye, nem. A hit eszköz és fegyver. Fegyver nélkül mi a harcos? Na, ugye. Kígyót melengetnének a kebelben? Csoda-e, ha Vas István költő elvtárs úgy visszahőkölt?

Kávés Katica

*Olcsó butikban láthatod,
hol mindenki ismerős.
Ennek a presszónak
Kávés Katica a neve.*

*Olyan szép, lecsukni kellene,
de nincsen rendőr közel,
vagy hogyha van, hát
ő is kihúzza magát.*

*A kifőzőnők s a kofák
„nagy ringyó” mondogatják.
A virágánus csak mosolyog,
nuhákosárral hordja a liliomot.*

*A kicsi meggyeszíve
az viszont meghasad.*

*

Nyilván a korából (tata) következik, hogy szemetel az eső, de ő madarászol, madárhangokat válogat a játszótér fáiról, ahelyett, hogy előkeresné az esőkabátot.

Miután befejezi (nemigen jut egyről kettőre, valójában a balkáni gerle thuthúúját várja, ami azt jelenti, megvan az első tojás, szinte házityúkként gondol a párra, fészükre), ül vissza a gépbe, zárja a reggelt. Gondolja: „Na, egy kedd-Kristóf, világosodik, gyerünk!” – szokásból erkély. Eddigre nem szemetel, zuhog. Az összes régi Kristóf kelet felé ragyog, az új Kristóf nyugat felé. „Nna, szentség!” Esőre kellene öltöznie. Nem öltözik esőre. Vár.

'19. 03. 03., szerda

Amihez nyúl, amit megformáz, elég hihetetlen próza. A hatás. Mintha nógrádi falu volna az Ipoly partjáról, mintha Békés és Nógrád szomszéd volna. Mégis ilyen kicsi ez az ország? Jó hallani. Halk, kimétt, szuggesztív, tele rafinált alácsavart affinitással, szakértelemmel.

Azannya, mordul néha az ember, miért nem jutott eszembe megírni? (pl. a tarló és kaszatartás technikái). Ezek itt totál „elírások”. Dühítően pontos, mérnökien hiteles „elírások”, mintha direkt a megírhatósága miatt figyelte volna meg Győri a folyamatot ilyen részletesen. Agyagszobrász. A nyers anyagba menetből kimarkol, csinál belőle egy új kisfigurát. Ez nem folklór, hanem a kéz, ahogy érinti az anyagot. Döngő léptű, elpusztíthatatlan, mégis pusztuló figurák. Gyerek lát ilyeneket. A gyerek szeme a létezés örömeről.

Érezhetően összefoglaló, végső jegyzetek. Talán a regény előtti, nagyregényt megelőző utolsó jegyzetvizsgálat: élnek-e, s ha élnek, mennyire.

Nincs egyéb dolog immár, mint várni Győri készülő nagyregényére.

*

Eltelik, „rá visszatekint a nap.” Van rizikója, hogyan ne volna, indulni is, nem indulni. Minek nincs rizikója? Ha lovas kocsival megyen, megharapja (-rúgja) a ló. Ha kerékpárral megyen, letörik a pedál. Mondjuk. Ha kocsival, belerongyol oldalról valami elmebeteg alkoholista, aki azt se tudja, milyen nap van. Ha netán hajóval, aknára fut, oszt megnézheti magát. Ha a biztonság érdekében kellő páncéltatú tankkal, a körkörös védelem nevében durrant oda egy túlbuzgó hazafi. A repülőt meg elrabolják, elfoglalják, vadlibacsapatot üt el, villám csap beléje. A repülő lezuhan. Föl se száll. Igaz, ha föl se száll, le se zuhan.

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik negyedévente

Alapító, főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztik:
Turczi István (vers, tanulmány)
Zsille Gábor (olvasószerkesztő)
Király Farkas (on-line)
Vass Tibor (képzőművészet)

Szerkesztőségi titkár: Pálos Anna
Lapterv: Takács József
Logo: Urbán Tibor
Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

Sokszorosítás: MIPRODUKT Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu